

सामावती

The Story of Sāmāvatī

सामावतीवत्थु

पालि संक्षिप्त व्याकरण

२५ पालि-वत्थु

अनुवादक

भिक्षु धर्मगुप्त महास्यविर

सह-अनुवादक

लक्ष्मण मगर

Translated by:

Bhikkhu Dharmagupta Mahasthī

Co-Translated by:

Laxman Magar

सामावती

The Story of Sāmāvātī

सामावतीवत्सु
पालि संक्षिप्त व्याकरण
२५ पालि-वत्सु

अनुवादक
भिक्खु धर्मगुप्त महास्थविर
सह-अनुवादक
लक्ष्मण मगर

Translated by:
Bhikkhu Dharmagupta Mahasthavira

Co-Translated by:
Laxman Magar

प्रकाशकः
भिक्षु धर्मगुप्त महास्वविर
बौद्ध जन विहार
सुनाकोठी, ललितपुर, नेपाल।

Published by
Bhiksu Dharmagupta Mahasthavira
Bauddha Jana Vihara
Sunakothi, Lalitpur.

कम्प्यूटर सेटिङ्गः
भिक्षु धर्मगुप्त महास्वविर
बौद्धजन विहार
सुनाकोठी, ललितपुर, नेपाल।

मूल्यः १३५/-
प्रथम संस्करणः २०७३ (१००० प्रति)
First Edition: 2016 (B.E. 2560)

© सर्वाधिकार : अनुवादकया

जुद्ध संवत्: २५६०
नेपाल संवत्: १९३६
विक्रम संवत्: २०७३
ईस्वी संवत्: २०१६

मुद्रकः आइडियल प्रिन्टिङ्ग प्रेस, प्वाको, ललितपुर, नेपाल।
फोन नं. २१२०२३५, E-mail: printingideal@gmail.com

विषयसूची

प्रकाशकीय.....	V
भूमिका.....	VI
सामावतीको कथा.....	१
दुई राजाको प्रब्रज्या.....	१
अल्लकम्प तपस्वीलाई मन्त्रप्राप्ति.....	१
उदेनको उत्पत्ति.....	२
तपस्वीद्वारा उदेनको रक्षा.....	३
कोसम्बिका राजाको मृत्यु.....	४
उदेनको कोसम्बिमा प्रस्थान.....	५
घोषकसेठको उत्पत्ति.....	५
सामावतीको उत्पत्ति.....	१७
वासुलदत्ताको उत्पत्ति.....	२०
चण्डपञ्जोतको प्रसङ्ग अतीत कथा.....	२३
मापण्डियको उत्पत्ति.....	२५
सामावतीलाई जलाइयो.....	३६
मागण्डियलाई राजदण्ड.....	३७
सामावतीको पूर्वकर्म.....	३८
खुज्जुतरा उपासिकाको पूर्वकर्म.....	३९
सामावतीवत्सु.....	४३
पालि संक्षिप्त व्याकरण.....	८२

१. चक्षुपालस्स अतीतवत्थु.....	१४
२. पूतिगततिस्सत्थेरस्स अतीतवत्थु.....	१४
३. कोकलुनखलुहकस्स अतीतवत्थु.....	१४
४. मणिकारकुलूपकतिस्सत्थेरवत्थु.....	१५
५. तयोजनवत्थु.....	१५
६. लालुदायित्थेरवत्थु.....	१७
७. महाधनसेड्डिपुत्तवत्थु.....	१८
८. द्वे उट्टा.....	१९
९. सुद्धोदनवत्थु.....	१९
१०. आनन्दत्थेरपञ्चवत्थु.....	१००
११. जातिकलहवृषसपनवत्थु.....	१००
१२. कोसलरञ्जो पराजयवत्थु.....	१०१
१३. पसेनदिकोसलवत्थु.....	१०१
१४. अतुलउपासकवत्थु.....	१०२
१५. पोडिलत्थेरवत्थु.....	१०३
सन्दर्भ-ग्रन्थ.....	१०४

Dhamma.Digital

प्रकाशकीय

धम्मपद एक लोकप्रिय ग्रन्थ हो। यसमा २६ वर्ग र ३०५ कथासहित ४३२ गाथा छन्, जसमध्ये ३ गाथाको सन्दर्भमा लेखिएको यो सामावती भन्ने कथा विभिन्न भाषामा अनुवाद भइसकेको छ। हालसम्म पनि पाठि र नेपाली समानान्तर रूपमा अनुवाद गरेर लेखिएको पाइँदैन। यसै अभावलाई परिपूर्तिका साथ शुभारम्भ गरेको छु। जसको फलस्वरूप पाठि अध्ययनमा इच्छुक वर्गलाई समानान्तर रूपमा पाठि भाषा पनि सिक्ने मौका मिलोस् भन्ने हेतुले यो कथा तपाइँहरू समक्ष प्रकाशित गरेको छु। पाठि र नेपाली भाषा विचमा कतिको घनिष्टता छ भन्ने कुरा पाठि पाठकहरूले आफै अवबोध गर्नुहुनेछ भन्ने आशा लिएको छु। यसरी नै पाठिको अनुवाद गरिएमा नेपाली भाषा समृद्ध हुने देख्छु। चीन, जापान, कोरिया, बर्मा, थाइल्याण्ड, श्रीलंका, वेलायत र जर्मन भाषाको समृद्धतामा पाठि भाषाको योगदान ठूलो छ। त्यसैलाई मध्यनजर गरेर यो सामावतीको कथा पाठि र नेपाली भाषामा समानान्तर रूपमा, पाठि संक्षिप्त व्याकरण र २५ पालि-वस्तु पाठिभाषामा प्रकाशन गर्न पाउँदा हर्षित भएको छु। पाठक बर्गले पढेर लाभ लिनुहोस्।

अन्तमा म समयमा नै यो पुस्तक छापिदिनुभएकोमा आइडियल प्रिदिङ्ग प्रेसलाई साधुवादसहित धन्यवाद दिन्छु।

सद्धर्म चिरस्थायी होस्।

वु. सं. २५६० भदौ २७ गते
बौद्ध जन विहार
सुनाकोटी, ललितपुर, नेपाल।

भिक्षु धर्मगुप्त महास्थविर

भूमिका

पाठि त्रिपिटकको सुद्धकनिकाय अन्तर्गत धम्मपद-अट्टकथा एक प्रसिद्ध ग्रन्थ हो। यस धम्मपदमा २६ वर्ग र धम्मपद-अट्टकथामा ४२३ गाथासहितका कथाहरू छन्। पाठि बौद्ध साहित्यमा विभिन्न भाषामा अनुवाद हुनेमा यो धम्मपद पनि एक हो।

प्रस्तुत कथा यस धम्मपदको अप्रमाद वर्गको प्रथम तीन गाथाको व्याख्यासहितको बुद्धघोष रचित कथा हो। अप्रमाद शब्द अ + प्रमाद मिलेर बनेको शब्द हो। जसमा अ ले नकारात्मक जनाउँछ भने प्रमाद ले जेहोसि, बेवास्ता, अभ्यस्त र केही हुँदैन भन्ने भाव जनाउँछ। तर अप्रमाद भनेको बेहोसि नहुने, वास्ता गर्ने, होसियार हुने र जे गरिन्छ त्यसको फल आउँछ भन्ने भाव जनाउँछ। यसका साथै अप्रमाद हुनु भनेको जेसुकै कुरामा पनि स्मृतिपूर्वक ध्यान दिएर गरिनुपर्छ भन्ने बुझिन्छ। समयमा भन्दा सारा त्रिपिटको उपदेश यही अप्रमाद शब्दमा समाहित हुन्छ किनकि संसार वृत्तमा पुमिरहेका प्राणीहरूलाई आफूले गरेका कर्मको विपाक फल आउँछ नै किनकि यो संसार गोलो छ। पाप कहाँबाट कराउँछ? नेपालीमा उखानै छ - पाप धुरीबाट कराउँछ। तर पुण्य कहाँबाट कराउँछ? सबै सज्जन मानिसका अन्तर हृदयबाट कराउँछ। संसार वृत्तको आफ्नै स्वभाविक घर्ष छ। जसलाई मानिसको इच्छा, तृष्णा, स्वार्थ र महत्त्वकाङ्क्षादिले छक्याउन, पल्ट्याउन, बदल्न सकिँदैन। संसार वृत्त एकातिर छ भने मानिसका मूर्खतापूर्ण कार्यले यही वृत्त संसारलाई जालमय पारिरहेका छन् र लम्बाइ रहेका छन्। संसार वृत्तबाट उन्मुक्त हुनको लागि धम्मपद अध्ययन गरियो भने मुक्तिको बाटो खुल्नेछ। यही सन्दर्भमा साभावतीको कथावस्तु घुमेको छ।

यस कथामा उदेनराजा, घोषकसेट, सामावती, वासुलदत्ता, पाण्डिय र तथागत स्वयं पनि मुख्य पात्रको रूपमा देखापर्दछन्। यी पात्रहरू आ-आफ्ना कर्मफलानुसार उत्पत्ति भएर एउटा घटनाक्रममा मिल्न आउँछन्।

यस कथामा राजासमेत किन स्वास्नी छोराछोरी र सारा वैश्वसम्पत्ति त्यागेर प्रब्रज्या ग्रहण गर्दछन् भन्ने देखाइएको छ। कृतज्ञगुण र मित्रताभाव राम्रो भएमा समस्या समाधान हुन सक्छ भन्ने कुरा अल्लकम्प तपस्वीलाई मन्त्रप्राप्ति भएको घटनाबाट बुझ्न सक्दछौं। रुखमाथि जन्मिएको उदेनको नामको रहस्य के हो? अनि पछि गएर ऊ कसरी आफ्नो परम्परागत राज्य लिन सक्दछ भन्ने कुरा हामी उदेनको उत्पत्तिको कथा अन्तर्गत पढ्न सक्छौं।

एक गरिब कुलमा जन्मिएर कोतुहलिक पछि आफ्नो मृत्यु समयमा कुकुरको निमित्त लिंदाकुकुर भएर जन्म हुँदा आफ्नो सीधासाधा र अकुटिलतापूर्वक प्रत्येकबुद्धप्रति स्नेहभाव राखेको हुनाले तावतिसभुवनमा उत्पन्न भएर घोषक देवपुत्र नामकरण भएर पछि आहार-क्षयद्वारा च्युत हुँदा वेश्याको कोखमा जन्मिएर छोरोलाई बाटोमा छोडेको पापकर्मले गर्दाफोहोर फ्याल्ने ठाउँमा फ्याँलिएको, गोठको ठोकामा, गाडाको चक्काको मार्गमा, श्मशानमा, प्रपातबाट, कुमालेको आगो बाल्ने ठाउँमा, गृहको छाल्डोमा गरी सातचोटी फ्याँक्न लगाएतापनि प्रत्येकबुद्धप्रति गरेको पुण्यकर्मको फलस्वरूप ती सातचोटी बचेर पछि सेट स्थान पाएर घोषकसेट भएको वर्णन छ।

अहिवातरोगको कारणले घोषकसेटको नेदेखेको मित्र भद्वतियसेटले स्वास्नी र छोरी सामालाई लिएर बाँच्नको लागि आफ्नो मित्र घोषकसेट सामु जाँदा विच बाटोमा खर्च सिद्धिएर घोषकसेटले व्यवस्था गरेको दानशालामा मागेर खाँदै गर्दा भद्वतियसेट र उनकी स्वास्नीको मृत्यु हुन्छ। पछि सामा एकलैलाई दानशालाको व्यवस्थापक मित्र भन्ने कुटुम्बिकले आफ्नी छोरीको स्थानमा राख्छ। पछि सामाको सल्लाह अनुसार दानशालामा पर्खाल लगाइदिएर दानको व्यवस्था सुव्यवस्थित गरिदिएकी हुनाले सामालाई सामावती भनिन्छ। पछि घोषकसेटले त्यो कुरा र आफ्नो मित्रकी छोरी भन्ने थाहा पाएर आफ्नो छोरीको स्थानमा राख्छन्। एक दिन उदेनराजाले सामावतीलाई देखेर आसक्त भएर आफ्नी अग्रमहिषी बनाउँछन्।

उदेनराजाकी अर्की अग्रमहिषी वासुलदत्ता भन्ने चण्डपज्जोतकी छोरी थिइन्। एक दिन चण्डपज्जोतले उदेनलाई जिउँदै समातेर लगेर हस्तिकन्त मन्त्र र विणा लिन छोरीद्वारा सिकेर लिन खोज्दा उदेनले छोरीलाई नै भगाइदिएर अग्रमहिषी बनाइदिएको घटनाक्रमको वर्णन छ।

उदेनराजाकी अर्की अग्रमहिषी मागण्डिय भन्ने मगण्डिय ब्राह्मणकी छोरी थिइन्। उनीलाई उनको माता र पिताले भगवान् बुद्धलाई विहे गर्न दिन लग्दा भगवान् बुद्धको उपदेश सुनेर मातापिता अनागायिकल प्राप्त हुँदा त्यही कुरा नै सुन्ने छोरी चाहिँ शत्रु भएर भगवान् बुद्धलाई बदला लिन छोर्छिन्। उनीको काका मागण्डियलाई सुम्बिदिएर आफू बुद्धशासनमा भिक्षु र भिक्षुणी भएर अर्हतफल प्राप्त गर्दछन्। पछि उनीको रूप सौन्दर्यको कारणले गर्दा उदेनसित विहे गरेर अग्रमहिषी हुन्छिन्।

त्यसबेला कोसम्बिमा तीन सेट हुन्छन्। तिनीहरूले हिमालयबाट आएका ऋषिहरूलाई वर्षावास बसाएर पुण्यकार्य गरिरहेका हुन्छन्। एक दिन देवताद्वारा

ती ऋषिहरूले भगवान् बुद्ध वियमान भएको कुरा सेटहरूलाई पनि बताएर आफू बुद्धलाई भेट्न जाँदा सेटहरू पनि सँगै जान्छन्। सेटहरूले बुद्धको उपदेश सुनेर श्रोतापति भएर फर्किएर आफ्नो नगरमा आएर तीन वटा विहार बनाएर भगवान् बुद्धलाई निमन्त्रणा गरेर आफ्नो विहारमा बसाउँछन्।

ती सेटहरूको उपस्थापक सुमन भन्ने मालाकारले निमन्त्रणा गरेर भोजन दान दिँदा खुज्जुतरा भन्ने सामावतीकी दासी फूल लिन जाउँदा भगवान् बुद्धको उपदेश सुनेर श्रोतापतिफल प्राप्त गरेर पहिलेझैं चार कार्षापण आफूलाई नराखी सबै आठ कार्षापणको फूल किनेर लग्दा सामावती प्रभावित भएर बुद्धद्वारा बताइएको कुरा सुनेर आफूसहित परिवार बुद्धप्रति प्रसन्न हुन्छन्। त्यसबखतदेखि खुज्जुतराले बुद्धको उपदेश सुनेर आएर तिनीहरूलाई सुनाउँछिन्। तिनीमा बुद्धको दर्शनको तीव्र अभिलाषा हुन्छ। तिनीहरूको बुद्धप्रतिको श्रद्धाको भाव देखेर बुद्धप्रतिको आफ्नो पूर्व बदलाको भावनाले विभिन्न षडयन्त्रद्वारा सामावती प्रमुख पाँच सय स्त्रीहरूलाई काकाद्वारा जलाउन लगाउँछिन्। पछि राजाले थाहा पाएर मागण्डियसहित उनीका ज्ञातिबन्धुसहितलाई दण्ड स्वरूप जलाइदिन्छन्।

पछि भगवान् बुद्धले सामावती प्रमुख पाँच सय स्त्रीहरू किन जल्नुपन्थो र खुज्जुतरा त्रिपिटकधारा र महाप्रज्ञावान् भएतापनि किन लङ्गडी र सेविका हुनुपन्थो भन्ने पूर्व जन्मको कर्म विपाकको कथा बताउनुभयो। यसै सन्दर्भमा भगवान् बुद्धले अप्रमाद वर्गको तीन गाथा -

अप्रमाद अमृतपद हो, प्रमाद मृत्यु पद हो।
 अप्रमादीहरू भने हुँदैनन्, जो प्रमादी हुन्, ती मृतकजै हुन्॥
 यसरी विशेषरूपले जानेर अप्रमादमा पण्डितहरू।
 अप्रमादमा पण्डितहरू आनन्दित हुन्छन्, आर्यक्षेत्रमा प्रसन्न बस्नहुन्छन्॥
 ती ध्यानीहरू उत्साहित भएका, नित्यरूपले दृढ अभ्यास गरिरहेका।
 प्राप्त गर्छन् विद्वानहरूले निर्वाणलाई, योगक्षेम र अनुत्तरको॥

आज्ञा गर्नुभएर यो कथा समाप्त हुन्छ।

संसार वृत्तमा पुभिरहँदा को कहाँ पुग्छ र के कस्तो हुन्छ भन्ने अतोपत्तो नै छैन, त्यसैले अप्रमाद भएर आफ्नो कुशल कर्म सम्पादन गरियो भने सुखमय जीवन हुन्छ र अकुशल कर्म गरियो भने अवश्य नै संसार वृत्तमा विभिन्न प्रकारको समस्या, अवरोध, विघ्नबाँधामा अल्लि नै रहन्छ।

वि. सं. २०७३ भदौ २७ गते

- अनुवादक

सामावतीको कथा

१. “अप्रमाद नै अमृत पद हो...” भन्ने यो धर्पदेशना शास्ता कोसम्बिको आधार लिएर धोषिताराममा रहनुभएको बेलामा सामावती प्रमुख पाँच सय स्त्री र मागण्डिय प्रमुख उनीका पाँच सय ज्ञातिबन्धु मृत्यु भएर नाश भएको कारणमा बताउनुभयो।

दुई राजाको प्रव्रज्या -

२. त्यहाँ यो आनुपूर्विकथा छ - पहिले अल्लकप्पराष्ट्रमा अल्लकप्पक भन्ने राजा र वेठदिपकराष्ट्रमा वेठदिपक राजा भन्ने यी दुई बाल्यकालदेखि नै साथी भएर एउटै गुरुकुलमा शिल्प अध्ययन गरेर आ-आफ्ना मातापिता मृत्यु भएपछि छत्र ओढेर वाह-वाह योजन लम्बाइ भएको राष्ट्रमा राजा भए। तिनीहरू समय-समयमा सँगै भेटेर उट्ने, वस्ने, सुत्ने गरिरहँदा धेरै मानिस जन्म भइरहेका, वृद्ध भइरहेका र मृत्यु भइरहेका देखेर - “परलोकमा गएको सित सँगसँगै गएको भन्ने छैन, अन्ततागत्वा आफ्नो शरीर पनि सँगसँगै जाँदैन, सबै छोडेर जानुपर्ने रहेछ। के हामीहरूलाई घरवासले! प्रव्रजित हुनेछौं” भनी सल्लाह गरेर राज्यहरू छोरा र स्वास्नीहरूलाई सुष्मिदिएर ऋषिप्रव्रज्या विधिद्वारा प्रव्रजित भएर हिमालय प्रदेशमा बसिरहेकाहरूले सल्लाह गरे - “हामी राज्यलाई त्याग गरेर प्रव्रजित भएका हौं, जीविकोपार्जन गर्न नसकेर होइन। हामी एकै ठाउँमा बस्यौं भने प्रव्रजित (न्यागी) जस्तो हुनेछैनौं, त्यसैले अलग्गै बस्ौं। तिमी त्यो पर्वतमा बस, म यो पर्वतमा बस्नेछु। पन्ध्र दिनको एकचोटी उपोसथको दिनमा भेट्नेछौं।” त्यसपछि तिनीहरूमा यस्तो विचार भयो - ‘यसरी गयौं भने हामीहरू हुलमुलमा बस्नेको र्थ नै हुन्छ, वरु तिमीले तिम्रो पर्वतमा आगो बाल, म पनि मेरो पर्वतमा आगो बाल्नेछु। त्यो सङ्केतद्वारा हामी छौं भन्ने भाव जान्नेछौं।’ तिनीहरूले त्यस्तै गरे।

अल्लकप्प तपस्वीलाई मन्त्रप्राप्ति -

३. त्यसपछि वेठदीपक तपस्वी मृत्यु भएर महानुभाव भएको देवराजा भएर उत्पन्न भए। तत् पश्चात् पन्ध्र दिन हुँदा आगो बालिएको नदेख्दा अर्कोले - “मेरो साथी मर्न्यो” भनी जाने। अर्कोले पनि उत्पन्न हुँदा नै आफ्नो दिव्य-सम्पत्तिलाई देखेर आफ्ना कर्म विचार गरेर हेर्दा बाहिर आउँदादेखि आफ्नो तपस्या चर्चालाई देखेर - “म गएर साथीलाई भेट्नेछु” भनी त्यो आफ्नो

शरीरलाई बदलेर यात्रु जस्तै भएर उनी सामु गएर वन्दना गरेर एकातिर उभिए। त्यसपछि उनलाई उनले सोधे - “कहाँबाट आउनुभएको?” “म यात्रु हुँ, भन्ते, टाढैबाट आएको हुँ। के, भन्ते, आर्य, यो ठाउँमा एकलै बसिरहनुभएको हो, वा अरू पनि कोही छ कि?” “छ, मेरो एक जना साथी।” “ऊ कहाँ छ?” “ऊ त्यो पर्वतमा बसिरहेको हो, उपोसथको दिनमा आगो बालेन, सायद मृत्यु भयो होला।” “हो र, भन्ते?” “हो, साथी।” “ऊ, म नै हुँ, भन्ते।” “कहाँ उत्पन्न भयौं?” “देवलोकमा, महानुभाव भएको देवराज भएर उत्पन्न भएँ, भन्ते, ‘आर्यलाई दर्शन गर्नेछु’ भनी फेरि आएको हुँ।” “के, आर्यहरू वस्ने यो ठाउँमा केही समस्याहरू र बाधाहरू छन्?” “छ, साथी, हात्तीहरूले गर्दा कष्ट पाइरहेको छ।” “के, भन्ते, तपाईंलाई हात्तीहरूले गर्दछन्?” “कुचो लगाइसकेको ठाउँमा दिसा गरिदिन्छ, खुट्टाले भुइँमा हिराईदिएर धुलो उडाइदिन्छ, ती दिसाहरू फाल्दाफाल्दै, भुइँ सम्प्य पार्दा-पार्दै भैले दुःख कष्ट पाइरहेको छ।” “के तिनीहरू नआएको मन पराउनुहुन्छ?” “मन पराउँछु, साथी।” “त्यसो भए, तिनीहरू नआउने पारिदिनेछु” भनी तपस्वीलाई हस्तिकन्तवीणा र हस्तिकन्तमन्त्र दिए। दिँदा वीणाको तिनवटा तार देखाएर तीनवटा मन्त्र सिक्नदिएर - “यो तार झन्काएर यो मन्त्र पढ्यो भने हात्तीहरू पछाडि नहेरिक्न भग्नेछन्; यो तार झन्काएर यो मन्त्र पढ्यो भने पछाडि हेरिहेरि भग्नेछन्; यो तार झन्काएर यो मन्त्र पढ्यो भने हात्तीको समूह नायक शरीर निहुराउँदै आउनेछ” भनी बताएर - “जुन तपाईंलाई रुन्छ, त्यो गर्नुहोस्” भनी बताएर तपस्वीलाई वन्दना गरेर फर्किए। तपस्वीले भग्ने मन्त्र पढेर भग्ने तार झन्काएर हात्तीहरूलाई भगाएर बसे।

उदेनको उत्पत्ति -

४. त्यस समयमा कोसम्बिमा पूरन्तप्य भन्ने राजा छन्। उनी एक दिन गर्भिणी देवी सँगै बाल सूर्यको घाम ताप्यै खुला कौसीको माथि बसे। देवीले राजाले ओढ्ने एक लाख मूल्यको रातो कम्बल ओढेर बस्दै राजासित कुराकानी गर्दै राजाको औलाबाट एक लाख मूल्यको राजऔंठी फुकालेर आफ्नो औलामा घुसाएरिन्। त्यो समयमा हत्थिलिङ्ग-पन्थी आकाशबाट उडेर गइरहेको बेलामा टाढादेखि रातो कम्बल ओढिरहेकी देवीलाई देखेर - ‘मासुको डल्लो’ भनी ठानेर पखेटा फिजार्दै ओर्लियो। राजाले त्यसको ओर्लिएको आवाजलेडराई उडेर निवेसनभित्र पसे। देवी गहुङ्गो गर्भ भएको कारणले र डराउने खालकी भएकीले छिड्दै जान सकिनन्। त्यसपछि उनीलाई त्यो पन्थीले नड्याको विचको कापमा

राखेर आकाशमा उडायो। ती पन्थीहरू पाँच हात्तीकाबल-शक्ति धारण गरेका हुन्छन्। त्यसैले आकाशबाट उडाएर लगेर आफ्नो रुचिकर ठाउँमा बसेर मासु खान्छन्। उनी पनि त्यसले लग्दै गर्दा परणभयले त्रसित भई विचार गरिन् - 'यदि म कराएँ भने मानिसहरूका शब्द भनेकापशुपन्थीहरूलाई त्रसित पारिने हुन्छ। त्यो शब्द सुनेर मलाई छाड्नेछ। यस्तो भयो भने गर्भसहित पैले ज्यान गुमाउनेछु। जुन ठाउँमा बसेर मलाई खान सुरु गर्नेछ, त्यहीँ यसलाई स्वर निकालेर भगाउनेछु।' उनीले आफ्नो पण्डित्यताको कारणले सहेर बसिन्।

५. त्यसबेला हिमालय प्रदेशमा अलि बढेर मण्डप आकारले उभिएको एउटा निग्रोध^१ छ। त्यो पन्थीले मृगको रूपादि^२ त्यहाँ लगेर खान्छ। त्यसैले उनीलाई पनि त्यहाँ नै लगेर हाँगाहरूको विचमा राखेर आएको मार्ग हेच्यो। आएको मार्ग हेर्ने तिनीहको बानी। त्यस क्षणमा देवीले - 'अब यसलाई भगाउनु उचित छ' भनी विचार गरेर दुवै हात उचालेर तालीको शब्द र मुखको स्वर निकालेर त्यसलाई भगाइन्। त्यसपछि उनीलाई सूर्यास्तको बेलामा पेटमा कर्पजवायु^३ चल्थ्यो। सबै दिशामा गरिँदै महामेघ उत्पन्न भयो। सुखमा हुर्केकी राजमहिषीलाई - "उराउनु पर्दैन, आर्य" भनी वचन मात्र पनि प्राप्त नभएर दुखित भई रातभरि निद्रा भन्ने थिएन। रात उज्यालो भएको, बादलहरू पन्छिएको, सूर्योदय भएको र उनको वच्चा जन्मेकोएकै क्षणमा भयो। उनीले मेघको ऋतु, पर्वतको ऋतु र अरुणको ऋतु लिएर जन्म भएकोलेछोरोलाई उदेन भनी नामाकरण गरिन्।

तपस्वीद्वारा उदेनको रक्षा -

६. अल्लकृष्ण तपस्वीको त्यहाँबाट टाढा नभएको बस्ने ठाउँ छ। उनी स्वभाविकरूपले वर्षाको दिनमा चिसोको भयले फलफूलको लागि वनमा पर्दैनन्। त्यो रुखको मुनि गएर पन्थीहरूले खाएका मासुका हड्डी ल्याएर कुटेर रस बनाएर पिउँछन्। त्यसैले त्यो दिनमा - 'हड्डी ल्याउनेछु' भनी त्यहाँ गएर रुखको मुनि हड्डी खोज्दै गरेका बेलामा माथि वच्चाको शब्द सुनेर माथि हेरेको बेलामा देवीलाई देखेर - "तिमी को हो" भनी सोध्दा - "म मनुष्य स्त्री हुँ।" "कसरी आएको?" "मलाई हथिलिङ्ग-पन्थीले ल्याएको हो" भन्दा "ओलिङ्ग" भनी भने। "जातिभेदबाट उराउँछु, आर्य।" "तिमी को हो?" "म क्षत्रिणी

^१ बाको रुख

^२ शरीर, रूपादि

^३ वच्चा जन्माउँदा पेट गडबड हुने गरी पेटमा चल्ने हावा

^४ सूप

हुं।” “म पनि क्षत्रिय नै हुं।” “त्यसो भए क्षत्रिय-माया भन्नुहोस्।” उनले क्षत्रिय-माया भने। “त्यसो भए चढेर मेरो छोरालाई ओर्लाउनुस्।” उनले एकातिरबाट चढ्ने मार्ग बनाएर चढेर बच्चालाई लिए। “मलाई हातले नछुनुस्” भन्दा उनीलाई नछोड्कन नै बच्चालाई ओर्लाए। देवी पनि ओर्लिन्। त्यसपछि उनीलाई आश्रममा लगेर शीललाई भेद नगरिकन नै दया गरेर पाले। माहुरी नभएको मह त्याएर आफै उम्रेको^१ साली धान त्याएर जाउलो पकाएर दिए। त्यसरी पालन गर्दै गरेको बेला पछि उनीले विचार गरिन् - ‘म न त आएको बाटो जान्दछु, न त जाने बाटो जान्दछु, यिनीसित मेरो केही विश्वास पनि छैन, यदि यिनी हामीलाई त्यागेर कुनै अन्यटाउँमा जानेछन् भने हामी दुवैको यहीं नै मरण हुनेछ, केही गरेर उनको शीललाई भङ्ग गरी जसरी हामीलाई छोड्दैनन्, त्यसरी नै गर्नु उचित छ।’ त्यसपछि उनलाई बस्त्र ओढेर राप्ररी नलगाएर प्रलोभन देखाएर शीललाई विनाशमा पुऱ्याइदिइन्। त्यसपछि दुवै जना मिलेर बसे।

कोसम्बिका राजाको मृत्यु -

७. अर्को एक दिन तपस्वीले नक्षत्रको योग हेरेका बेला पूरन्तप्यको नक्षत्र मलिन^२ देखेर - “भद्रे, कोसम्बिका पूरन्तप्यराजा विलुभयो” भनी भने। “किन, आर्य, यस्तो भन्नुभएको? के तपाईंलाई उनीसित आघात छ?” “छैन, भद्रे, उनको नक्षत्र मलिन भएको देखेर ‘यो’ भनेको हुं।” उनी रोइन्। त्यसपछि उनीलाई - “किन रोएकी” भनी सोधेर उनीद्वारा उनी आफ्नो स्वामीको भाव बताउँदा भने - “भद्रे, नरोऊ, जन्म भएको निश्चय नै मर्नु पर्छ।” “थाहा छ, आर्य” भनी भन्दा “किन रोएकी त?” “मेरो छोरा कुलको राज्यको उचित छ, यदि त्यहाँ भएको भए, श्वेतछत्र ओढ्ने थियो, अहिले साधारण जन भयो, त्यही शोकले रोएकी, आर्य।” “हुन देऊ, भद्रे, चिन्ता नलिऊ। यदि उसलाई राज्यको इच्छा छ भने म उसलाई राज्य प्राप्त गर्न कोसिस गर्नेछु।” त्यसपछि उनलाई हस्तिकन्तवीणा र हस्तिकन्तमन्त्र सिकाइदिए। त्यसबेला हजारौं हजार हात्ती आएर वर रुखको मुनि बस्छन्। त्यसपछि उनलाई भने - “हात्तीहरू नआउँदा नै रुखमा चढेर तिनीहरू आउँदा यो मन्त्र भनेर यो तारलाई झन्काऊ, सबै फर्केर हेर्न पनि नसक्ने गरी भान्नेछन्। त्यसपछि ओर्लिएर आऊ।” उनले त्यस्तै गरी आएर त्यो कुरा बताए। त्यसपछि उनलाई दोस्रो दिनमा भने -

^१ नतोपिकन प्रकृतिमा उम्रेको

^२ विनेको, नाश भएको, नष्ट भएको, पटेको, मुकेको, ओइलाएको

^३ अभिलाषा, प्राप्तमा

“आज यो मन्त्र पढेर यो तारलाई झन्काऊ। सबै फर्केर हेर्दै भानेछन्।” त्यसवेला पनि त्यस्तै गरी आएर बताए। त्यसपछि उनलाई तेस्रो दिनमा भने – “आज यो मन्त्र पढेर यो तारलाई झन्काऊ। समूहको नायक पिठिउँ निहुराएर आउनेछ।” त्यसवेला पनि त्यस्तै गरी बताए।

उदेनको कोसम्बिमा प्रस्थान -

८. त्यसपछि उनकी आमालाई बोलाएर – “भद्रे, तिम्रो छोरालाई आज्ञा देऊ, त्यतिले नै (कोसम्बिमा) गएर राजा हुनेछ” भनी भने। उनीले छोरालाई बोलाएर – “पुत्र, तिम्री कोसम्बिमा पुरन्तप्य राजाका छोरा हो, म गर्भवती छँदा हत्थिलिङ्ग-पन्थीले ल्याएको थियो” भन्दा सेनापति आदिको नामहरू बताएर – “विश्वास नगर्नेहरूलाई यो पिताको ओढ्ने कम्बल र लगाउने अङ्गुठी देखाउनु” भनी अहाइनु। कुमारले तपस्वीलाई – “अब के गर्नु छ” भनी सोधे। “रुखको तल्लो हाँगाँमा बसेर यो मन्त्र पढेर यो तारलाई झन्काऊ, जेष्ठ हात्ती पिठिउँ निहुरिएर तिम्रो नजिक आउनेछ, त्यसको पिठिउँमा नै बसेर राष्ट्रमा गएर राज्य लिनु।” उनले मातापितालाई वन्दना गरी त्यस्तै गरेर आएको हात्तीको पिठिउँमा बसेर कानमा मन्त्रणा गरे – “म कोसम्बिमा पुरन्तप्य राजाको छोरा हुँ, मेरो पैतृक राज्य लिइदेऊ, स्वामी।” त्यसले त्यो सुनेर – “हजारौँ हजार हात्तीहरू एकत्रित होऊ” भनी हस्तिनाद गयो। हजारौँ हजार हात्तीहरू एकत्रित भए। फेरि “जीर्ण हात्तीहरू फर्क” भनी हस्तिनाद गयो। जीर्ण हात्तीहरू फर्किए। फेरि “अति तरुण हात्तीहरू फर्क” भनी हस्तिनाद गयो। तिनीहरू पनि फर्किए। उनी हजारौँ हजार हात्ती समूहले घेरिएर प्रत्यन्त गाउँमा पुगेर – “म राजाको छोरा हुँ, सम्पत्तिलाई इच्छा हुनेहरू मसित आउनु” भनी भने। त्यसवेलादेखि मानिसहरूलाई सङ्ग्रह गर्दै गएर नगरलाई घेरेर – “मलाई युद्ध गर्न देऊ कि राज्य देऊ” भनी चिठी पठाए। नागरिकहरूले भने – “हामी दुवै दिनेछैनौँ, हाम्री देवी गहुङ्गो गर्भिणी अवस्थामा हस्तिलिङ्गी पन्थीले लग्यो, उनी छिन् कि छैनन् भन्ने भाव हामी जान्दैनौँ, जबसम्म उनीको खबर सुन्ने छैनौँ, तबसम्म न युद्ध गर्न दिन्छौँ न त राज्य नै।” त्यसवेला परम्परागत^{१०} राज्य थियो। त्यसपछि कुमारले – “म उनीको छोरा हुँ” भनी सेनापति आदिका नामहरू बताउँदा पनि विश्वास नगर्नेहरूलाई कम्बल र औँठी देखाए। तिनीहरूले कम्बल र औँठीलाई चिनेर शंकारहित भएर द्वार खोलेर उनलाई राज्यमा अभिषेक गरे। यो पहिलो उदेनको उत्पत्ति कथा हो।

^{१०} सिमाना

^{११} वंशज, बाबु पछि छेता हुने

घोषकसेटको उत्पत्ति -

९. अल्लकप्य राष्ट्रमा दुर्भिक्ष^{११} भएर जिउन नसक्दा एक जना कोतुहलिक भन्ने व्यक्तिकापी भन्ने तरुणो छोरो र काली भन्ने स्वास्नीलाई लिएर - “कोसम्बिमा गएर जिउनेछौं” भनी बाटोखर्च लिएर बाहिरियो। अहिवातरोगद्वारा धेरै मानिस मरिरहेका देखेर निस्किएको पनि भन्दछन्। तिनीहरू जाँदै गर्दा बाटोखर्च सिद्धिंदा भोकले पीडित हुँदा बच्चालाई बोक्न सकेनन्। त्यसपछि स्वामीले स्वास्नीलाई भने - “भद्रे, हामी बाँचिरहँदा फेरि छोरा पाउनेछौं, यसलाई छोडेर जाऊं।” आमाको हृदय भनेको कोषल हुन्छ। त्यसैले उनीले भनिन् - “म जिउँदो छोरालाई छोड्न सक्दिनँ।” “त्यसो भए के गर्ने?” “पालैपालो बोकोँ।” आमाले आफ्नो पालोमा पुष्पको मालाझैं बच्चालाई उचालेर छातीमा सुताएर हातले बोकेर बाबुलाई दिन्छिन्। उनलाई त्यो लिएर गएको समयमा भोकाएको भन्दा धेरै नै वेदना उत्पन्न भयो। उनले पटक-पटक भने - “भद्रे, हामी रहँदा छोरो पाउँनेछौं, छोडौं यसलाई।” उनीले पटक-पटक प्रतिषेध गरेर जवाफ दिइन्। बच्चालाई पालैपालो फेरिँदै गर्दा क्लान्त भएर बाबुको हातमा सुत्यो। उनले ऊ सुतेको भाव जानेर आमालाई अगाडि पठाएर एउटा झारपातको तल पातहरू माथि उसलाई सुताएर गए। आमाले फर्केर हेरेकी बेला छोरालाई नदेख्दा - “स्वामी, भैरो छोरो कहाँ छ” भनी सोधिन्। “भैले एउटा झारको तल सुताइदिएँ।” “स्वामी, मलाई नाश नगर्नुस्, पुत्र बिना म जिउन सक्दिनँ, त्याउनुस्, भैरो छोरालाई” भनी छाती पिटेर परिदे^{१२} गरिन्। त्यसपछि उसलाई फर्केर त्याइदिए। छोरा पनि बाटो विचमा मर्‍यो। यत्तरी उनले त्यो ठाउँमा छाडेकोले उनलाई त्यसको कारणले भवान्तरमा सातचोटी छाडियो। पापकर्म भनेको ‘यो अत्य मात्र हो’ भनी अवहेलना गर्नु हुँदैन।

१०. तिनीहरू जाँदै गरेका बेलामा गोपाल^{१३} कुलमा पुगे। त्यो दिनमा गोपालेको धेनुमङ्गल^{१४} भइरहेको छ। गोपालेको घरमा नित्यरूप^{१५} मा एक जना प्रत्येकबुद्ध भोजन गर्नुहुन्छ। उनले उहाँलाई भोजन गराएर षड्गल कृत्य गरे। धेरै खीर बाँकी भएको छ। गोपालेले तिनीहरू आइरहेको देखेर - “कहाँबाट

^{११} अनिकाल, छान नपाउने स्थिति

^{१२} हे! देव... भनेर रुने तरिका

^{१३} गाई पाल्ने

^{१४} गाईको पूजा

^{१५} संघ

आउनुभएको” भनी सोधेर सबै कुरा सुनेर दयालु कुलपुत्रले तिनीहरूप्रति दया राखी धेरै घिउ र खीर दिनलगाए। स्वामीले - “स्वामी, तपाईं जिउँदै छँदा म पनि जीवित भएकी हुन्थु, लामो रातसम्म तपाईंको पेट खाली थियो, जति चाहिन्छ, त्यति खानुस्” भनी घिउ र दही उनको अगाडि नै राखेर आफूले अलिकति घिउसित अलिमात्र खाइन्। अर्कोले सात-आठ दिनको भोकले गर्दा धेरै खाएर आहार तृष्णालाई छोड्न सकेन। गोपालेले तिनीहरूलाई खीर दिनलगाएर आफै खान सुरु गरे। कोतुहलिकले त्यो हेर्दै बसिरहँदा गोपालेले पालेर टूलो भएकी, तल खाट मुनि सुतिरहेकी, कुकुनीलाई खीर दिइरहेको देखेर - ‘यो कुकुनी साँच्चै पुण्यवती छे, नित्यरूपमा यस्तो भोजन खान पाउँछे’ भनी विचार गरे। उनी त्यो रातमा नै त्यो खीर पचाउन नसकेर मृत्यु भएर त्यो कुकुनीको पेटमा उत्पन्न भए।

११. त्यसपछि उनलाई पत्नीले शरीरक्रिया गरेर त्यही घरमा काम गरेर एक माना चामल प्राप्त हुँदा पकाएर प्रत्येकबुद्धको पात्रमा राखिदिएर - ‘तपाईंको दासलाई पुगोस्’ भनी विचार गरी - ‘म यहीं बस्नु उचित छ, नित्यरूपमा आर्य यहाँ पाल्नुहुन्छ, दिने वस्तु होस् कि नहोस्, दिनदिनै बन्दना गरी सेवा गरी चित्तलाई प्रसन्न पारी धेरै पुण्य कमाउनेछु।’ उनीले त्यही नै काम गरी बसिन्। त्यो कुकुनीले छ-सात महिनामा एउटा कुरुर ब्याई। गोपालेले त्यसलाई एउटा गाईको दुध दिन लगाए। ऊ धेरै काल नबित्दै बढ्यो। त्यसपछि त्यसलाई प्रत्येकबुद्धले खाँदै गर्दा नित्यरूपमा एक गाँस भातको डल्लो दिनुहुन्छ। त्यसले त्यो भातको डल्लोको कारणले प्रत्येकबुद्धलाई स्नेह गर्थ्यो। गोपाले पनि नित्यरूपमा दुई पटक प्रत्येकबुद्धको सेवाको लागि जान्छन्। जाँदै गर्दा बिच बाटोमा हिंस्रक जनावर भएको ठाउँमा डण्डाले झारमा र भुइँमा ठोकेर “सुसु” भनी तीनचोटी स्वर निकालेर हिंस्रक जनावरहरूलाई भगाउँछन्। कुकुर पनि उनीसित नै जान्छ।

१२. उनले एक दिन प्रत्येकबुद्धलाई भने - “भन्ते, जब मेरो समय हुँदैन, तब यो कुकुरलाई पठाउनेछु, त्यो सङ्केतद्वारा पाल्नुहोस्।” त्यसवेलादेखि समय नभएको दिनमा - “जाऊ, तात, आर्यलाई ल्याउन” भनी कुकुरलाई पठाउँछन्। ऊ एक शब्दले नै दगुरेर मालिकले झारमा हिकाउने र भुइँको ठाउँमा तीनचोटी भुकेर त्यो शब्दद्वारा हिंस्रक जनावरहरू भागेका भाव जानेर, विहान सबै शरीरकृत्य गरेर पर्णशालामा प्रवेश गरेर, बसिरहनुभएको प्रत्येकबुद्धको बस्ने ठाउँमा गएर पर्णशालाको द्वारमा तीनचोटी भुकेर आफू आएको भाव थाहा दिएर एक छेउमा पसारिन्छ, प्रत्येकबुद्धले समयलाई ख्याल गरेर बाहिर निस्कँदा भुक्दै अगाडि लाग्छ। बिच-बिचमा प्रत्येकबुद्धले उसलाई परीक्षण गर्दै

अर्को बाटोमा लाग्नुहुन्छ। त्यसपछि उहाँको अगाडि उभिएर तेर्सो बसेर भुकेर अर्को (सही) बाटोमा नै उहाँलाई राख्छ। त्यसपछि एक दिन अर्को मार्गमा गएर उसले अगाडि तेर्सो उभिएर छेक्दा पनि नफर्किने कुकुरलाई छुट्टाले घचेटेर जानुभयो। कुकुरले उहाँको नफर्किने भाव जानेर लगाइरहनुभएको चीवरको टुप्पोमा टोकेर समातेर अर्को (सही) मार्गमा नै उहाँलाई राखिदियो। यसरी उसको उहाँप्रति धेरै स्नेहभाव उत्पन्न गरायो।

१३. त्यसपछि प्रत्येकबुद्धको चीवर जीर्ण भयो। त्यसपछि उहाँलाई गोपालेले चीवरको लागि वस्त्रहरू दान दिए। त्यसैले उनलाई प्रत्येकबुद्धले भने - “उपासक चीवर सिउन एकलै गर्न गाह्रो छ, सुविधा भएको ठाउँमा गएर सिउनेछु।” “यहाँ नै, भन्ते, सिउनुस्।” “सकिँदैन, उपासक।” “त्यसो भए, भन्ते, धेरैवेर बाहिर नबस्नुस्।” कुकुरले उहाँहरूका कुरा सुनेर नै बस्यो। प्रत्येकबुद्धले - “पर्लुस्, उपासक” भनी गोपालेलाई फर्काएर आकाश मार्गबाट जानुभएर गन्धमादनतिर लाग्नुभयो। कुकुरले उहाँ आकाशबाट जानुभइरहेको देखेर भुकेर बसिरहँदा उसको आँखाले नभ्याउँदा हृदय फुटेर मर्‍यो। यी पशुहरू भन्ने सीधासाधाका र अकुटिल हुन्छन्। मान्छेहरू अर्कै हृदयले विचार पर्छन्, अर्कै मुखले भन्छन्। त्यसैले भनिएको छ - “यी गहन^{१६} छन्; भन्ते, ती हुन् मानिसहरू; उत्तान^{१७} छन्, भन्ते, ती पशुहरू।” (प. वि. २.३)

१४. यसरी ऊ त्यो सीधा र अकुटिलताद्वारा मृत्यु भएर तावतिंसभुवनमा उत्पन्न भएर हजारौं अप्सराहरूद्वारा घेरिएर महान् सम्पत्ति अनुभव गर्‍यो। उसले कानमा भनिएको “ शब्द नै सोह योजनको ठाउँसम्म फैलिन्छ। स्वभाविकरूपमा बोलिने शब्द सारा दस हजार योजनको देव नगरलाई ढाक्छ, यही कारणले ‘घोषक देवपुत्र’ भनीउसको नाम भयो। यो के-को कारणले? प्रत्येकबुद्धप्रतिको प्रेमले भुकेको कारणले। ऊ त्यहाँ धेरै वेर नरहेर च्युत भयो। देवलोकबाट देवताहरू आयु-क्षय, पुण्य-क्षय, आहार-क्षय र क्रोध गरी यी चार कारणले च्युत हुन्छन्।

१५. त्यहाँ जसले धेरै पुण्य-कर्म गरेको हुन्छ। ऊ देवलोकमा उत्पन्न भएर आयुभर रहेर झन्झन् माथि उत्पन्न हुन्छ। यसलाई आयु-क्षयद्वारा च्युत भएको भनिन्छ। जसले पौर्य पुण्य गरेको हुन्छ। ऊ राजभण्डागारमा तीन-चार माना जति धानत्रै विचमा नै त्यो पुण्य-क्षय हुन्छ, विचमा नै पर्छ। यसरी पुण्य-

^{१६} बुद्ध गाह्रो, दुर्जाय, झिन्ट, गम्भीर, रहस्यमय, सपन

^{१७} बुद्ध सजिलो, सतह, सरल, सीधा, खुला, स्पष्ट, निष्कपट

कानेबुसी

क्षयद्वारा च्युत भएको भनिन्छ। अर्को कामगुणमा परिभोग गर्दै विस्मृति भएर आहारलाई सेवन नगरेर क्लान्त शरीर भएर मर्छ। यस्तो आयु-क्षयद्वारा च्युत भएको भनिन्छ। अर्को अरूको सम्पत्ति सहन नसकेर क्रोधित भएर मर्छ। यस्तो क्रोधद्वारा च्युत भएको भनिन्छ।

१६. ऊ कामगुणमा परिभोग गर्दै विस्मृति भएर आहार-क्षयद्वारा च्युत भयो। च्युत भएर फेरि कोसम्बिमा वेश्याको गर्भमा प्रतिसन्धि ग्रहण गर्‍यो। उसले जन्म भएको दिनमा - “यो के हो” भनी दासीलाई सोध्दा - “पुत्र, हो, आर्य” भन्दा - “हे! दासी, यो बच्चालाई टोकरीमा राखेर फोहोर टाउंमा फाल” भनी फाल्न लगाई। वेश्याहरू छोरीलाई पालन गर्दछन्, छोरालाई होइन। छोरीहरूले नै तिनीहरूको परम्परा जोगाउँछन्। बच्चालाई कागहरू र कुकुरहरूले घेरेर बस्यो। प्रत्येकबुद्धप्रति स्नेहभावले भुकेको कारणले एउटा पनि नजिक जान साहस गरेन। त्यसक्षणमा एक जना मानिस बाहिर निस्किएर ती कागहरू र कुकुरहरू एकत्रित भैरहेको देख्दा - “यो के हो” भनी गएर बच्चालाई देखेर पुत्र स्नेह उत्पन्न भएर - “मैले छोरो पाएँ” भनी घरमा लग्यो। त्यसवेला कोसम्बिको सेठ राजकुलमा जाँदै गर्दा राजनिवेशनबाट आइरहेको पुरोहितलाई देखेर - “के, आचार्य, आज तपाईंलेतिथि, नक्षत्र योग हेर्नुभयो” भनी सोधे। “हेरे, महासेठ, हाप्रो अरू के काम छ र? “जनपदमा के हुनेछ?” “अरू छैन, यो नगरमा आज जन्मेको बच्चा जेष्ठ सेठ हुनेछ।” त्यसवेला सेठको स्वास्नी गहुड्नो पेटकी थिइन्। त्यसैले उनले छिट्टै घरमा पुरुषलाई पठाए - “हे! तिमी जाऊ, उनीले जन्माइन् कि जन्माइनन्?” “जन्माइनन्” भनी सुनेर राजालाई दर्शन गरेर शीघ्र घरमा गएर काली भन्ने दासीलाई बोलाएर हजार दिएर - “हे! तिमी जाऊ, यो नगरमा परीक्षण गर्दै हजार दिएर आज जन्मिएको बच्चालाई लिएर जाऊ।” ऊ परीक्षा गर्दै त्यो घरमा गएर बच्चालाई देखेर - “यो बच्चा कहिले जन्मेको” भनी गृहपत्नीलाई सोध्दा - “आज जन्मेको हो” भन्दा “यो मलाई देऊ” भनी एक कार्षापणको आधी गरी मूल्य बढाउँदै हजार दिएर उसलाई ल्याएर सेठलाई दिई। सेठले - “यदि मेरो छोरी जन्मियो भने उससित नै यसलाई राखेर सेठ स्थानको स्वामी बनाउनेछु, यदि मेरो छोरो जन्मियो भने यसलाई मान्नेछु” भनी विचार गरेर उसलाई घरमा राख्यो।

१७. त्यसपछि केही समय पश्चात् उनकी स्वास्नीले छोरा जन्माइन्। सेठले - “यो छैन भने मेरो छोरा नै सेठको स्थान प्राप्त गर्नेछ। अहिले नै उसलाई मार्नु उचित छ” भनी विचार गरेर कालीलाई बोलाएर - “हे! तिमी जाऊ, गोठबाट गाईहरू निकस्किने बेलामा गोठको टोकाको बिचमा यसलाई तैर्तो पारेर सुताउनु, गाईहरूले यसलाई कुल्चिएर मार्नेछन्, यसलाई कुल्चियो कि कुल्चिएन

भन्ने भाव जानेर आऊ” भनी भने। उसले गएर गोपालेले गोठको ढोका खोल्ने वित्तिकै नै उसलाई त्यसरी नै सुताई। गाईको गणको जेष्ठ साँढे अन्य समयमा सबैभन्दा पछि निस्किने गरेतापनि त्यो दिनमा सर्वप्रथम निस्किएर बच्चालाई चारै खुट्टाको विचमा राखेर उभियो। सयौँ गाईहरू साँढेको दुबैतिरबाट घसेँदै बाहिरिए। गोपाले पनि - ‘यो साँढे पहिले सबैभन्दा पछि निस्कियो, आज सर्वप्रथम निस्किएर गोठको ढोकाको विचमा निश्चल भएर उभियो, यो के हो’ भनी विचार गरी गएर त्यसको तल पल्टिरहेको” बच्चालाई देखेर पुत्र स्नेह उत्पन्न भएर “मैले छोरो पाएँ” भनी घरमा लग्यो।

१८. काली गएर सेटीद्वारा सोधिँदा त्यो कुरा बताएर - “जाऊ, तिमी फेरि त्यसलाई हजार दिएर ल्याऊ” भन्दा त्यस्तै गरी। त्यसपछि उसलाई भने- “हे! काली, यो नगरमा पाँच सय गाडा विहान सबै उटेर व्यापारको लागि जान्छन्। तिमी यसलाई लगेर गाडाको चक्काको मार्गमा सुताऊ, गोरुहरूले यसलाई कुल्चिनेछन् कि चक्काले किच्नेछ। त्यसकोखबर जानेर आऊ।” उसले त्यसलाई लगेर चक्काको मार्गमा सुताइदिई। त्यसबेला गाडाको जेष्ठ अगाडि थियो। त्यसपछि उसको साँढेहरूले त्यो ठाउँमा पुग्दा ज्वारी छोड्यो। फेरिफेरि राखेर चलाउँदा पनि अगाडि तरेन। यसरी उसले तिनीहरूसित कोसिस गर्दागर्दै नै सूर्योदय भयो। उसले - “यो साँढेहरूले के गर्दछन्” भनी बाटोमा हेरेको बेलामा बच्चालाई देखेर - ‘साँच्चै भारीको मेरो कर्म’ भनी विचार गरेर - “मैले छोरो पाएँ” भनी सन्तोष मन भएर त्यसलाई घरमा लग्यो।

१९. काली गएर सेटद्वारा सोधिँदा त्यो सूचना बताउँदा - “तिमी जाऊ, फेरि त्यसलाई हजार दिएर ल्याऊ” भनी भन्दा त्यस्तै गरी। त्यसपछि उसलाई उनले भने - “अब यसलाई काँचो श्मशानमा लगेर झारको विचमा सुताऊ, त्यहाँ कुकुरादिद्वारा खाइएको र अमनुष्यहरूद्वारा प्रहार भएर परेको, त्यो मर्त्यो कि मरेन भन्ने भाव जानेर नै आऊ।” उसले त्यसलाई लगेर त्यहाँ सुताएर एक ठाउँमा बसी। त्यसको नजिक कुकुर, काग, अमनुष्य जान सकेन, न त्यसको मातापिता, दाजुभाइ कोहीले रक्षा गरेको छ, कसले त्यसलाई रक्षा गर्दै छ? कुकुर भएको समयमा प्रत्येकनुद्धप्रति स्नेहपूर्वक भुकेको कारणले त्यसलाई रक्षा गरिएको हो। त्यसपछि एक जना बाखा चराउनेले हजारौँ बाखाहरूलाई चराउँदै लगिरहेको बेला श्मशानतिरबाट जाँदै छ। एउटा बाखाले घाँसहरू खाँदै गर्दा झारमा पस्ने बच्चालाई देखेर घुँडा टेकेर बच्चालाई दुध खुवाइदियो। बाखापालकले - “हे! हे” भनी स्वर निकाले तापनि बाहिर आएन। उसले -

‘यसलाई लड्डीले हिर्काएर बाहिर ल्याउनेछु’ भनी झारभित्र पस्दा घुँडा टेकेर बच्चालाई दुध खुवाइरहेको बाखालाई देखेर बच्चाप्रति पुत्र स्नेह उत्पन्न भएर - “मैले छोरो पाएँ” भनी लिएर गयो।

२०. काली गएर सेठीद्वारा सोधिँदा त्यो कुरा बताएर - “जाऊ, तिमी फेरि उसलाई हजार दिएर ल्याऊ” भनी भन्दा त्यस्तै गरी। त्यसपछि उसलाई भने- “हे! काली यसलाई लिएर चोरको प्रपात^{१०} पर्वतमा चढेर प्रपातमा फाल्, पर्वतको दायाँबायाँ ठोकिँदै टुक्रा-टुक्रा भएर भुइँमा खल्नेछ, त्यो मर्चो कि मरेन भन्ने भाव जानेर आऊ।” उसले उसलाई त्यहाँ लगेर पर्वतको माथि उभिएर फाली। त्यो पर्वतको आधारमा नै ठूलो बाँसको झाडू सँगसँगै बढेको थियो। त्यो झाडूको माथि बाक्लो झाल फैलिएको थियो। बच्चा खस्नेको बेला नरम कम्बलमा परेको झैँ त्यसमा खस्यो। त्यो दिनमा जेष्ठनलकारको बाँसको पूजा भएको छ, ऊ छोरसित गएर त्यो बाँसको झाडूलाई काट्न सुरु गर्‍यो। त्यो चल्दा बच्चाले स्वर निकाल्यो। उसले - “बच्चाको स्वरझैँ छ” भनी एकातिरबाट चढेर त्यसलाई देखेर - “मैले छोरो पाएँ” भनी सन्तोष मन भएर लिएर गयो।

२१. काली सेठको नजिक गएर उनीद्वारा सोधिँदा त्यो कुरा बताउँदा - “जाऊ, तिमी फेरि त्यसलाई हजार दिएर ल्याऊ” भनी भन्दा त्यस्तै गरी। सेठले यो-त्यो गरिरहँदा नै बच्चा ठूलो भएर घोषक भनी उसको नाम राखियो। ऊ सेठको आँखाको काँडाझैँ भयो। सिधै उसलाई हेर्न साहस छैन। त्यसपछि उसलाई मार्न उपाय विचार गर्दै आफ्नो साथी कुमाले नजिक गएर - “कहिले तिमीले आगो हाल्नेछौ” भनी सोध्दा - “भोलि” भनी भन्दा - “त्यसो भए, यो हजार लिएर मेरो एउटा काम गर” भनी भने। “के, स्वामी?” “मेरो एउटा अवजातपुत्र^{११} छ, त्यसलाई तिमी कहाँ पठाउनेछु, त्यसपछि त्यसलाई सपातेर कोटामा लगेर धारिलो तरवारले टुक्रा-टुक्रा गरी काटेर माटोको भाँडोमा राखेर त्यो आगोमा जलाऊ, यो हजार तिमीलाई सत्यपूर्वक काम गर्नको लागि हो, अरु पनि तिमीलाई गर्नुपर्ने पछि गर्नेछु।” कुमालेले - “हुन्छ” भनी स्वीकार्यो। सेठले अर्को दिन घोषकलाई बोलाएर - “हिजो मैले कुमाले कहाँ एउटा कामलाई अहाएको थिएँ, आऊ, तिमी, उसको सामु गएर ‘यसरी भन्नु - ‘हिजो मेरो पिताले अहाउनुभएकोकाम पूर्ण गरिदिनुस् भनी पठाउनुभयो।’” उसले - “हुन्छ” भनी गयो। ऊ त्यहाँ जाँदै गर्दा अर्को सेठको पुत्र बच्चाहरूसित गुच्चा खेलिरहेको देखेर उसलाई बोलाएर - “कहाँ जाँदै हुनुहुन्छ,

^{१०} चोरलाई खसान्ने थियालो

^{११} नीच जातको पुत्र

दाइ” भनी सोध्दा - “पिताको खबर लिएर कुमालेको सामु” भनी भन्दा - “म त्यहाँ जानेछु, यी वच्चाहरूले मलाई धेरै चोटी जिते, त्यो मलाई फेरि जितेर दिनुस्” भनी भन्यो। “म पितादेखि डराउँछु।” “डराउनु पर्दैन, दाइ, म त्यो खबर लग्नेछु। धेरैले जिते, जबसम्म म आउँदिनँ, तबसम्म मलाई फेरि धेरै जिताइदिनुस्।”

२२. घोषक गुच्चा खेलमा घतुर थियो। त्यसैले उसलाई यस्तो गर्न लगाइएको थियो। उसले पनि त्यसलाई - “त्यसो भए, तिमी गएर कुमालेलाई भन् - ‘हिजो मेरो पिताले एउटा काम अहाउभएको थियो, त्यो पूर्ण गरिदिनुस्’” भनी अहायो। ऊ त्यसको सामु गएर त्यस्तै भन्यो। त्यसपछि उसलाई कुमालेले सेटले भनेको अनुसार नै मारेर भाँडा पोल्ने ठाउँमा फालिदियो। घोषक पनि दिनभरि खेलेर सन्ध्या समयमा घरमा जाँदा - “के, पुत्र, गएनौ” भनी सोध्दा आफू नगएको कारण, भाइ गएको कारण बताइदियो। त्यो सुनेर सेट - “म खत्तम भएँ” भनी ठूलो स्वरले कराउँदै सबै शरीरमा रगत छ्यालबछ्याल भएको झैं भएर- “हे! कुमाले मलाई नाश नगर, मलाई नाश नगर” काँधमा हात राखेर रुँदै त्यसको सामु गए। कुमालेले उनलाई त्यसरी आइरहेको देखेर - “स्वामी, ठूलो स्वर नगर्नुहोस्, तपाईंको काम पूर्ण भइसक्यो” भनी भन्यो। उनी पर्वत समानको महान् शोकमा डुबेर धेरै दौर्मनस्य^{२२} अनुभव गरे। जस्तै निरपराधीलाई अपराध गरेको झैं भयो। त्यसैले भगवान्‌ले आज्ञा गर्नुभयो -

जसले निर्दोषीहरूलाई दण्ड दिन्छ, निरपराधीहरूलाई अपराध गर्छ।
 दसवटा अवस्थामध्ये छिट्टै नै बाहिर देखापर्छ॥
 हानिकारक तीव्र वेदना, अद्भुतः।
 ठूलो रोग, र वित्त विलिप्तमा पुग्ने,॥
 राजावाट समस्या, घोर निन्दा,।
 आफ्नैहरूको विनाश, भोग-सम्पत्ति क्षय हुन्छ॥
 त्यसपछि उसको वासस्थान आगोले जल्ने,।
 मरिसकेपछि मूर्च्छ नर्कमा उत्पन्न,० हुन्छ॥

(ध. प. १२७-१४०)

२३. यस्तो भएतापनि फेरि उसलाई सेटले सीधा हेर्न सकेनन्। ‘कसरी उसलाई मारूँ’ भनी विचार गर्दै - ‘मेरो सय गाउँको बहिदार^{२३}को सामु पढाएर

^{२२} क्षिन्-मन, दुःखित मन, छत्तो मन

^{२३} हिंसावन्तिनाव गल्ने

मानेछु' भनी उपाय देखेर - 'यो मेरो अवजातपुत्र हो, यसलाई पारिदिएर गृहको छान्दोमा प्याक्नु, यो गरिदियो भने म कालालाई गर्नुपर्ने कुरा पछि जानौला' भनी उसलाई चिठी लेखेर - "पुत्र, घोषक, हाप्रो सय गाउँको बहिदार छ, उसलाई यो चिठी लगेर देऊ" भनी चिठी उसको कपडाको टुप्पोमा बाँधिदिए। उसलाई अक्षर पढ्न आउँदैन। बच्चादेखि नै उसलाई मान्ने उपाय गर्दागर्दै नै सेटले मान्न सकेनन्। कसरी उसलाई अक्षर सिकाउँथे? यसरी ऊ आफूलाई मान्ने चिठी नै कपडाको टुप्पोमा बाँधेर निस्किएको बेलामा भन्यो - "पिता, मसित बाटोखर्च छैन।" "तिमीलाई बाटोखर्चले काम छैन, विच बाटोमा फलानो गाउँमा मेरो सेट साथी छ, उनको घरमा जलपान गरी अगाडि बढ्नु।" उसले - "हुन्छ" भनी बाबुलाई वन्दना गरी निस्केंदै त्यो गाउँमा पुगेर सेटको घर सोधि गएर सेटको स्वास्नीलाई देख्यो। "तिमी कहाँबाट आएको" भनी सोध्दा - "नगरसभित्रबाट आएको हुँ" भनी भन्यो। "कसका पुत्र हौं?" "तपाईंको साथी सेटको पुत्र हुँ, आमा।" "तिमी घोषक नामका हौं?" "हो, आमा।" उसलाई देख्ने वित्तिकै नै उसप्रति पुत्र स्नेह उत्पन्न भयो। सेटको एउटा छोरी छ। पन्ध्र-सोह वर्षकी, सुन्दरी, प्रसन्न छालकी, उसलाई रक्षा गर्न एक जना मात्र पठाउने दासी दिएर सात भुइँ तलाको माथि प्रासादको श्री-कोठामा बसाइराखेका थिए। सेटपुत्री त्यो क्षणमा त्यो दासीलाई पसलमा पठाई। त्यसपछि उसलाई सेटको स्वास्नीले देखेर - "तिमी कहाँ जाँदैछौ" भनी सोध्दा - "आर्यधीताले पठाएकी हुनाले" भनी। "यहाँ पहिला आऊ, पख! उसको कामलाई, मेरो छोरालाई आसन ओछ्याएर खुट्टा धोएर तेलले लेपेर सुत्ने विछ्यौना ओछ्याइदेऊ। पछि मात्र उसले पठाएको काम गर" भनी। उसले त्यस्तै गरी।

२४. त्यसपछि उसलाई धेरै समय विताएर आएकोले सेटपुत्रीले तर्साई। त्यसपछि उनीलाई उसले भनी - "मदेखि नरिसाउनुस्, सेटपुत्र घोषक आउनुभयो। उनको यो-न्यो गर्दागर्दै त्यहाँ गएर आएको हुँ।" सेटपुत्रीलाई सेटपुत्र घोषक भनी नाम सुन्दा नै प्रेम छालाबाट छिरेर हड्डीभित्रको मज्जामा घोचेर रह्यो। कोतुहलिक समयमा उनी उसकी स्वास्नी भएर एक भाना चामलको भात प्रत्येकबुद्धलाई दान दिएकी थिइन्। त्यसको प्रभावले यो सेट कुलमा आएर जन्मिइन्। यसरी उनीको त्यो पूर्वस्नेह फैलिएर बस्यो। त्यसैले भगवान् बुद्धले आज्ञा गर्नुभयो -

*"पहिले नै सँगै बसेर आएकोले र अहिले हित गरेकी कारणले।
यसरी त्यो प्रेम उत्पन्न हुन्छ, कमलको फूल पानीमा झैं।"*

(ज. नं. १.२.१७४)

२५. त्यसपछि उनीले उसलाई सोधी - “जामै! उनी कहाँ छन्?” “खाटमा पल्टिएर सुतिरहेका छन्।” “उनको हातमा केही छ?” “कपडाको टुप्पोमा चिठी छ।” उनीले ‘त्यो के चिठी होला’ भनी उनी सुतिरहेको बेलामा मातापिता नभएको अवस्थामा नदेख्ने गरिकन ओर्लिएर नजिक गएर त्यो चिठीलाई खोलेर लिएर आफ्नो कोठामा पसेर ढोका बन्द गरेर झ्याल खोलेर अक्षर पढ्ने कुशल भएकी हुनाले चिठी पढेर - “ओहो! साँच्चै मूर्ख रहेछन्! आफूलाई माने चिठी वस्त्रको टुप्पोमा बाँधेर हिँड्दै छन्! यदि मैले नदेखेकी भए, उनको जीवन रहने छैन” भनी त्यो चिठीलाई च्यातेर सेटको वचनद्वारा नै अर्को चिठी लेखिन् - ‘यो मेरो पुत्र घोषक नामको हो, सय गाउँबाट उपहार ल्याएर यसलाई जनपद सेटकी पुत्रीसित मङ्गल गरेर आफू बस्ने गाउँको विचमा दुई तलाको घर बनाएर पर्खाल लगाएर रक्षा गर्ने पुरुषहरू राखेर रात्रि सुरक्षा गरिराख्नु, मलाई पनि ‘यो-यो मैले गर्ने’ भनी चिठी पठाउनु। यस्तै गन्यौ भने म काकालाई गर्नुपर्ने पछि जान्छु’ भनी लेखेर पढाएरतल ओर्लिएर उसको वस्त्रको टुप्पोमा नै बाँधिदिइन्।

२६. ऊ दिनमा सुतेर उठेर खाएर गयो। अर्को दिन विहान सबै त्यो गाउँमा गएर गाउँको काम गरिरहेको बहिदारलाई नै देख्यो। उसले त्यसलाई देखेर - “के, तात” भनी सोष्यो। “मेरो पिताले तपाईंलाई चिठी पठाउनुभएको छ।” “के पत्र, तात, ल्याऊ” भनी लिएर पढेर सन्तुष्ट भएर - “हेर! भो, मेरो स्वामीले मप्रति स्नेह गरेर ‘मेरो जेष्ठ पुत्रलाई मङ्गल गर’ भनी मेरोमा पठाए, छिट्टै दाउरादि ल्याऊ” भनी गृहपतिहरूलाई अहाएर गाउँको विचमा भनेको अनुसार घर बनाउन लगाइदिएर सय गाउँबाट उपहारहरू ल्याउन लगाएर जनपद-सेटकी सामुबाट पुत्रीलाई ल्याएर मङ्गल गरी सेटलाई चिठी पढायो - ‘यो-यो मैले गर्ने’ भनी।

२७. त्यो सुनेर सेटलाई - “जुन गर्छु, त्यो हुँदैन; जुन गर्दिनँ, त्यही नै हुन्छ” भनी महान् दौर्भनस्य उत्पन्न भयो। पुत्र-शोकको साथै त्यो शोक समाहित भएर पेटमा डाहा उत्पन्न भएर अतिसार^१ रोग लाग्यो। सेटकी पुत्रीले पनि - “यदि कोही सेटको सामु आयो भने मलाई नभनिकन पहिला सेट-पुत्रलाई नभन” भनी मानिसहरूलाई अहाइन्। सेटले पनि - ‘अब त्यो दुष्ट पुत्रलाई मेरो धन-सम्पत्तिको मालिक गर्नेछैन’ भनी विचार गरेर एक जना बहिदारलाई भने - “काका, मेरो पुत्रलाई हेर्ने इच्छा भयो, एक जनालाई पैसा

^१ छेपटी, दितापञ्चामा

दिएर पठाएर मेरो पुत्रलाई बोलाउन लगाऊ।” उसले - “हुन्छ” भनी चिट्ठी दिएर एक जना पुरुषलाई पठायो। सेठकी पुत्रीले ऊ आएर ढोकामा उभिरहेको भाव जानेर उसलाई बोलाउन लगाएर - “के छ, तात” भनी सोधिन्। उसले भन्यो - “सेठ बिरामी छन्, पुत्रलाई हेर्नको लागि बोलाउन लगाउनुभएको छ, आर्ये।” “के, तात, वलियो छन् कि दुर्बल छन्?” “अहिले वलियो नै छन्, खाना खाँदै नै छन्, आर्ये।” उनीले सेठपुत्रलाई थाहा नदिइकन नै उसलाई घर र खर्च दिनलगाएर - “मैले पठाएको बेलामा जाऊ, अहिले यहीं बस” भनिन्। सेठले फेरि बहिदारलाई भने - “के, काका, तपाईंले मेरो पुत्र सामु पठाएनौ?” “पठाएँ, स्वामी, गएको व्यक्ति अहिलेसम्म आएको छैन।” “त्यसो भए, फेरि अर्कोलाई पठाऊ।” उसले पठायो। सेठपुत्रीले त्यसलाई पनि त्यस्तै नै व्यवहार गरिन्। त्यसपछि सेठको रोग चर्को भयो। एउटा भाँडो घुसाउँछन्, एउटा बाहिरिन्छ। फेरि सेठले बहिदारलाई सोधे - “तिमीले मेरो पुत्र सामु पठाएौ?” “पठाएँ, स्वामी, गएको व्यक्ति अहिलेसम्म आएन।” “त्यसो भए, फेरि अर्कोलाई पठाऊ।” उसले पठायो। सेठकी पुत्रीले तेस्रो पटक आएकोसित पनि त्यो खबर सोधिन्। उसले - “सिकिस्त बिरामी, आर्ये, सेठले खाना छोडेर मृत्युपरायण भइरहेका छन्, एउटा भाँडो बाहिरिन्छ, अर्को घुसाउँछन्” भनी भन्यो। सेठपुत्रीले - “अब जाने समय भयो” भनी सेठपुत्रलाई - “तपाईंका पिता बिरामी हुनुभयो” भनी बताउँदा - “के, भनेकी, भद्रे” भनी सोध्दा - “बिरामी भए, स्वामी।” “अहिले के गर्नुपर्‍यो?” “स्वामी, सय गाउँबाट प्राप्त भएको उपहारहरू लिएर गएर उहाँलाई हेर्न जानेछौं।” उसले - “हुन्छ” भनी उपहारहरू ल्याउन लगाएर गाडामा राखेर गयो।

२८. त्यसपछि उनीलाई उसले - “तपाईंका पिता दुर्बल छन्, यतिका उपहारहरू लिएर गयो भने झन्डट हुनेछ, ती फर्काउनुस्” भनी भनेर ती सबै आफ्नो कुल घरमा पठाएर फेरि उसलाई भनिन् - “स्वामी, तपाईं आफ्नो पिताको खुट्टा नजिक उभिनुस्, म टाउकोतिर उभिनेछु, घरमा प्रवेश गर्दा नै घरको अगाडि-पछाडि आरक्षकहरू राख्नुस्” भनी आफ्ना पुरुषहरूलाई अहाइन्। प्रवेश गरेको बेलामा सेठपुत्र पिताको खुट्टातिर उभियो अर्की टाउकोतिर उभिइन्।

२९. त्यस क्षणमा सेठ उत्तानो परेर सुतिरहेका छन्। बहिदार उनको खुट्टामा पालिस गर्दै - “तपाईंको पुत्र, स्वामी, आउनुभयो” भनी भन्यो। “ऊ कहाँ छ?” “ऊ पादमूलमा उभिएको छ।” त्यसपछि उसलाई देखेर

आयकर्मिक^{१३}लाई बोलाउन लगाएर - “मेरो घरमा कति धन-सम्पत्ति छ” भनी सोधे। “स्वामी, धन मात्र चालीस करोड छ, उपभोग-परिभोग सामानहरू र वन, गाउँ, खेत दुईपद, रतुष्पद, यान, वाहन, यो-यो हो” भनी परिधि तोक्दा - ‘म यी धन-सम्पत्ति मेरो पुत्र घोषकलाई दिनेछैन’ भन्ने इच्छा गरेतापनि “दिन्छु” भनी भने। त्यो सुनेर सेठपुत्रीले ‘उनले फेरि भने भनी अन्य केही भन्लानु’ भनी विचार गरेर शोकले आतुर भएको झैं कपाल फिजारेर हँदै - “के, पिता, भन्नुभएको! यस्तो वचन हामीले सुन्नुपन्थो, साँच्चै अलक्षिणा भयौं” भनी भनेर टाउकोले उनको छातीमाथि ठोकेर घोटिएर जसरी गर्दा फेरि बोल्न सक्नेछैन, त्यसरी नै उनको छातीको विचमा टाउकोले घिसारेर रोएर देखाइन्। सेठ त्यो क्षणमा नै विते। “सेठ वित्नुभयो” भनी उदेनराज.पो सामु गएर विन्ती गरिन्। राजाले उनको शरीरक्रिया गराउन लगाएर - “छ, उनको छोरा वा छोरी” भनी सोधे। “छ, देव, घोषक भन्ने उनको छोरा हो, सबै सम्पत्ति उनलाई नै सुम्पिएर विते, देव।”

३०. राजाले त्यसपछि सेठपुत्रलाई बोलाउन लगाए। त्यो दिनमा पानी परेको थियो। राजद्वनमा जताततै पानी भएको थियो। सेठपुत्र राजालाई - ‘दर्शन गर्नेछु’ भनी गए। राजाले झ्याल खोलेर ऊ आइरहेको हेर्दै राजद्वनमा पानीलाई उफ्रिएर आइरहेको देख्दा आएर वन्दना गरेर उभिरहेकोलाई - “तिमी घोषक नामका हो, तात” भनी सोध्दा - “हो, देव” भनी विन्ती गर्दा - “मेरो पिता वित्नुभयो” भनी शोक नगर, तिम्रो पैतृक सेठको स्थान तिमीलाई नै दिनेछु” भनी उनलाई आश्वासन दिएर - “जाऊ, तात” भनी अहाए। राजा ऊ गइरहेको हेर्दै बसे। ऊ आउने वेलामा पानीलाई उफ्रेर, जाने वेलामा विस्तारै पानीमा टेकेर नै गयो। त्यसपछि उनलाई राजाले त्यहाँबाट नै बोलाउन लगाएर - “के, तात, तिमी म सामु आउँदा पानीमा उफ्रिएर आयौ, जाँदा विस्तारै टेकेर गयौं” भनी सोधे। “हो, देव, म त्यो बेला वच्चा थिएँ, खेल्ले समय जस्तै छ, त्यो अहिले मलाई देवले स्थानान्तरण गर्नुभएको सुनेँ, त्यसैले पहिले जस्तै नहिँडिकन अहिले संवर^{१४} भएर हिँड्नु उचित छ।” त्यो सुनेर राजाले - “यो व्यक्ति बुद्धिवान् नै छ, अहिले नै यसलाई स्थानान्तरण गरी दिनेछु” भनी बाबुले परिभोग गरिरहेकापरिभोग भोगसम्पत्ति दिएर सर्वसपद्मद्वारा सेठको स्थान दिए।

^{१३} आय-ज्यम राक्ने व्यक्ति

^{१४} सफ्यालिएर

३१. उनी रथमा बसेर नगर घुमे। हेरे-हेरेका ठाउँमा कम्पन भयो। सेटकी पुत्री काली दासीसित कुरा गर्दै बसेर - “आमै! काली, तिप्रो छोरालाई यतिका सम्पत्ति मेरो कारणवाट उत्पन्न भएको हो” भनिन्। “के कारण, आमा?” “उनी आफ्नो मृत्युपत्र कपडाको टुप्पोमा बाँधेर हाप्रो घरमा आए, त्यसपछि मैले उनको त्यो पत्र च्यातेर मसितै मङ्गल विवाह गर्नको लागि अर्को चिट्ठी लेखेर यतिका समयसम्म त्यहाँ आरक्षा गरेकी थिएँ, आमा, तिमीले यति जानुस् उनलाई सेटले बच्चादेखि नै मारनै कामना गरेका थिए तर मारन सकेनन्। केवल यस कारणले (सेटको) धेरै पैसा नाश भयो। आमा, साँच्चै अति गहुङ्गो काम सेटले गरे।” नगर घुमेर घरमा पसेका उनलाई देखेर - ‘उनले यतिका सम्पत्ति मेरो कारणवाट उत्पन्न गरेका हुन्’ भनी हाँसिन्। त्यसपछि उनीलाई सेटपुत्रले देखेर - “के कारणले हाँसेकी” भनी सोधे। “एउटा कारणले।” “भन, त्यो?” उनीले भनिन्। उनले - “यदि भनिनौं भने दुई दुक्रा गरिदिनेछु, तिमीलाई” भनी तर्साएर तरबार निकाले। उनीले - “यो यतिका सम्पत्ति तपाईंलाई मेरो कारणले प्राप्त भएको” भनी विचार गरेर हाँसेकी हुँ” भनिन्। “यदि मेरो पिताले आफ्नो भएको मलाई सुम्पिदिए, तिप्रो यहाँ के छ?” उनलाई यतिका समय केही थाहा छैन, त्यसैले उनीको कुरा विश्वास गरेनन्; त्यसपछि उनीलाई उनले - “तपाईंका पिताले मृत्युपत्र दिएर पठाएका थिए, मैले तपाईंलाई यो-यो गरेर रक्षा गरेकी हुँ” भनी सबै बताइदिइन्। “तिमी नभएको कुरा गर्छु” भनी विश्वास नगरी ‘आमा कालीलाई सोच्नेछु’ भनी विचार गरेर “यस्तो साँच्चै हो, आमा!” “हो, तात, बच्चादेखि तपाईंलाई मारनै कामना गर्नुभएको थियो तर मारन सकेनन्, त्यसको कारणले धेरै धन नाश भयो, सात ठाउँमा तपाईं मरणवाट मुक्त हुनुभयो, अहिले भोग्य गाउँ पाएर सर्वसयसित सेटको स्थान प्राप्त गर्नुभयो।” उनले त्यो सुनेर - ‘साँच्चै नै गहुङ्गो कर्म हो, यस्तो मृत्युवाट मुक्त भएको मेरो जीवन प्रमादले जिउनु उचित छैन, अप्रमादी हुनेछु’ भनी विचार गरेर दिनदिनै हजार त्यागेर यात्रु गरिबहरूलाई दानको व्यवस्था गरे। मित्र भन्ने कुटुम्बिक उनको दानको कार्यमा लाग्यो। यो घाँषकसेटको उत्पत्ति कथा हो।

सामावतीको उत्पत्ति -

३२. त्यस समयमा भद्रवती नगरमा भद्रवतियसेट भन्ने घाँषकसेटको पहिले कहिले नदेखेको साथी थियो। भद्रवती नगरवाट आएका व्यापारीहरूमार्फत घाँषकसेटले भद्रवतियसेटको धन-सम्पत्ति र वर्ष सुनेर उनीसित मित्रता-भाव राख्ने इच्छा गरेर उपहारहरू पठाए। भद्रवतियसेट पनि कोसम्बिवाट आएका व्यापारीहरूमार्फत घाँषकसेटको धन-सम्पत्ति र वर्ष सुनेर उनीसित

भित्रता-भाव राख्ने इच्छा भएर उपहारहरू पठाए। यसरी ती एकआपसमा पहिले कहिले नदेखेका साथीहरू भएर बसे। पछि भद्रवतियसेठको घरमा अहिवातरोग^{१०} लाग्यो। त्यो लाग्दा प्रथम झिझाहरू मर्छन्, त्यसपछि क्रमानुसार किराहरू, मुसाहरू, कुखुराहरू, सुङ्गरहरू, गाईहरू, दासीहरू, दासहरू गरी सबैभन्दा पछाडि घरका मानिस मर्छन्, तिनीहरूमध्ये जो-जो भित्ता फोडेर भाग्नेछन्, तिनीहरू मात्र बच्नेछन्, त्यसवेला सेठकी स्वास्नी र छोरी त्यस्तो गरेर भागेर पोषकसेठलाई भेट्ने इच्छा गरी कोसम्विको मार्गतिर लागे। तिनीहरू बिच बाटोमा नै बाटोखर्च सिद्धिएर हावा र तापले र तिर्खा र भोकले क्लान्त शरीर भएर कष्टपूर्वक कोसम्विमा पुगेर पानी सुविधाको ठाउँमा बसेर नुहाएर नगरद्वारको एउटा शालामा पुगे।

३३. त्यसपछि सेठले स्वास्नीलाई भने - “भद्रे, यसरी निराहारले जाँदा जन्माउने आमालाई पनि मन पर्दैन। मेरो साथीले यान्त्रु र गरिवहरूलाई दिनदिनै हजार त्यागेर दान दिन लगाइरहेको थियो। त्यहाँ छोरीलाई पठाएर खाना ल्याउन लगाएर एक-दुई दिन यहीं नै शरीरलाई पालन गरेर साथीलाई भेट्न जानेछौं।” उनीले - “हुन्छ, स्वामी” भनिन्। तिनीहरू शालामा नै बसे। अर्को दिन गरिवहरूलाई खानाको लागि समयको सूचना दिँदा गइरहेको वेलामा मातापिताले - “छोरी गएर हामीहरूलाई खाना ल्याऊ” भनी छोरीलाई पठाइदिए। महा-भोगसम्पत्ति भएको कुलकी छोरी भएतापनि विपत्तिमा पुग्दा लज्जित स्वभावलाई त्यागेर नलजाइकन नै पात्र लिएर गरिवहरूसित खानाको लागि गएर - “कति भाग लिने” भनी सोधिँदा - “तीन भाग” भनिन्। त्यसपछि उनीलाई तीन भाग दिइयो। उनीले भोजन ल्याउँदा ती नै जनाले मिलेर सँगसँगै खान बसे।

३४. त्यसपछि आमा र छोरीले सेठलाई भने - “स्वामी, विपत्त भनेको वैभवशालीहरूलाई पनि उत्पन्न हुन्छ। हामीलाई हेर्नु पर्दैन, खानुस्। चिन्ता नगर्नुस्।” यसरी उनलाई विभिन्न प्रकारले प्रार्थना गरेर खुवाए। उनले खाएर खानालाई पचाउन नसकेर सूर्योदयमा नै गरे। आमा र छोरी अनेक प्रकारले विलाप गरेर रोए। कुमारी अर्को दिन रुँदै खानाको लागि जाँदा - “कति भाग लिने” भनी सोधिँदा - “दुई भाग” भनेर खाना ल्याएर आमालाई प्रार्थना गरेर खुवाइन्। उनी पनि छोरीले प्रार्थना गर्दा खाना खाएर पचाउन नसकेर त्यही दिनमा नै मरिन्। कुमारी एकलै नै रोएर त्यो दुःखको उत्पत्तिको कारणले विलाप गरेर धेरै नै भोकाएकीले पगन्तेहरूसित रुँदै खानाको लागि जाँदा -

^{१०} सर्पको विषको हावाको रोग

“कति भाग लिने, तिमीले” भनी सोधिंदा - “एक भाग मात्र” भनिन्। भित्र कुटुम्बिकले उनीलाई तीन दिनसम्म खाना लगरहेको स्मरण गरिराखेका थिए। त्यसैले उनीलाई - “हट्! नष्ट चण्डालिनी, आज तैले आफ्नो पेटको प्रमाण बुझिस्” भनी भने। लज्जा र भयले युक्त भएकी कुलपुत्रीको छातीमा तरवारले घुसाएझैं, घाउमा नुन पानी छरेझैं भएर - “के, स्वामी” भनिन्। “पहिले तैले तीन भाग लिइस्, हिजो दुई भाग, आज एक भाग लिइस्, आज तैले आफ्नो पेटको प्रमाण बुझिस्” भनी भने। “स्वामी, मेरो लागि मात्र लिएको भनी नठानी दिनुस्” भनी विन्ती गरिन्। “त्यसो भए किन त्यसरी लिइस्” भनी सोधे। “पहिले म कहाँ तीन जना थिए, स्वामी, हिजो दुई जना, आज एकलै मात्र गएँ” भनिन्। उनले - “के कारणले” भनी सोध्दा अगाडिदेखि वताइदिएको सबै कुरा सुनेर आँशुलाई रोक्न नसकेर धेरै दुःखी दौर्मनस्य भएर - “पुत्री, त्यसो भए चिन्ता नलिन्, तिमी भद्वतियसेटकी छोरी रहिछौं, आजदेखि मेरो छोरी भयो” भनी भनेर टाउकोमा म्वाइँ खाएर घरमा लगेर आफ्नो ठूलो छोरीको स्थानमा राखे।

३५. उनीले दानशालाको ठूलो चिच्चाहट सुनेर - “पिता, किन तिनीहरूलाई निश्शब्द पारंर दान नदिएको” भनी सोधिन्। “सकिन्, पुत्री।” “सकिन्छ, पिता।” “कसरी सकिन्छ” भनी सोधे। “पिता, दानशालामा पर्खालले घेरेर एक-एक जना मात्र पस्न सक्ने गरी दुईवटा टोका बनाएर एउटा टोकाबाट भित्र पस्ने र अर्को टोकाबाट बाहिरिन् भनी भन्नुहोस्, यस्तो गर्दा शान्त भएर लिन्छन्” भनिन्। उनले त्यो कुरा सुनेर - “पुत्री, यो राम्रो उपाय हो” भनी, त्यस्तै गर्न लगाए। तिनी पहिले सामा भन्ने थिइन्, पर्खालले घेराइदिएको कारणले उनीको नाम सामावती हुनगयो। त्यसवेलादेखि दानशालामा कोलाहल शब्द छैन। घोषकसेटले पहिले त्यो शब्द सुनेर नै ‘यो मेरो दानशालाको शब्द हो’ भनी खुसी हुन्छन्। दुई-तीन दिनसम्म शब्द नसुन्दा भित्र कुटुम्बिक आफ्नो सेवामा आएको बेला सोधे - “दियौं, गरिव यानुहरूलाई दान?” “हो, स्वामी, दिएँ।” “त्यसो भए किन दुई-तीन दिन त शब्द सुनिएन नि?” “जसरी निश्शब्द भएर दान लिन्छन्, त्यस्तो मैले उपाय गरें।” “त्यसो भए पहिले किन नगरेको नि?” “नजानेर, स्वामी।” “अहिले कसरी जान्यौं नि?” “छोरीले मलाई वताइदिई, स्वामी।” “मलाई थाहा छैन, तिम्री छोरी छ भन्ने।” उनले अहियातरोग उत्पन्न भएकोदेखि सबै भद्वतियसेटको कुरा वताएर तिनीलाई आफ्नी ठुली छोरीको स्थानमा राखेको भाव वताइदिए। त्यसपछि उनलाई सेटले - “त्यस्तो भए मलाई किन नभनेको? मेरो साथीकी छोरी मेरो छोरी हो” भनी उनलाई बोलाउन लगाएर सोधे - “छोरी, सेटको छोरी हो?” “हो, बुवा।” “त्यसो भए, चिन्ता नलिन्, तिमी

मेरी छोरी हो” भनी उनीको टाउकोमा म्याइँ खाएर उनीलाई पाँच सय स्त्रीको परिवार दिएर आफ्नी टूली छोरीको स्थानमा राखे।

३६. त्यसपछि एक दिन त्यस नगरमा उत्सवको घोषणा भयो। त्यो उत्सवमा बाहिर नगएका कुलपुत्रीहरू पनि आफ्नो परिवारसित बाहिर आएर हिँडेर नदीमा नुहाउँछन्। त्यसैले त्यो दिन सामावती पनि पाँच सय स्त्रीहरूसँगै घेरिएर राजह्ननमा नुहाउन गइन्। उदेनराजा सिंहपञ्जरमा उभिएर उनीलाई देखेर - “यो कसको नाट्य स्त्री हुन्” भनी सोधे। “कसैको पनि नाट्य स्त्री होइन्, देव।” त्यसपछि - “कसकी छोरी?” “घोषकसेटकी छोरी, देव, सामावती भन्ने यिनी हुन्।” उनले देखे वित्तिकै नै स्नेह उत्पन्न भएर सेटलाई चिठी पठाए - “मलाई छोरी पठाइदिनुस्।” “म पठाउँदैनँ, देव।” “यस्तो नगर्नुस्, पठाइ नै दिनुस्।” “हामी गृहपति भन्नेहरू कुमारीहरूलाई कुटेर कष्ट दिएर समाल्ने भयले दिनेछैनौँ, देव।” राजा रिसाएर घरमा छापा मारेर सेट र सेटकी स्वाम्नीलाई हात समातेर बाहिर निकाल्न लगाए। सामावती नुहाएर आएर घरमा भित्र जाने मौका नपाउँदा - “पिता, यो के हो” भनी सोधिन्। “पुत्री, राजाले तिम्नो कारणले पठाए, त्यसपछि ‘हामीले दिनेछैनौँ’ भन्दा घरमा छापा मारेर हामीलाई बाहिर निकाल्न लगाए।” “पिता, तपाईंहरूले भारी काम गर्नुभयो, राजाले पठाउँदा दिनेछैनौँ नभनी यदि मेरी छोरीसित सबै परिवारलाई ग्रहण गर्नुहुन्छ भने, दिन्छु भनी भन्नुपर्ने, बुवा।” “हुन्छ, छोरी, तिम्नो इच्छा छ भने यस्तो गर्नेछु” भनी राजालाई त्यस्तै नै चिठी पठाए। राजाले - “हुन्छ” भनी स्वीकारेर ती सबै परिवारलाई ल्याएर अभिषेक गरेर अग्रमहिषी स्थानमा राखे। बाँकी भएका उनका नै स्त्री परिवार भए। यो सामावतीको उत्पत्ति कथा हो।

वासुलदत्ताको उत्पत्ति -

३७. उदेनराजाकी अर्की पनि वासुलदत्ता भन्ने देवी थिइन्, चण्डपञ्जोतकी छोरी। उज्जेिनियमा चण्डपञ्जोत भन्ने राजा थिए। उनी एक दिन उद्यानबाट आइरहेका बेलामा आफ्नो सम्पत्तिलाई हेरेर - “अरु कसैको पनि यस्तो सम्पत्ति छ कि” भनी भन्दा त्यो कुरा सुनेर मानिसहरूले - “के सम्पत्ति भन्नुभएको यो! कोसम्बिमा उदेनराजाको अतिमहान् सम्पत्ति छ” भन्दा राजाले भने - “त्यसो भए, उनलाई समातौँ।” “उनलाई समाल्न सक्दैनौँ।” “केही गरेर भएपनि उनलाई समाल्ने नै छौँ।” “सक्दैनौँ, देव।” “के कारणले?” “उनी हस्तिकन्त भन्ने शिल्प जान्दछन्, मन्त्र पाठ गरेर हस्तिकन्तविणा वजाएर हातीहरूलाई भगाउँछन् पनि समाउँछन् पनि। हस्तिवाहनले सम्पन्न भएका उनी

समानका छैनन्।” “सक्दिने र मेले उनलाई समान!” “यदि तपाईंले, देव, यो साँच्चै निश्चयगर्नुभएको हो भने काठको हात्ती बनाएर उनको राज्यको नजिक पठाउनुस्, उनले हस्तिवाहन वा अश्ववाहन सुनेर टाढासम्म पनि जान्छन्, त्यहाँ आएका उनलाई समान सकिनेछ।”

३८. राजाले - “यो उपाय टिक छ” भनी काठको यन्त्र हस्ति बनाउन दिएर बाहिर सेतो कपडाले बेरेर चित्र लेखाएर उनको राज्य नजिक एउटा पोखरीको किनारामा छोड्न लगाए। हात्तीको पेटभित्र साठी जना मानिसहरू अगाडि-पछाडि गइरहेका छन्। हात्तीको दिसा ल्याएर जताततै फाले। एक जना वनचर^{१६}ले हात्तीलाई देखेर - ‘हाम्रा राजालाई सुहाउनेछ’ भनी विचार गरी गएर राजालाई विन्ती गर्‍यो - “देव, मैले सर्वश्वेत कैलाश पर्वतझैँ भएको, तपाईंलाई मात्र सुहाउने उत्तम हात्ती देखेँ।” उदेनराजाले त्यही नै मान्छेलाई मार्गदिशक बनाएर हात्ती चढेर सबै परिवारसहित बाहिरिए। उनको आगमनलाई जानेर गुप्तचरहरू गएर चण्डपज्जोतलाई विन्ती गरे। उनी आएर विचमा खाली गराएर दुवैतिरबाट सैन्यबललाई अहाए। उदेनराजाले उनी आएका बाह्र नपाएर हात्तीलाई लखेटे। भित्र बसिरहेका मानिसहरूले छिट्टिछिट्टै भगाए। काठको हात्तीलाई राजाले मन्त्र पढेर विष्णु बजाएतापनि विष्णुको स्वर नसुनेको झैं गरेर भागी नै रह्यो। राजाले हात्तीलाई भेटाउन नसकेर घोडा चढेर लखेटे। त्यसलाई वेगले लखेटेकाले सैन्यबल छुट्यो। राजा एकलै भए। त्यसपछि उनलाई दुवैतिर खटाएका चण्डपज्जोतका मानिसहरूले समातेर राजालाई सुम्पिदिए। त्यसपछि उनको सैन्यबलले शत्रुको वशमा परेको भावलाई जानेर बाहिर नगरमा नै छाड्नी बनाएर कुरिरहे।

३९. चण्डपज्जोतले उदेनलाई जिउँदै समान लगाएर एउटा चोर-गृहमा राखेर टोका बन्द गर्न लगाएर तेस्रो दिनमा जयपान पिएँ। उदेनले तेस्रो दिनमा आरक्षकहरूसित सोधे - “कहाँ, तात, तिम्घा राजा?” “मैले शत्रुलाई समातेँ” भनी जयपान पिएँदे हुनुहुन्छ।” “यो तिम्घा राजा कस्तो पो रहेछ! केटीहरूले जस्तै काम गर्ने! शत्रु राजालाई समातेर छोड्नुपर्छ कि मारुनुपर्छ, यो उचित हो, मलाई दुःखले वसाएर जयपान पिएरहेका छन्।” तिनीहरू गएर त्यो कुरा राजालाई भने। उनी आएर - “साँच्चै, तैले यो भनेको हो” भनी सोधे। “हो, महाराज।” “टिक छ, तँलाई छोड्नेछु, यस्तो हाभीले सुन्यौं, तँसित मन्त्र छ रे! त्यो मन्त्र मलाई दिनेछस्।” “हुन्छ, दिन्छु, मन्त्र लिने बेलामा मलाई बन्दना गरेर त्यो मन्त्र लिनुस्, के तपाईं बन्दना गर्नुहुन्छ?” “के मैले तँलाई बन्दना

^{१६} वनमा हिंड्ने व्यक्ति

गर्नुपर्ला! मैले बन्दना गर्नेछैन?" "मैले पनि त्यो मन्त्र दिनेछैन।" "त्यस्तो भए राजाको हुकुम अनुसार गर्नेछु।" "गर्नुसु, मेरो शरीरको नाथक तपाईं हो, तर मेरो मनको होइनौ।" राजाले उनको शूरले गर्जेको सुनेर - 'कसरी यो मन्त्र लिनेछु' भनी विचार गरी - 'यो मन्त्र अरूलाई थाहा दिनेछैन, मेरी छोरीलाई उसको सामु पठाएर सिक्न लगाएर मैले ऊबाट लिनेछु। त्यसपछि उनलाई भने - "अरूले बन्दना गरेर लियो भने दिनेछौ?" "दिनु, महाराज।" "त्यसो भए, हाम्रो घरमा एक जना लड्डी छे, उसलाई पर्दाको भित्र बसाएर बन्दना गराउन लगाएर बस्दा तैले पर्दाको बाहिर बसेर मन्त्र सिकाउनु।" "हुन्छ, महाराज, लड्डा, लड्डी मलाई बन्दना गर्नेलाई मन्त्र सिकाइदिनेछु।" त्यसपछि राजा गएर छोरी वासुलदत्तालाई भने - "छोरी, एउटा कोठीलाई अमूल्यको मन्त्र थाहा छ, त्यो अरूलाई थाहा दिन सक्दैन, तिमी पर्दाको भित्र बसेर उसलाई बन्दना गरेर मन्त्र लिनु, ऊ पर्दाको बाहिर उभिएर तिमीलाई पढाउनेछ, तिमीसित मैले त्यो मन्त्र लिनेछु।"

४०. यसरी उनले तिनीहरूको एकआपसमा हिमचिम^१ को भयले छोरीलाई लड्डी र अर्कोलाई कोठी भनी भनियो। उनले उनीलाई पर्दाको भित्रबाट नै बन्दना गरेर बस्दा बाहिर उठेर मन्त्र पढाइ दिए। त्यसपछि उनीलाई एक दिन फेरि-फेरि भन्दा पनि मन्त्रपद भन्न नसक्दा - "अरे, लड्डी! तेरो मुखको ओट र गाला अतिवाक्लो रहेछ, यसरी भन्नु" भनी भने। उनीले रिसाएर - "ए! दुष्ट कोठी, के भनेको तैले, म जस्ती पनि लड्डी हुन्छे?" उनले पर्दाको दुप्यो उचालेर - "तिमी को हो" भनी सोध्दा - "राजाकी छोरी वासुलदत्ता भन्ने मै हुँ" भनी भनिन्। "तिम्हा पिताले मलाई तिमी लड्डी भनी भनेका थिए।" "मलाई पनि तिमी कोठी भनी भनेका थिए।" ती दुवै जनाले - "हामी दुवै हिमचिमको भयले भनेका होलान्" भनी पर्दाको भित्र नै हिमचिम गरे।

४१. त्यसवेलादेखि मन्त्र सिक्ने र शिल्प सिक्ने भएन। राजाले पनि छोरीलाई दिनदिनै सोध्छन् - "छोरी, शिल्प सिक्नौ?" "सिक्दै छु, पिता।" त्यसपछि उनीलाई एक दिन उदेनले भने - "भद्रे, स्वामीले गर्न भन्ने न मातापिताले गर्न सक्छन् न दाजुभाइ-दिदिवहिनीले नै गर्न सक्छन्, यदि मेरो ज्यान वचाइदिने हो भने पाँच सय स्त्री परिवार तिमीलाई दिएर अग्रमहिषीको स्थान दिनेछु।" "यदि यो कुरामा अडिनुहुन्छ भने तपाईंको ज्यान वचाइदिनेछु।" "जडिनेछु, भद्रे।" उनीले - "हुन्छ, स्वामी" भनी पिता सामु गएर बन्दना गरी एक ठाउँमा उभिइन्। त्यसपछि उनीलाई उनले तोधे - "पुत्री, शिल्प पढ्न

^१ उद्वस, विनाजानी, सहवास, व्यभिचार

सिद्धियो?" "अग्रे सिद्धिएको छैन, पिता, शिल्प।" त्यसपछि उनीलाई उनले सोधे - "के छ, पुत्री?" "पिता, हामीलाई एउटा द्वार र वाहन चाहिएको छ, पिता।" "यो के गर्नको लागि, पुत्री?" "पिता, रातमा ताराहरूको सङ्केतले मन्त्र प्रयोग गर्नको लागि एउटा औषधी लिनु छ, त्यसैले हामी समय-बेसमयमा बाहिरिन एउटा द्वार र एउटा वाहन पाइयो भने उचित हुनेछ।" राजाले - "हुन्छ" भनी स्वीकारे। तिनीहरूले आफूलाई मनपर्ने एउटा द्वार आफ्नो हातमा पारे; राजाका पाँचवटा वाहन थिए। भद्वति भन्ने हात्ती एक दिनमा पचास योजनसम्म जान्छ, काक भन्ने दास साठी योजनसम्म जान्छ, चेलकट्टी र मुज्यकेती भन्ने दुई घोडा एक सय योजनसम्म जान्छन्, नालागिरि हात्ती एक सय बीस योजन।

चण्डपञ्जोतको प्रसङ्ग अतीत कथा -

४२. ती राजा बुद्ध उत्पन्न नभएका बेलाका एउटा मालिकको सेवक थिए। त्यसपछि एक दिन मालिक नगर बाहिर गएर नुहाएर आइरहेका बेलाका एक जना प्रत्येकबुद्धलाई नगरमा भिक्षाटनको निम्ति पस्दा सबै नगरवासीलाई मार चढिरहेकाले एक जनावट पनि भिक्षा प्राप्त नभएर जस्तो थोडिएको पात्र छ त्यस्तै नै खाली पात्रले नै बाहिरिनुभयो। त्यसपछि उहाँ नगरको द्वारमा पुग्नुहुँदा मारले भेष बदलेर नजिक गएर - "के, भन्ते, तपाईंलाई केही प्राप्त भयो" भनी सोप्यो। "के तिमीले पलाई केही लाभ नगर्ने बनाएका हो?" "त्यसो भए फर्केर फेरि भित्र जानुस्, अब गर्नेछैन।" "म फर्किनेछैन।" 'यदि फर्किनुभयो भने फेरि सारा नगरवासीको शरीरमा चढेर ताली बजाएर परिहास गरेर जिस्काइनेछ।' प्रत्येकबुद्ध नफर्किकन जानुहुँदा मार त्यहीँ अन्तर्धान (लोप) भयो। त्यसपछि मालिकले जस्तो धोएको पात्र छ त्यस्तै नै खाली पात्रले आइरहेकाप्रत्येक बुद्धलाई देखेर बन्दना गरेर - "भन्ते, केही प्राप्त भयो" भनी सोधे। "भिक्षाचरण गरेर निस्केको हुँ, उपासक।" उनले विचार गरे - 'आर्यले पैले सोधेको नबताइकन अर्को नै भन्नुभयो, केही प्राप्त भएन होला।' त्यसपछि उहाँको पात्रमा हेर्दैखाली पात्र देखेर - 'घरमा भोजन तयार भयो कि भएन' भनी थाहा नभएर आँट गरेर पात्र लिन नसकेर - "धौर, भन्ते पर्खनुहोस्" भनी वेगले दौडेर घरमा गएर - "हाम्रो भोजन तयार भयो" भनी सोधेर - "तयार भयो" भनी भन्दा त्यो सेवकलाई भने - "तात, तिमी जस्तो वेगले दगुने अन्य छैनन्, छिट्टै वेगले दौडेर भदन्त सामु पुगेर, 'भन्ते, मलाई पात्र दिनुस्' भनी पात्र लिएर छिट्टै आउनु।" ऊ एक शब्दले नै वेगले दौडेर पात्र लिएर आयो। मालिकले पनि आफ्नो भोजन पात्रमा पुर्‍याएर - "यो छिट्टै

गएर, आर्यलाई दान दिनु, मैले तिमीलाई यसबाट लाभ भएको पुण्य भाग दिनेछु” भनी भने।

४३. ऊ पनि त्यो लिएर वेगले दौडेर प्रत्येकबुद्धलाई पात्र दिएर पञ्चाह्न पूर्ण गरी बन्दना गरेर - “भन्ते, समय भयो, म अति वेगले दौडेर आएँ-गएँ, यो मेरो वेगले दौडैको पुण्यको फलद्वारा पचास, साठी, सय, एक सय बीस योजन जान सक्ने पाँच वाहन प्राप्त होस्। म आएको र गएको बेलामा मेरो शरीरमा सूर्यको घामले तातो हुँदा त्यो पुण्यको फलले मेरो जन्म-जन्म हुने टाउँमा सूर्यको तेज समानको हुकुम चलोस्, यो मलाई भिक्षाको पुण्य भाग मालिकले दिएका छन्, मलाई त्यसको कारणले तपाईँले प्राप्त गर्नुभएको धर्म-ज्ञान मलाई पनि प्राप्त होस्” भनी प्रार्थना गर्‍यो। प्रत्येकबुद्धले - “त्यस्तै नै हुन सकोस्” भनी बताउँदै -

इच्छा गरेको, प्रार्थना गरेको तिभ्रो सबै नै सिद्ध होस्।
सबै पूर्ण होस् सङ्ख्य, पूर्णिमाको चन्द्रमाझीं ॥
इच्छा गरेको, प्रार्थना गरेको तिभ्रो सबै नै सिद्ध होस्।
सबै पूर्ण होस्, सङ्ख्य, मणिको ज्योतिर्झीं ॥

(दी.वि. अष्ट. २.१५; अ.वि.अष्ट. १.१.११२)

४४. भनी अनुमोदना गर्नुभयो। प्रत्येकबुद्धहरूका यी दुई गाथा नै अनुमोदन गाथा भन्ने हुन्छन्, त्यहाँ ज्योतिर्झीं भनिएको सर्वकामप्रद मणिरत्न भनिएको हो। यो उनको पूर्व-कर्म हो। उनी अहिले चण्डपज्जोत हुन्। उनीको पूर्व कुशल कर्मको कारणले यी पाँच वाहनहरू उत्पन्न भएको हो। त्यसपछि एक दिन राजा उद्यान-क्रिडाको लागि बाहिरिए। उदेनराजाले - ‘आज भागनु पर्नेछ’ भनी ठूला-ठूला छालाका झोलामा सुन भरेर करेणु हात्तीको पिठिउँमा राखेर वासुलदत्तालाई लिएर भागे। दरवारमा बसिरहेकाले भागिरहेका उनलाई देखेर गएर राजालाई भने। राजाले - “छिट्टै जाऊ” भनी सैन्यबललाई पठाए। उदेनराजाले सैन्यबलले लखेटिरहेको भावलाई जानेर पैसाको पोको छोलेर खसालिदिए। मानिसहरूले पैसा टिप्टै फेरि लखेटे। अर्कोले पनि सुनको धैली छोलेर खसालिदिए। ती सुनको लोभले अलमल भइरहेका बेलामा नै बाहिर आफ्नो सीमानामा सेनाले घेरिएको छाउनीमा पुगे। त्यसपछि उनी आइरहेका देखेर आफ्नो सेनाद्वारा घेरिएर नगरमा लगे। उनी पुग्ने वित्तिकै नै वासुलदत्तालाई अभिषेक गरेर अग्रमहिषी स्थानमा राखे। यो वासुलदत्ताको उत्पत्ति कथा हो।

मागण्डियको उत्पत्ति -

४५. अर्को मागण्डिय भन्नेले राजाको ठाउँमा अग्रपहिबी स्थान प्राप्त गरिन्। उनी कुरुराष्ट्रको मागण्डिय ब्राह्मणकी छोरी थिइन्। उनीकी माताको नाम पनि मागण्डिय नै हो। उनीको काकाको नाम पनि मागण्डिय नै हो। उनी देव अप्सरासँग सुन्दरी थिइन्। पिताले उनीलाई सुहाउँदो स्वामी नभेटेर महानु-महानु वैभवशालीहरूले माग्दा पनि - “मेरी छोरी तिमीहरूलाई सुहाउँदैन” भनी तर्साएर भगाए। त्यसपछि एक दिन शास्ता विहान सबै लोकमा अवलोकन गर्दै गर्दा मागण्डिय ब्राह्मण र उनीकी पत्नीसहित अनागापि-फलको कारण देखेर आफ्नो पात्र र चीवर धारण गरेर उनका निगम बाहिर होम गर्ने ठाउँमा जानुभयो। उनले तधागतलाई रूप-सौभाग्यले पूर्ण भएको शरीरलाई देखेर - ‘यो लोकमा यस्ता पुरुष समानका अन्य पुरुष भन्ने छैनन्। यिनी मेरी छोरीलाई सुहाउँछन्, यिनलाई पालन गर्नको लागि छोरी दिनेछु’ भनी विचार गरेर - “श्रमण, मेरी एउटी छोरी छे, मैले यतिका समयसम्म उसलाई सुहाउँने पुरुष देखिनँ, तपाईं उसलाई सुहाउँछ, ऊ पनि तपाईंलाई मात्र सुहाउँछ, तपाईंको पादपरिचारिका हुन्छे, उसलाई पनि स्वामी चाहिएको छ, म तपाईंलाई ऊ दिन्छु, जबसम्म म आउनेछैन, तबसम्म यहीं बसिरहनुहोस्” भनी भने। शास्ताले पनि केही नभनी मौन हुनुभयो। ब्राह्मण शीघ्र धरमा गएर - “भद्रे, भद्रे! मैले छोरीलाई सुहाउने पुरुष देखें, छिट्टाछिट्टै उसलाई अलङ्कृत पार” भनी उनीलाई अलङ्कृत पारेर ब्राह्मणीलाई समेत लगेर शास्ताको नजिक गए। सारा नगरमा यो कुरा चल्यो। यसरी - “यतिका समयसम्म, ‘मेरी छोरीलाई सुहाउने भेटिनँ’ भनी कसैलाई नदिइकन ‘आज मेरी छोरीलाई सुहाउने देखें’ भनी भन्दै छन्, त्यो कस्तो पुरुष होला, उसलाई हेर्नुभन्थो” भनी धेरै मानिसहरू तिनीहरूसितै बाहिरिए।

४६. त्यहाँ छोरीलाई लिएर आइरहेका बेलामा शास्ता उनले भनेका ठाउँमा नबसेर त्यहाँ पैतालाका चिन्ह देखाएर अर्को ठाउँमा जानुभएर उभिरहनुभयो। बुद्धहरूका पैतालाका चिन्ह अधिष्ठान गरेर कुल्यिएको ठाउँमा देखापर्नेछन्, अन्य ठाउँमा होइन। जसको लागि अधिष्ठान गरिएको हुन्छ, उसैले मात्र देख्ने हुन्छन्। उहाँहरूका पैतालाका चिन्ह मेटाउन हात्तीहरूले कुल्यिएतापनि, धेरै पानी परेतापनि, धेरै हावा चलेतापनि, कसैले पनि त्यो पैतालाको चिन्ह मेटाउन सक्दैनन्। त्यसपछि ब्राह्मणीले ब्राह्मणलाई सोधिन् - “कहाँ छन्, ती पुरुष?” “यो ठाउँमा बस्नु भनी भनेको थिएँ, उनी कहाँ गए होलान्” भनी यताउति हेर्दै गर्दा पैतालाका चिन्ह देखेर - “यो उनको पैतालाको चिन्ह हो” भनी भने। ब्राह्मणी लक्षण मन्त्रहरूसहित तीन वेदमा पारङ्गत भएकीले लक्षण मन्त्रलाई

पत्ताएर पैतालाको चिन्हलाई विचार गरेर - “यो होइनन्, ब्राह्मण, पञ्च कामगुण सेवन गर्नेका पैताला” भनी यो गाथा भनिन् -

*रागीको पद चिन्हमा उटेको हुन्छ, ट्रेषीको हुन्छ छालो पद चिन्हमा।
मूर्खको हुन्छ अस्पष्ट पद चिन्ह, सांसारिक बन्धनबाट मुक्त भएकाको यस्तो पद चिन्ह हुन्छ।।*

(अ. वि. अ. प. प. २६०-२६१: विमुक्ति. प. ४५)

४७. त्यसपछि उनीलाई ब्राह्मणले यसरी भने - “भद्रे, तिमी जहिले पनि पानीको घँटोमा गोही र घरभित्र चोरखैं मन्त्र जान्छौ, चुप लाग, तिमी!” “ब्राह्मण तिमीलाई जे मनपर्छ, त्यो भन्नुस्, यो पञ्च कामगुण सेवन गर्नेको पैतालाको चिन्ह होइन।” त्यसपछि यताउति हेर्दै गर्दा शास्तालाई देखेर - “यी ती पुरुष हुन्” भनी ब्राह्मण गएर - “श्रमण, मेरी छोरी तिमीलाई पालनपोषण गर्नको लागि दिनेछु” भनी भने। शास्ताले - “तिमी छोरी मलाई चाहिन्छ कि चाहिँदैन, नभनिकन नै, ब्राह्मण, तिमीलाई एउटा कारण (कुरा) भन्नेछु” भनी भन्नुहुँदा - “भन्नुस्, श्रमण” भन्दा - “महाभिनिष्क्रमणदेखि जबसम्म अजपालनिग्रोधमूलमा मारले लखेटिरहेको कुरा र अजपालनिग्रोध रुखमुनि अब ‘म यो विषयवस्तुदेखि अलग भइसकेँ” भनी आज्ञा गर्नुभएको बेलामा मारको शोकातुरलाई शान्त गर्नको लागि मार-पुत्री कुमारीहरूको रूपवर्णादिले प्रलोभन गर्नको लागि पठाएकाहरूको कुरा बताएर “त्यसबेला पनि मलाई इच्छा उत्पन्न भएन” भनी भन्नुहुँदै -

*तृष्णा आति र गालाई देखा पनि, भएन मलाई इच्छा मैधुनमा।
यो के हो? पुत्र र दिसाले पूर्ण भएको, पैतालाले पनि मैले उनीलाई छुने इच्छा गरिँने।।*

(अ. वि. अ. प. प. २६०-२६२: सु. वि. ८४)

४८. यो गाथा आज्ञा गर्नुभयो। गाथाको अन्तमा ब्राह्मण र ब्राह्मणी अनागाभि-फलमा प्रतिष्ठित भए। मागण्डियले - “यदि म उनीलाई चाहिँदैन भने नचाहिएको भाव मात्र भने पुरथ्यो उसले मलाई मुत्र र दिसाले पूर्ण गराएर पैतालाले पनि छुने इच्छा गरेन, पख्! आफ्नो जाति कुल प्रदेश भोग, यश, वैश, सम्पत्ति भएको त्यस्तो स्वामी प्राप्तगरेर श्रमण गौतमलाई गर्नुपर्ने जान्छु” भनी शास्ताप्रति आघात मन लिइन्। के शास्ताले आफूप्रति उनीको आघात मन जान्नुहुन्छ कि जान्नुहुन्न? जान्नुहुन्छ, जानेतापनि किन गाथा आज्ञा गर्नुभयो? ती दुई जनाको कारणले। युद्धहरूले आघात मनलाई गणना नगरिकन नै मार्गफल प्राप्त हुनयोग्यहरूका कारणले धर्मदेशना गर्नुहुन्छन्। मातापिताले उनीलाई लगेर भाइ चूढमागण्डियलाई सुम्पिदिएर प्रव्रजित भएर अर्हत्तमा पुगे।

चूढमागण्डियले पनि विचार गरे - 'भेरी छोरी साधारण ब्यक्तिलाई उचित छैन, एक जना राजालाई नै उचित छ, उनीलाई लिएर कोसम्बिमा गएर सर्वअलङ्कारले अलङ्कृत पारेर 'यो स्त्री रत्न देवलाई उचित छ'' भनी उदेन राजालाई दिए। उनले उनीलाई देख्ने बित्तिकै नै अत्यन्त स्नेहभाव उत्पन्न भएर अभिषेक गरी पाँच सय स्त्रीहरूका परिवारसहित दिएर अग्रमहिषी स्थानमा राखे। यो मागण्डियको उत्पत्ति कथा हो।

४९. यसरी उनका पन्ध्र सय नाट्य स्त्री परिवार भएका तीन अग्रमहिषी भए। त्यसबेला घोषकसेट, कुक्कुटसेट र पावारिकसेट गरी कोसम्बिमा तीन सेट छन्। तिनीहरूले वर्षावास नजिक आइपुग्दा पाँच सय तपस्वी हिमालयबाट आएर नगरमा भिक्षा माग्दै गरेकाहरूलाई देखेर खुसी भएर बसाएर भोजन गराएर तिनीहरूबाट अनुमती लिएर चार महिना आफ्नो ठाउँमा बस्न लगाएर फेरि वर्षायाम सिद्धिसकेपछि जानलाई अनुमति दिएर पठाए। तपस्वीहरू पनि त्यसवेलादेखि आठ महिना हिमालयमा बसेर चार महिना तिनीहरूसित बस्छन्। पछि ती हिमालयबाट आइरहेका बेला जङ्गलमा एउटा ठूलो वरको रुख देखेर त्यसको मुनि बसे। तीमध्ये ज्येष्ठ तपस्वीले विचार गरे - 'यो रुखमा वास गरिरहेका देवता साधारणका होइन्, महान् प्रभावशाली देवराजले वास बसेको हुनुपर्छ, यदि यिनले ऋषिगणलाई साँच्चै पानी दिएका भए राम्रो हुने थियो।' उनले पनि पानी दिए। तपस्वीले नुहाउने पानीको विचार गरे। त्यो पनि दिए। त्यसपछि भोजनलाई विचार गरे। त्यो पनि दिए। त्यसपछि उनलाई यस्तो विचार भयो - 'यी देवराजले हापीले विचार-विचार गरेका सबै दिँदैछन्, ओहो! हापीले साँच्चै उहाँलाई देख्न पाओँ।' उनले रुखको खण्ड (डोँठ) फुटालेर आफूलाई देखाए। त्यसपछि उनलाई तपस्वीहरूले - "देवराज, तपाईंको महान् सम्पत्ति छ, के कर्म गरेर यो तपाईंलाई प्राप्त भएको हो" भनी सोधे। "नसोऽनुसु, आर्यहरू।" "भन्नुहोस्, देवराज।" उनले आफूले गरेका कुशल कर्म अलि मात्र भएको हुनाले लाज लागेर भन्न साहस गरेनन्। तिनीहरूद्वारा फेरिफेरि आग्रह गरिनाले त्यसो भए सुन भनी बताए।

५०. उनी एक जना साँच्चै गरिव भएर काम खोज्दै जाँदा अनाथपिण्डिकको ठाउँमा ज्यामी काम प्राप्त भएर त्यसको आधारमा नै जीविकोपार्जनगर्दैथिए। त्यसपछि उपोसथको एक दिनमा अनाथपिण्डिक विहारबाट आएर सोधे - "त्यो ज्यामीलाई आज उपोसथको दिन भनी कसैले भन्यो?" "भनेनौँ, स्वामी।" "त्यसो भए उसलाई साँझको भोजन पकाऊ।" त्यसपछि उनलाई साँझको भोजन पकाइदिए। त्यो दिनमा जङ्गलमा काम गरेर साँझको बेलामा आएर भोजन तयार गरेर दिएको बेला - 'य भोकाएँ' भनी

छिट्टै नखाइकन - “अन्य दिनमा यो घरमा भोजन देऊ, सूप देऊ, तरकारी देऊ’ भनी ठूलो-ठूलो स्वरको हल्ला हुने गर्दथ्यो। आज ती सबै निशब्द भएर पल्टिरहेका छन्। म एक जनालाई मात्र खाना तयार गरिसाखेका छन्। किन यस्तो गरेका’ भनी विचार गरेर सोधे - “बाँकी भएका अन्यले खाए कि खाएनन्?” “खाएनन्, साथी।” “के कारणले?” “यो घरमा उपोसथको दिनमा साँझको भोजन खाँदैनन्। सबैले उपोसथ शील पालन गर्दछन्। अन्ततोगत्वा दुध खाने बच्चाहरूलाई पनि मुख धुन लगाएर चतुमधु मुखमा राख्न दिएर महासेटले उपोसथ शीलमा राख्छन्। सुगन्धित तेलको बत्ती बलिरहँदा साना-ठूला बच्चाहरूले सुत्नु अगाडि बत्तीस प्रकारका शरीरका अवयवहरू पाट गर्छन्, तिमीलाई उपोसथको दिन हो भनी भन्न विर्सिए। त्यसैले तिमीलाई मात्र भोजन पकाइएको छ, त्यसैले खानुस्।” “यदि अहिले पनि उपोसथमा वस्न सकिन्छ भने म पनि बस्नेछु।” “यो कुरा सेटलाई थाहा छ, त्यसो भए उनीसित सोध्नुपर्छ।” तिनीहरू गएर सेटलाई सोधे। उनले यसरी भने - “अहिले पनि नखाइकन मुख धोएर उपोसथ शीलहरू अधिष्ठान गरेर आधा उपोसथ कर्म प्राप्त हुन्छ।” उनले पनि त्यो कुरा सुनेर त्यस्तै गरे।

५१. उनी दिनभरि काम गरेर भोकाएकाले शरीरमा वायुको प्रकोप भयो। उनी पेटमा डोरीले बाँधेर डोरीको टुप्पो समातेर लडीबुडी गरिरहे। सेटले त्यो सूचना सुनेर बत्ती समालेहरूलाई बत्ती र चतुमधु समाल्न लगाएर उनको नजिक आएर - “के छ, तात” भनी सोधे। “स्वामी, मलाई वायुप्रकोप भयो।” “त्यसो भए उटेर यो औषधी खाऊ।” “तपाईंले पनि खानुहोस्, स्वामी।” “म विरामी भएको छैन, तिमी खानू।” “स्वामी, म उपोसथ कर्म सबै गर्न नसकेतापनि आधी मात्र उपोसथ कर्म भएतापनि उपोसथलाई टोड्नेछैन” भनी खाने इच्छा गरेनन्। “त्यसो नगर्नु, तात” भनेतापनि खाने इच्छा नगरी सूर्योदय हुँदा मुकेको फूलझैं मृत्यु भएर त्यो वरको रुखमा देवता भएर उत्पन्न भए। त्यसैले यो कुरा बताएर यो सेट बुद्धमामक धर्ममामक र सहमामक हो। उनको आधारमा गरेकोआधी उपोसथ कर्मको कारणद्वारा - “यस्तो सम्पत्ति मलाई प्राप्त भएको हो” भनी भने।

५२. ‘बुद्ध’ भन्ने वचन सुन्ने वित्तिकै नै पाँच सय तपस्वी उटेर देवतालाई विन्ती गरेर - “बुद्ध भन्ने शब्द भनेका हौं, बुद्ध भन्ने शब्द भनेका हौं” भनी सोधेर - “बुद्ध भनी भनेको हुँ, बुद्ध भनी भनेको हुँ” भनी तीन चोटी बुझाइदिँदा - “शब्द पनि यो दुर्लभ छ, लोकमा” भनी उदानलाई उद्गार गरेर - “हे! देवता, तपाईंले धेरै कल्प सहस्र वर्षसम्म पनि नसुनेको शब्द हामीलाई सुनाइदिनुभयो” भनी भने। त्यसपछि शिष्यहरूले आचार्यलाई यसरी विन्ती गरे

- “त्यसो भए शास्ता सामु जाऊँ।” शिष्यहरू, तीन सेट, हाप्रा उपकारी हुन्, भोलि तिनीहरूका घरमा भिक्षा लिएर तिनीहरूलाई पनि यो कुरा बताएर मात्र जानेछौं, अहिलेलाई पस्नुहोस्, शिष्यहरू।” तिनीहरूले स्वीकार गरे। भोलि सेटहरूले जाउलो र भोजन तयार पारेर आसनहरू विछ्याएर - ‘आज हाप्रा आर्यहरू आउनुहुने दिन हो’ भनी जानेर बाटोमा लिन गएर उहाँहरूलाई लिएर घरमा लगेर बसालेर भिक्षा दान दिए। तिनीहरूले भोजन सिद्ध्याएर सेटहरूलाई - “हामी जानेछौं” भनी भने। “भन्ते, तपाईंहरूले वर्षाकाल चार महिना हामीसित बस्नुहुनेछ भनी स्वीकार गर्नुभएको होइन र! अब कहाँ जानुहुन्छ?” “लोकमा बुद्ध उत्पन्न हुनुभयो, धर्म उत्पन्न भयो, सद्द उत्पन्न भयो, त्यसैले शास्ता सामु जानेछौं।” “के उहाँ शास्ता सामु तपाईंहरू मात्र जाने उचित छ?” “अन्यलाई पनि छेकिएको छैन, सेटहरू।” “त्यसो भए, भन्ते अलि पर्खिनुहोस्, हामी पनि जानको लागि सामानहरू तयार गरेर जानेछौं।” “तपाईंहरूले जाने सामान तयार गर्ने अवस्थामा हामीलाई दिला हुनेछ, हामी पहिला जानेछौं, तपाईंहरू पछि आउनुस्” भनी तिनीहरू अगाडि गएर शास्तालाई देखेर स्तुति गर्दै वन्दना गर्दै एक छेउमा बसे। त्यसपछि उनीहरूलाई शास्ताले आनुपूर्विकषा भन्नुभएर धर्मदेशना गर्नुभयो। देशनाको अन्तमा सबै प्रतिसम्भिदासहित अर्हत्वमा पुगेर प्रव्रज्या याचना गर्दा - “आऊ, भिक्षुहरू” भनी आज्ञा गर्नुभएको बेलामा नै ऋद्धिमय पात्र चीवरधारी भएका एहिभिक्षु^{१०} भए।

५३. ती तीन जना सेटहरूले पाँच सय गाडामा खाने, लगाउने, घिउ, तेल, मह, सक्खर आदि दान दिने सामानहरू लिएर श्रावस्तीमा पुगेर शास्तालाई वन्दना गरेर धर्मको कुरा सुनेर उपदेशको अन्तमा स्रोतापत्तिफलमा प्रतिष्ठित भएर दुई हप्ता जति दान दिँदै शास्ताको सामु बसेर कोसम्बिमा आउनको लागि शास्तालाई निमन्त्रणा गर्दा शास्ताले स्वीकार गर्नुभएर - “गृहपतिहरू तथागत शुन्यागारमा बास गर्नुहुन्छ” भनी भन्नुहुँदा - “बुझ्यौं, भन्ते, हामीहरूले चिष्टी पटाउँदा आउन उचित छ” भन्दा कोसम्बिमा गएर घोषकसेटले घोषिताराम, कुक्कुटसेटले कुक्कुटाराम र पावारिक सेटले पावारिकाराम गरी तीन महाविहार बनाएर शास्तालाई ल्याउन चिष्टी पठाए। शास्ताले तिनीहरूको चिष्टी सुनेर त्यहाँ जानुभयो। तिनीहरू बाटोमा लिन गएर शास्तालाई विहारभित्र लगेर पालैपालो सेवा गरे। शास्ताले दिनदिनै एउटा-एउटा विहारमा बस्नुभयो। जसको विहारमा बस्नुहुन्छ, उसैको घरको द्वारमा भिक्षा जानुहुन्छ। ती सेटको उपस्थापक (सेवक) सुमन भन्ने मालाकार थियो। उनले

^{१०} आउनुस् भिक्षुहरू भनेर सम्बोधन गरेर हुने भिक्षुभाव

ती सेठहरूलाई यसरी भने - “म तपाईंहरूको दीर्घकालसम्म उपकारी छु। मैले पनि शास्तालाई भोजन गराउने इच्छा छ। मलाई पनि एक दिनको लागी शास्तालाई दिनुहोस्।” “त्यसो भए, भोलि भोजन गराउनु।” “साधु, स्वामी” भनी शास्तालाई निमन्त्रणा गरेर सत्कार तयार गरिराखे।

५४. त्यसवेला राजाले सामावतीलाई दिनदिने फूलको लागि आठ रूपैयाँ दिन्छन्। उनीकी खुज्जुतरा भन्ने दासी सुमनमालाकारको सामु गएर दिनदिने फूलहरू लिन्थे। त्यसपछि उसलाई त्यो दिनमा आएकाहरूलाई मालाकारले भने - “मैले शास्तालाई निमन्त्रणा गरेँ, आज फूलद्वारा शास्तालाई पुजा गर्नेछु, अलि पर्खनु, तिमी पनि मिलेर धर्मोपदेश सुनिसकेपछि बाँकी भएको फूलहरू लिएर जाऊ।” उसले - “हुन्छ” भनी स्वीकार गरी। सुमनले बुद्ध प्रमुख भिक्षुसङ्घलाई भोजनखुवाएर अनुमोदन गर्नको लागि पात्र लिए। शास्ताले अनुमोदन धर्मोपदेशना गर्नुभयो। खुज्जुतराले पनि शास्ताको धर्मोपदेश सुन्दै नै स्रोतापत्तिफलमा प्रतिष्ठित भइन्। उनले अन्य दिनमा चार रूपैयाँ आफूलाई लिएर चार रूपैयाँको फूलहरू लिएर जान्छिन्। त्यो दिनमा आठ रूपैयाँको फूलहरू लिएर गइन्। त्यसपछि उनीलाई सामावतीले सोधिन् - “किन, साथी, आज हाम्रा राजाले दोब्बर फूलको पैसा दिएका हुन्?” “होइन, आर्ये।” “त्यसो भए किन धेरै फूलहरू नि?” “अन्य दिनमा मैले चार रूपैयाँ आफूलाई लिएर चार रूपैयाँको फूलहरू किनेर ल्याउँथेँ।” “आज किन नलिएकी नि।” “सम्यक्सम्बुद्धको धर्मोपदेश सुनेर धर्म-ज्ञान प्राप्त भएकोले।” त्यसपछि उसलाई - ‘ए! दुष्ट दासी यतिका समयसम्म तैले लिएको पैसा मलाई फिर्ता गर्’ भनी नतसार्इकन - “साथी तिमीले पिएको अमृतलाई हामीलाई पनि पिउन देऊ” भन्दा “त्यसो भए मलाई नुहाउन दिनुस्” भन्दा सोहबटा सुगन्धित पानीका घडाले नुहाउन लगाएर दुईवटा बाक्लो बस्त्र दिनलगाइन्। उनले एउटा बस्त्र लगाएर एउटाले ओढेर आसन ओछ्याएर एउटा पद्म लिन ल्याउन लगाएर आसनमा बसेर चित्रयुक्त भएको पद्म लिएर पाँच सय स्त्रीहरूलाई बोलाएर तिनीहरूलाई शास्ताले गर्नुभएको देशना अनुसार नै धर्मदेशना गरिन्। उनीको धर्मदेशना सुनेर ती सबैस्रोतापत्तिफलमा प्रतिष्ठित भए।

५५. ती सबैले खुज्जुतरालाई बन्दना गरेर - “आमा, आजदेखि तपाईंले क्लिष्ट कर्म नगर्नुस्, हाम्रो आमा र आचार्यको स्थानमा बसेर शास्ता सामु गएर शास्ताले देशना गर्नुभएको धर्मलाई सुनेर हामीलाई भन्नुहोस्” भनी भनिन्। उनीद्वारा त्यस्तो गरिरहँदा पछि त्रिपिटकधरा भइन्। त्यसपछि उनीलाई शास्ताले- “भिक्षुहरू, मेरा धर्मकटिक, बहुश्रुत उपासिका श्राविकाहरूमध्ये यिनी खुज्जुतरा अग्रिनी हुन्” भनी अग्रस्थानमा राख्नुभयो। ती पाँच सय स्त्रीहरूले

उनलाई यसरी भने - “आमा, हामीहरूलाई शास्ताको दर्शन गर्ने इच्छा भयो, त्यो हामीलाई उहाँको दर्शन मिलाइदिनुस्, हामीहरूले उहाँलाई सुगन्ध र मालादिद्वारा पूजा गर्नेछौं।” “आर्यहरू, राजकुल भन्ने समस्थाले युक्त स्थान हो, तपाईंहरूलाई बाहिर लम्न सकिदैन।” “आमा, हामीहरूलाई नाश नगर्नुस्, हामीलाई शास्ताको दर्शन नै गर्न मिलाइदिनुस्।” “त्यसो भए तपाईंहरू बस्ने कोठाको भित्ताबाट जतिसम्म हेर्न सकिन्छ, त्यतिसम्मको प्वाल पारेर सुगन्ध मालादि त्याउन लगाएर तीन सेटको घरद्वारमा पाल्नुहुने शास्तालाई तपाईंहरूले ती-ती ठाउँमा बसेर दर्शन गर्नुहोस् र हात फैलाएर बन्दना गरेर पूजा पनि गर्नुहोस्।” तिनीहरूले त्यस्तै गरेर शास्ता आजनुहुँदा हेरेर बन्दना र पूजा गरे।

५६. त्यसपछि एक दिन मागण्डिय आफ्नो प्रासाद तलाबाट बाहिरिएर यताउता हिँड्नु गर्दै तिनीहरू बसेका ठाउँमा गएर कोठा-कोठामा प्वाल देखेर - “यो के हो” भनी सोध्दा तिनीहरूले उनीको शास्ताप्रति आघात गर्ने भाव भएको थाहा नभएर - “शास्ता यो नगरमा आउनुभयो, हामी यहाँ बसेर शास्तालाई बन्दना र पूजा गर्दछौं” भन्दा - ‘यो नगरमा श्रमण गौतम भन्ने आयो, अब मैले गर्नुपर्ने जानेको छु, यिनीहरू पनि त्यसको सेविका नै हुन्, यिनीहरूलाई पनि गर्नुपर्ने जानेको छु’ भनी विचार गरी गएर राजालाई विन्ती गरिन् - “महाराज, सामावतीसित मिलेकाहरूको इच्छा बाहिर छ, अबेला नगरिकन नै तपाईंको ज्यान लिनेछन्।” राजाले - “तिनीहरूले त्यस्तो गर्नेछैनन्” भनी विश्वास गरेनन्। फेरिफेरि भन्दा पनि विश्वासै गरेनन्। त्यसपछि उनलाई तीनचोटी भन्दा पनि विश्वास नगरेकाले - “यदि मेरो विश्वास नगर्नुभएको हो भने तिनीहरू बस्ने ठाउँमा जानुभएर परीक्षण गर्नुहोस्, महाराज” भनी भनिन्। राजा गएर कोठा-कोठामा प्वालहरू देख्दा - “यो के हो” भनी सोध्दा त्यो कुरा बताउँदा तिनीहरूप्रति नरिसाइकन केही नै नभनिकन प्वालहरू टाल्न लगाएर सबै कोठामा झ्यालहरू बनाइदिए। त्यसवेलादेखि झ्यालहरू प्रकट भयो। मागण्डियले तिनीहरूलाई केही गर्न नसकेर - ‘श्रमण गौतमलाई गर्नुपर्ने गर्नेछु’ भनी नागरिकहरूलाई घुस दिएर - “श्रमण गौतम नगरभित्र प्रवेश गरेर हिँडिरहेका बेला दास, कर्मकारहरू र पुरुषहरूद्वारा गाली गर्न लगाएर निन्दा गर्न लगाएर भगाउनु” भनी अहाइन्। त्रिरत्नमा अप्रसन्न भएका मिथ्यादृष्टि भएकाहरूले नगरभित्र प्रवेश गर्नुभएका शास्ताको पछाडि-पछाडि गएर - “तँ चोरो होस्, तँ भूख होस्, तँ भूड होस्, तँ ऊँट होस्, तँ साँढे होस्, तँ गधा होस्, तँ नर्कगामी होस्, तँ पशु होस्, छैन तेरो सुगति, दुर्गति नै तेरो छ” भनी दसबटा दोषारोपन गर्ने वचनद्वारा गाली गरिरहे, निन्दा गरिरहे।

५७. त्यो कुरा सुनेर आयुष्मान् आनन्दले शास्तालाई यसरी बिन्ती गरे -
 “भन्ते, यी नागरिकहरूले हापीहरूलाई गाली गरिरहेका छन्, निन्दा गरिरहेका
 छन्, यहाँबाट अर्को टाउँपा जानुपर्‍यो।” “आनन्द कहाँ जाने?” “अन्य
 नगरमा जाऊँ।” “त्यहाँ पनि मानिसहरूले गाली गरे भने फेरि कहाँ जाने,
 आनन्द?” “त्यहाँबाट पनि अन्य नगरमा, भन्ते।” “त्यहाँ पनि मानिसहरूले
 गाली गरे भने कहाँ जाने?” “त्यहाँबाट पनि अन्य नगरमा, भन्ते।” “आनन्द,
 यस्तो गर्नु उचित छैन, जहाँ झगडा उत्पन्न हुन्छ, त्यहीं नै त्यो झगडा शान्त
 भए मात्र अन्य टाउँपा जानु उचित हुनेछ, कसले तिमीलाई, आनन्द, गाली
 गर्दै छन्?” “भन्ते, दास, कर्मकारहरूदेखि सबैले गाली गर्दै छन्।” “म,
 आनन्द, संग्राममा उत्रेको हातीझैँ हुँ, संग्राममा उत्रेका हातीहरूले चारै
 दिशाबाट आइरहेका बाणलाई सहनु जिम्मेवार छ, त्यसरी नै धेरै दुशीलहरूले
 भनेका कुरालाई सहनु भनेको मेरो जिम्मेवारी हो” भनी भन्नुहुँदै आफूलाई
 सङ्केत गरेर धर्मदेशना गर्नुहुँदै यी नागवर्गको तीन गाथा आज्ञा गर्नुभयो -

म हातीझैँ हुँ, संग्राममा, धनुषबाट हानिएर ल्याइएको बाणलाई।
 अतिवाक्य^१ लाई सहन्हु, दुशीलहरू नै धेरै छन्॥
 शिक्षितलाई लक्ष्म संग्राममा शिक्षितलाई राजाले वद्वच्छन्।
 मानिसहरूमध्ये शिक्षित नै श्रेष्ठोत्तम छ, जसले अतिवाक्यलाई सहन्छ॥
 शिक्षित आजानिय, सिन्धव पोडाहरू उत्तम छ।
 कुञ्जर महानाग भन्दा आफूलाई दमन गर्ने जतिउत्तम छ॥

(ध. प. ३२.३२२)

५८. यो धर्मकथा त्यहाँ भएका धेरै मानिसहरूलाई सार्थक भयो। यसरी
 धर्मदेशना गरेर - “विन्ता गर्नु पर्दैन, आनन्द, यिनीहरूले सात दिनसम्म मात्र
 गाली गर्नेछन्, आठौँ दिनमा मौन हुनेछन्, बुद्धहरूप्रति उत्पन्न भएको कलह
 सात दिन भन्दा माथि जाँदैन।” मागण्डियले शास्तालाई गाली गर्न लगाएर
 भगाउन नसकेर - ‘के गर्नुपर्ला’ भनी विचार गरेर - ‘यिनीहरू यसका
 सेविकाहरू हुन्, यिनीहरूलाई नाश गर्नेछु’ भनी एक दिन राजाको रक्सी पिउने
 टाउँपा सेवा गरिरहेका काकालाई चिठ्ठी पठाइन् - “मलाई कुखुराहरू आठ
 ओटा मरेका र आठ नमरेकाचाहियो, लिएर आउनुस्।” आएर भच्याडको
 टुप्पोमा उभिएर आएको भाव निवेदन गरेर - “पस्नुस्” भन्दा नपसिकन नै -
 “पहिला आठ जीवित कुखुरा पठाउनुस्, पछि अन्य।” सानो उपस्थापकलाई -
 “मेरो कुरा सुन्ने हो” भनी घुस दिए। मागण्डिय आएर राजालाई निवेदन गरेर
 - “भित्र आउनु” भन्दा - “राजाको पिउने टाउँपा म पस्दिनँ” भनी

^१ दुर्बचन, अपमान, गालीगलौच

भने।अर्कीले सानो उपस्थापकलाई पठाइन् - “जाऊ, तात, मेरो काका सामु।” त्यो गएर उनीले दिएका आठ जीवित कुखुरा त्याएर - “देव, पुरोहितले उपहार पठाए” भनी भन्यो। राजाले - “राश्रो नै हो, मलाई उच्च छायापदार्थ उत्पन्न भयो, कसले यो बनाउँछ” भनी सोधे। मागण्डियले - “महाराज, साभावती प्रमुख पाँच सय स्त्रीहरूका काम नभएर विचरण गरिरहेका छन्, तिनीहरूलाई पठाइदिनुस्, तिनीहरूले पकाएर त्याइदिन्छन्” भनी भनिन्। राजाले - “जाऊ, तिनीहरूलाई देऊ, अन्यको हातमा नदिएर आफैले नै पारेर बनाएर त्याउनु” भनी पठाए। सानो उपस्थापकले - “हवस्, देव” भनी गएर त्यस्तै भन्दा तिनीहरूले - “हामीहरूले प्राणी हिंसा गर्नेछैनौं” भनी प्रतिषेध गरिंदा आएर त्यो कुरा राजालाई बिन्ती गर्‍यो। मागण्डियले - “देख्नुभयो तपाईंले, महाराज, अब तिनीहरूले ‘प्राणी हिंसा गर्छन् कि गर्दैनन्’ भनी जानुहोस्, ‘श्रमण गौतमलाई पकाएर पठाइदिनु’ भनी अहाउनुहोस्, देव” भनी भनिन्। राजाले त्यस्तै भनी पठाइदिए। अर्कोले ती लिएर गएको झैं पारेर गएर ती कुखुराहरू पुरोहितलाई दिएर भरेका कुखुराहरू तिनीहरू सामु पठाएर - “यी कुखुराहरू पकाएर शास्ता सामु पठाइदिनु” भनी भने। तिनीहरूले - “स्वामी, त्याउनुस्, यो काम हाम्रो हो” भनी भेटेर लिए। ऊ राजा सामु जाँदा - “के छ, तात” भनी सोधिंदा - “श्रमण गौतमलाई पकाएर पठाइदेऊ भन्ने बित्तिकै नै भेट्न आएर लिए” भनी बिन्ती गर्‍यो। मागण्डियले - “हेर्नुहोस्, महाराज, तिनीहरूले तपाईं जस्तालाई यस्तो गर्छन्, ‘तिनीहरूको इच्छा बाहिर छ’ भनी भन्दा पनि मलाई विश्वास गर्नुभएन” भनी भनिन्। राजाले त्यो कुरा सुनेर सहेर मौन नै भए। मागण्डियले - ‘म अब के गरूँ’ भनी विचार गरिन्।

Dhamma.Digital

५९. त्यसबेला राजा ‘साभावती, वासुलदत्ता र मागण्डिय’ गरी ती तीन जनाको प्रासादमा पालैपालो गरी सात-सात दिनसम्म बिताउँछन्। त्यसपछि उनीले - ‘भोलि या पर्सि साभावतीको प्रासादमा जानेछन्’ भनी जानेर काका मागण्डियलाई चिठी पठाइन् - ‘औषधीले दाँतलाई घोइएको सर्पलाई पठाइदिनुस्।’ उनले त्यसै गरेर पठाइदिए। राजाले आफू जाने ठाउँमा हस्तिकन्तविणा लिएर नै जान्छन्। त्यो विणाको छात्डोमा एउटा प्वाल छ। मागण्डियले त्यो प्वालबाट सर्पलाई भित्र पसाइदिएर प्वालमा फूलको मालाले बन्द गरिदिइन्। सर्प दुई-तीन दिन विणाभित्र नै बसिरहन्थ्यो। मागण्डियले राजा जाने दिनमा - “आज कुन स्त्रीको प्रासादमा जानुहुन्छ, देव” भनी सोध्दा - “साभावतीको” भन्दा - “आज मैले, महाराज, नराश्रो सपना देखें, तपाईं त्यहाँ जानुहुँदैन, देव” भन्दा - “म जाने नै छु।” उनीले तीन पटक रोकेतापनि - “त्यसो भए म पनि तपाईंसित आउनेछु, देव” भन्दा फिर्ता पठाएतापनि नगइकन - “मलाई थाहा छैन, के हुनेछ, देव” भनी राजासित नै गइन्।

६०. राजाले सामावतीका स्त्रीहरूले दिएका वस्त्र, फूल, सुगन्ध र अलङ्कारहरू धारण गरेर स्वादिष्ट भोजन खाएर विणालाई टाउकोको शिरानमा राखेर खाटमा पल्टिए। मागण्डियले अगाडि-पछाडि परीक्षण गरेको झैं पारेर विणाको प्वालबाट फूलको मालालाई हटाइदिइन्। सर्प दुई-तीन दिन निराहार भएकोले त्यो प्वालबाट निस्किएर सास फेर्दै फणा फिँजाएर खाटमा बस्यो। मागण्डियले सर्पलाई देखेर - “हे! हे! देव, सर्प” भनी ठूलो स्वर निकालेर राजालाई र ती स्त्रीहरूलाई पनि गाली गर्दै - “यी अन्धबाल! राजा अलक्षिणाले मेरो कुरा सुनेनन्, यिनीहरू पनि अशोभनीय छन्, दुर्विनीत छन्, यिनीहरूलाई राजाबाट के प्राप्त भएको छैन र? के तिमीहरू यो राजा मन्यो भने सुखपूर्वक बाँच्नेछौं? राजा जीवित हुँदा तिमीहरूलाई के दुःख छ? ‘आज मैले नराश्रो सपना देखें, सामावतीको प्रासादमा जान उचित छैन’ भनी रोक्दा पनि मेरो वचन सुन्नुभएन, देव” भनी भनिन्। राजाले सर्पलाई देखेर मरणभयले त्रसित भएर - “यस्तो पनि यिनीहरूले गर्ने? ओहो, पापीहरू! मैले यिनीहरूको नराश्रो कुरा भनिँदा पनि उनीको कुरालाई विश्वास गरिँनँ, पहिला आ-आफ्नो कोटा-कोटापमा प्वाल पारेर बस्यौ फेरि मैले पटाएको कुछुराहरू फर्काइदियो, आज खाटमा सर्पलाई छोडिदियो” भनी रिसले प्रज्वलित भएझैं भए।

६१. सामावतीले पनि पाँच सय स्त्रीहरूलाई उपदेश दिइन् - “साथीहरू, हाम्रो अन्य शरण छैन, राजा, महारानी र आफूप्रति सभान रूपले पैत्रीभाव वृद्धि गरेको, कसैको प्रति पनि नरिसाओ।” राजाले हजार शक्ति भएको सिङ्ग धनुषलाई लिएर ताँदोलाई पिटेर विषमा चोपिएको बाणलाई राखेर सामावतीलाई लक्ष्य गरेर ती सबै स्त्रीहरूलाई क्रमानुसार राख्न लगाएर सामावतीको पेटतिर बाण हाने। उनीले उनकोप्रति पैत्रीको आनुभावले गर्दा बाण फर्किएर हानेको ठाउँतिर नै गएर राजाको मुटुमा छेड्लाझैं भयो। राजाले विचार गरे - ‘मैले हानेको बाण दुइतिर पनि छेडेर जाने हुन्छ, खाली ठाउँमा नछेक्ने भन्ने छैन, अहिले यो फर्किएर आएर मेरो मुटुतिर वसिरहेको छ, यो निसत्त्व, निर्जीव बाणले पनि उनीको गुण जान्दछ, म मानिस भएतापनि जानिँनँ’ भनी, उनले धनुषलाई फालेर हात जोडेर सामावतीको पादमूलमा पुँडाले टेकेर यो गाथा भने

*सम्पोहित भएँ, प्रयोहित भएँ, सबै दिशा मेरो जन्धकार भयो।
सामावती मलाई तार, तिमी मेरो शरण भइदेऊ।।*

६२. उनीले उनको वचन सुनेर - 'हुन्छ, देव, मेरो शरणमा जाऊ' नभनेर - "जसको म, महाराज, शरणमा गएको छु, उहाँकै तपाईं शरणमा जानुहोस्" भनी, सामावती, सम्यक्सम्बुद्धकी श्राविकाले यसरी भनिन् -

मेरो शरणमा तपाईं नजानुस्, जसको शरणमा म लागें।
जहाँ बुद्ध हुनुहुन्छ, महाराज, जहाँ बुद्ध अनुत्तर हुनुहुन्छ।
शरणमा जानुस्, जहाँ बुद्धका, तपाईं मेरो शरण भइदिनुस्।।

राजाले उनीको वचन सुनेर - "अव म धेरै नै उराएँ" भनी यो गाथा भने

यो धनै प्रमोहित पार्ने भयो, सबै दिशा मेरो अन्यकार भयो।
सामावती मलाई तार, तिमी मेरो शरण भइदेऊ।।

६३. त्यसपछि उनीले उनलाई पहिलाझैं नै फेरि प्रतिषेध गरिँदा - "त्यसो भए, तिमी पनि शरणमा जान्नु, शास्ताको पनि शरणमा जान्नु, तिमीलाई वर दिनेछु" भनी भन्दा - "वर लिएँ, महाराज" भनी भनिन्। उनी शास्ता सामु गएर शरणमा लिएर निमन्त्रणा गरेर बुद्ध प्रमुख भिक्षुसङ्घलाई सप्ताहभरि महादान दिएर सामावतीलाई बोलाएर - "उट! वर लिऊ" भनी भने। "महाराज, मलाई सुन आदिले काष छैन, त्यो मलाई वर दिनुस्, त्यस्तो गरिदिनुस्, जुन शास्ता नित्यरूपमा पाँच सय भिक्षुहरूसँगै यहाँ पाल्नुहुन्छ, धर्म सुन्नेछौं।" राजाले शास्तालाई वन्दना गरेर - "भन्ते, पाँच सय भिक्षुहरूसँगै नित्यरूपमा यहाँ पाल्नुहोस्, सामावतीसहितकाले 'धर्मोपदेश सुन्नेछौं' भनी भन्दछन्" भनी प्रार्थना गरे। "महाराज, बुद्धहरू भनेका एक ठाउँमा नित्यरूपमा जानु उचित छैन, धेरै मानिस शास्ताको आगमनलाई प्रतिक्षा गरिरहेका हुन्छन्।" "त्यसो भए, भन्ते, एक जना भिक्षुलाई अहाइदिनुस्।" शास्ताले आनन्द स्वविरलाई अहाइदिए। उनी त्यसबेलादेखि पाँच सय भिक्षुहरूलाई लिएर नित्यरूपमा राजकुलमा जान्छन्। ती देवीहरूले पनि नित्यरूपमा परिवारसहित स्वविरलाई छुवाउछन्। धर्मदेशना सुन्दछन्। तिनीहरू एक दिन स्वविरलाई, धर्मको कुरा सुनेर खुसी भएर पाँच सय लगाउने चीवरद्वारा धर्म पूजा गरे। एक-एक चीवरको पाँच सय - पाँच सय मूल्यको पर्छ।

६४. उनीले एक जोर मात्र बस्त्र लगाइरहेको देखेर राजाले सोधे - "तिमी ओढ्ने बस्त्र कहाँ?" "आर्यलाई हामीले दियौं।" "उनले सबै लिए?" "हो, लिए।" राजा स्वविर सामु गएर वन्दना गरेर उनीद्वारा बस्त्र दिइएको भाव सोधेर तिनीहरूले दिएका भाव र स्वविरले लिएका भाव सुनेर - "भन्ते, धेरै बस्त्रहरू भयो नि? यतिकाले के गर्नुहुन्छ" भनी सोधे। "हामीलाई सुहाउने बस्त्रहरू

लिए बाँकी भएका जीर्ण चीवर भएका भिक्षुहरूलाई दिनेछु, महाराज।” “तिनीहरूले आफ्नो जीर्ण भएको चीवर के गर्नेछन्?” “अनु जीर्ण भएकाहरूलाई दिन्छन्।” “तिनीहरूले पनि आफ्नो जीर्ण चीवर के गर्नेछन्?” “ओछ्याउनाहरू बनाउँछन्, पुराना ओछ्याउनाहरू के गर्नेछन्?” “भुईँमा ओछ्याउने चकटी बनाउँछन्।” “पुरानो भुईँमा ओछ्याउने चकटीहरू के गर्नेछन्।” “खुट्टा पुष्पेछन्, महाराज।” “पुरानो खुट्टालाई पुष्पे के गर्नेछन्।” “दुक्रा-दुक्रा पारेर कुटेर माटोसित मिसाएर भित्तामा पोत्छन्।” “भन्ने, यतिका गरेर पनि आर्यहरूलाई दिएको खेर गएन?” “गएन, महाराज।” राजा खुसी भएर अरू पनि पाँच सय वस्त्र ल्याउन लगाएर स्वविरको पादमूलमा राख्न लगाए। स्वविरलाई पाँच सय मूल्यको वस्त्रहरू पाँच सय पटक पादमूलमा राखिदिएको पाँच सय पटक प्राप्त भयो। हजार मूल्यको वस्त्रहरू हजार पटक पादमूलमा राखिदिएको हजार पटक प्राप्त भयो। एक लाख मूल्यको वस्त्रहरू एक लाख पटक पादमूलमा राखिदिएको एक लाख पटक प्राप्त भयो। एउटा, दुईटा, तीनटा, चारटा, पाँचवटा, दसवटा आदि प्राप्त भएको गणना नै छैन। तथागत परिनिर्वाण पश्चात् स्वविरले सारा जम्बुद्वीपमा घुमेर सारा विहार-विहारमा भिक्षुहरूलाई आफूसित भएका पात्र र चीवरहरू बाँडिदिए।

सामावतीलाई जलाइयो -

६५. त्यसबेला मागण्डियलाई पनि - ‘म जे गर्दछु, त्यो त्यस्तै नभएर अन्य तालले नै भइरहन्छ, अब के गर्नुपर्ला’ भनी विचार गरेर - ‘यस्तो एउटा उपाय छ’ भनी राजा उद्यानक्रिडाका गइरहेका बेलामा काकालाई चिठी पठाइन् - ‘सामावतीको प्रासादमा गएर वस्त्रहरू राखिराखेका कोठाहरू र तेल राखिरहेका कोठाहरू खोल्न लगाएर वस्त्रहरू तेलको घडामा चोपेर थाममा बेरेर ती सबैलाई एउटै टाउँमा राखेर ढोका बन्द गरेर बाहिर चुकुल लगाइदिएर लट्टी वालेर घरमा आगो हाल्दै ओर्लिएर बाहिर जानुस्’ भनी। उनले प्रासादमा चढेर कोठा खोलेर वस्त्रहरूलाई घडामा चोपेर थाममा बाँध्न सुरु गरे। त्यसपछि उनलाई सामावती प्रमुख स्त्रीहरूले - “यो के हो, काका” भन्दै नजिक गए। “देवी, राजाले प्रबलीकरण गर्नको लागि यी थामहरूमा तेलको कपडाले बाँध्न लगाउनुभएको छ, राजदरवार भन्ने टाउँमा उचित-अनुचित जान्न गाह्रो छ, मेरो नजिक नआओ, देवीहरू” यसरी भनी ती आएका देवीहरूलाई कोठाभित्र पठाएर ढोका बन्द गरिदिएर बाहिरबाट चुकुल लगाइदिएर क्रमानुसार आगो हाल्दै ओर्लिए। सामावतीले तिनीहरूलाई अववाद दिइन् - “हामी यो अनादी संसारमा घुमिरहेको बेलामा यसरी आगोले पोलेर आफ्नो शरीरहरू जलेर गएको सीमाना बुद्धको ज्ञानले पनि थाहा पाउन सजिलो छैन, अप्रमादी हुनुपर्छ।” ती

घर आगोले बलिरहेको बेला वेदनापरिग्रह कर्मस्थानमा ध्यान लगाउँदै कोही द्वितीय फलमा, कोही तृतीय फलमा पुगे। त्यसैले भनिएको छ - त्यत्तपछि धेरै भिक्षुहरू भोजन पश्चात् फर्किएर जहाँ भगवान् बुद्ध हुनुहुन्छ, त्यहाँ गए। नजिक गएर बुद्धलाई अभिवादन गरेर एकातिर बसे। एकातिर बसिरहेका ती भिक्षुहरूले भगवान् बुद्धलाई यत्सरी विन्ती गरे - “यहाँ, भन्ते, उदेन राजा उद्यानमा गइरहेका बेला दरवार जल्यो, सामावती प्रमुख पाँच सय स्त्रीहरू पनि परे। भन्ते, ती उपासिकाहरूको के गति भयो? अहिले कहाँ जन्म लिन गए?” “भिक्षुहरू, त्यहाँ स्रोतापन्न उपासिकाहरू छन्, सकृदागामी उपासिकाहरू छन्, अनागामी उपासिकाहरू छन्, भिक्षुहरू, ती सबै उपासिकाहरू सफलतापूर्वक विते।” त्यत्तपछि भगवान् बुद्धले यो कुरा जान्नुभएर त्यसबेला यो उद्दान उद्गार गर्नुभयो -

मोहले जाबद्ध भएको संसार, भव्यरूपले देखिरहेका छन्।
आसक्तिले बाँधिएको मुख, अन्यकारले घेरिरहेको।
शाश्वत रूपले भोग गरिरहेका छन्, हेर्दा केती पनि छैन।

(उ.उ. ७०)

६६. यत्सरी आज्ञा गर्नुभएर - “भिक्षुहरू, सत्त्व प्राणीहरू भन्नेहरू यो वृत्त संसारमा घुमिरहेँदा गर्दा जहिले पनि अप्रमादी भएर पूण्यकर्म मात्र गर्दैनन्, प्रमादी भएर पाप कर्म पनि गर्छन्, त्यसैले वृत्त संसारमा घुमिरहेँदा सुख पनि दुःख पनि अनुभव गर्छन्” भनी धर्मदेशना गर्नुभयो।

मागण्डियलाई राजदण्ड -

६७. राजाले सामावतीको घर जल्यो भन्ने सुनेर वेगले छिट्टै आएतापनि आगोलाई निभाउन सकेनन्। आइसकेपछि घरको आगो निभाइसकेपछि धेरै नै दीर्घनस्य उत्पन्न भएर मन्त्रीद्वारा घेरिएर बसेर सामावतीको गुण अनुस्मरण गर्दै - ‘यो काम कसको होला’ भनी विचार गर्दा - ‘मागण्डियले गराएकी हुनुपर्छ’ भनी जानेर त्रसित पारेर सोर्षिदा भन्ने छेने विस्तारै उपायद्वारा सोच्नेछु’ भनी विचार गरेर मन्त्रीहरूलाई भने - “भो, मन्त्रीहरू, म यो भन्दा पहिले उटेर आउँदादेखि नै सशंकित भइरहेको छु, सामावतीले मलाई नित्यरूपले खसाल्न प्रयास गरिरहेकी थिई, अब मेरो मन शान्त भयो, सुखले बस्न पाइयो।” तिनीहरूले - “कसले, देव, यो गरेको” भनी सोधे। “मेरोप्रति स्नेह भएकाले कसैले गरेका होलान्।” मागण्डियले सँगै उभिएर त्यो कुरा सुनेर - “अन्य कसैले गर्न सक्दैन, मैले गरेकी हुँ, देव, मैले काकालाई अहाएर गर्न लगाएकी

हुँ” भनी भनिन्। “तिमी बाहेक मप्रति स्नेह राख्ने मानिसहरू नै छैनन्, म खुसी भएँ, तिमीलाई वर दिन्छु, आफ्नो ज्ञातिबन्धुहरूलाई बोलाऊ।” उनीले आफन्तहरूलाई चिठी पठाइन् - ‘राजा मप्रति सुखी भएर वर दिए। छिट्टै आउनुभयो।’ राजाले आएका-आएका सबैलाई महान् सत्कार गर्न लगाए। त्यो देखेर आफन्त नभएकाहरू पनि घुस दिएर - “हामी पनि मागण्डियका ज्ञातिहरू हौं” भनी आए। राजाले ती सबैलाई सपाल लगाएर राजद्वारमा नाइटोसम्म खाल्डो खन्न लगाएर तिनीहरूलाई त्यहाँ उभ्याउन लगाएर माटो भरिदिएर तिनीहरूको माथि पराल छरेर आगो लगाउन दिए। छाला पोलेको बेलामा फलामको पाताले टुक्रा-टुक्रा गर्न लगाएरकिचमिच गर्न लगाए। मागण्डियको शरीरमा पनि धारिलो तरवारले मासु भएको ठाउँको मासु निकालेर तेलको कराइमा राखेर पुरी पकाएझैं पकाएर उनीलाई नै खुवाए।

सामायतीको पूर्वकर्म -

६८. धर्मसभामा भिक्षुहरूले कुरा निकाले - “आवुसो, साँच्चै यो उचित छैन, यस्तो श्रद्धाले प्रसन्न भएकी उपासिका यसरी वितिन्।” शास्ता आजुभएर - “भिक्षुहरू, अहिले यहाँ के कुरा गरेर भेला भइरहेका छौं” भनी सोच्नुहुँदा ‘फलानो’ भनी भन्दा - “भिक्षुहरू यो जन्ममा सामायती प्रमुख स्त्रीहरूलाई यो अनुचित हो, पहिले आफूले गरेको कर्म अनुसार यिनीहरूलाई यो उचित कर्म फल नै हो” भनी आज्ञा हुँदा - “के, भन्ते, उनीहरूले पहिले गरे? त्यो कुरा बताउदिनुहोस्” भनी तिनीहरूले याचना गर्दा पूर्वजन्मको कुरा अगाडि सानुभयो।

६९. अतीतमा वाराणसीमा ब्रह्मदत्तले राज्य गरिरहेका बेलामा राजदरवारमा दिनदिने आठ जना प्रत्येकबुद्ध भोजन गर्नुहुन्छ। पाँच सय स्त्रीहरूले उहाँहरूलाई सेवा गर्छन्। तीमध्ये सात जना प्रत्येकबुद्ध हिमालयमा जानुहुन्छ। एक जना नदी किनाराको एउटा घाँसको घना झाडू छ, त्यहाँ ध्यान समापतिमा बस्नुभयो। त्यसपछि एक दिन राजाले प्रत्येकबुद्धहरू फर्किनुभएपछि ती स्त्रीहरूलाई लिएर नदीको पानीमा खेल्न गए। त्यहाँ ती स्त्रीहरू पानीमा खेलेर बाहिर आउँदा चित्तले पीडित भएर आगो ताप्ने इच्छा भएर - “हामी आगो वाल्ने ठाउँ खोजौं” भनी अगाडि-पछाडि खोज्दै गर्दा त्यो घाँसको घना झाडू देखेर - ‘घाँसको झाडू’ भनी सम्झेर त्यहाँ वरिपरि उभिएर आगो वाले। घाँसहरू बल्दै खस्ता प्रत्येकबुद्धलाई देखेर - “ल, खत्तम हामीहरू! हाभ्रा राजाका प्रत्येकबुद्ध ध्यानमा बसिरहेका रहेछन्। राजाले थाहा पाएमा हामीहरूलाई नाश गर्नेछन्, राष्ट्री उहाँलाई पोल्नुभयो” भनी ती सबै स्त्रीहरूले यताउतिवाट दाउराहरू

ल्याएर उहाँको भाषि दाउराको चाँड राखिदिए। दाउराको चाँड धेरै भयो, त्यसपछि उहाँलाई छोपेर अब बल्नेछ” भनी फर्किए। तिनीहरूले पहिलो पटक बिना चेतनाले गरेको भएर कर्मफलमा बाँधिएनन्, अब पछि चेतनासहितको कारणले कर्मफलमा बाँधिए। प्रत्येकबुद्धको ध्यान समापत्तिभित्र बसिरहँदा हजारौँ गाडाको दाउरा ल्याएर छोपिदिएतापनि अलिकति पनि तातो पार्न सक्दैनन्। त्यसैले उहाँ सात दिनमा ध्यानबाट उठेर सुखपूर्वक जानुभयो। तिनीहरूले त्यो अकुशल कर्म गरेकाले धेरै लाखौँ वर्षसम्म नरकमा दुःख भोग्दै त्यही अकुशल कर्मको विपाक अवशेषको कारणले सय जन्मसम्म यसरी नै घर जलेर जले। यो तिनीहरूको पूर्वकर्म हो।

खुज्जुतरा उपासिकाको पूर्वकर्म -

७०. यसरी आज्ञा हुँदा भिक्षुहरूले शास्तालाई सोधे - “खुज्जुतरा, भन्ते, के कर्मफलले लङ्गडी भइन्, के पुण्यको फलले महाप्रज्ञावान् भइन्, के पुण्यको फलले सोतापत्ती भइन्, के पुण्यको फलले अरुको परिचारिका भइन्?” “भिक्षुहरू, त्यही राजाले वाराणसीमा राज्य गरिरहेका बेला प्रत्येकबुद्ध अलि खोन्डो^{११} थिए। त्यसपछि एक जना सेविका स्त्री कम्बलको फेरो ओढेर सुवर्णको भाँडो समातेर हाथा प्रत्येकबुद्ध यसरी-यसरी हिँड्नुहुन्छ भनी खुट्टा खोज्याएर उहाँ हिँड्ने हाउभाउ गरेर देखाइन्, त्यसको कारणले लङ्गडी भइन्। तिनीहरूले प्रत्येकबुद्धलाई पहिलो दिनमा नै राजदरवारमा बसाएर पात्र समाल लगाएर खीरले भरिदिए। तातो खीरले भरिएकोले पात्रहरू प्रत्येकबुद्धहरूले एउटा हातबाट अर्को हातमा सारिरहनुभयो। ती स्त्रीले उहाँहरूले त्यसरी गरिरहनुभएको देखे आफूसितको आठओटा दन्तको चुरा दिएर - “यसमा राखेर समालुहोस्” भनी भनिन्। उहाँहरूले त्यस्तै गरेर उनीलाई हेर्दै उभिरहनुभएका बेलामा उहाँहरूको अभिप्राय जानेर - “भन्ते, मलाई यी चाहिँदैन, तपाईँलाई नै परित्याग गर्ने, लिएर जानुहोस्” भनी भनिन्। उहाँहरूले लगेर नन्दभुलकपञ्चरतिर जानुभयो। अहिलेसम्म पनि सबै चुराहरू सुरक्षित नै छन्। उनीको त्यो कर्मको कारणले अहिले त्रिपिटकधरा महाप्रज्ञावान् भइन्। प्रत्येकबुद्धहरूलाई सेवा गरेका कारणले सोतापत्तिफल प्राप्त गरिन्। यो उनीको बुद्धान्तरको पूर्वकर्म हो।

७१. काश्यप सम्यक्सम्बुद्धको समयमा एक जना वाराणसी सेटकी पुत्री सूर्योदय हुँदा ऐना हेरेर आफूलाई अलङ्कृत पारेर बसिरहिन्। त्यसपछि उनीकी

^{११} खुट्टा खोज्याएर हिँड्ने

विश्वासी क्षिणास्रव भिक्षुणी उनीलाई भेट्न गइन्। भिक्षुणीहरू क्षिणास्रव भएतापनि सन्ध्याकालमा सेविकाहरूको घरमा गएर भेट्न जाने इच्छा भइरहन्छ। त्यसवेला सेठकी पुत्री नजिक कोही परिचारिका नभएर उनीले - “बन्दना, आर्य, यी अलङ्कृत पार्ने सामग्रीको भाँडो मलाई दिनुहोस्” भनी भनिन्। धेरीले विचार गरिन् - ‘यदि मैले यो लिएर उनीलाई दिइने भने वप्रति आघात गरेर नर्कमा उत्पन्न हुनेछे, यदि दिएँ भने अरूको परिचारिका भएर जन्म हुनेछे, नर्कको सन्ताप भन्दा अरूको परिचारिका हुनु उचित छ” भनी। उनीले उनीप्रति अनुदयाको कारणले त्यो लिएर दिइन्। उनीको त्यो कर्मको कारणले गर्दा अरूको परिचारिका भइन्।

७२. त्यसपछि फेरि एक दिन भिक्षुहरूले धर्मसभामा कुरा निकाले - “सामावती प्रमुख पाँच सय स्त्री घर जलेर जले। मागण्डियको ज्ञातिबन्धुहरूमाथि परालको आगोले जलेर खुपले काटियो, मागण्डियलाई पनि तताइएको तेलमा राखियो। बाँच्ने भन्नेहरू को हुन्? भन्ने भन्नेहरू को हुन्?” शास्ता आउनुभएर - “भिक्षुहरू, अहिले यहाँ के कुरा गरेर एकत्रित भइरहेका छौं” भनी सोच्नुहुँदा ‘फलानो’ भनी भनिँदा - “भिक्षुहरू, जो कोही प्रमादी हुन्छ, ती सय वर्ष बाँच्दा पनि मृतक समान नै हुन्, जो अप्रमादी हुन्छ, ती मृत्यु भएतापनि जीवित समान नै हुन्, त्यसैले मागण्डिय बाँच्दा पनि मृतक समान नै थिइन्, सामावती प्रमुख पाँच सय स्त्री मर्दा पनि जीवित समान नै छन्। भिक्षुहरू, अप्रमादी मृत्यु भन्ने हुँदैन” भनी आज्ञा गर्नुभएर यी गाथाहरू आज्ञा हुनुभयो

-

Dhamma.Digital

अप्रमाद अमृतपद हो, प्रमाद मृत्यु पद हो।
 अप्रमादीहरू मर्ने हुँदैनन्, जो प्रमादी हुन्, ती मृतकझैं हुन्।।
 यसरी विशेषरूपले जानेर अप्रमादमा पण्डितहरू।
 अप्रमादमा पण्डितहरू जान्दित हुन्छन्, आर्यक्षेत्रमा प्रसन्न भइरहन्छन्।।
 ती ध्यानीहरू उत्साहित भएका, नित्यरूपले दृढ अभ्यास गरिरहेका।
 प्राप्त गर्छन् विद्वानहरूले निर्वाणलाई, योगक्षेम र अनुत्तरको।।

७३. त्यहाँ अप्रमाद भन्ने पदले महान् जर्ष दर्शाएको छ, महान् अर्थलाई लिएर बसेको छ, सबै त्रिपिटक जुद्धवचनलाई निचोड गरेर भनियो भने - ‘अप्रमाद पद नै अवतरित हुन्छ।’ त्यसैले भनिएको छ -

जस्तै, भिक्षुहरू, जति पनि जङ्गलका सत्त्व प्राणीहरूका पैतालाका चिन्हहरू छन्, ती सबै हात्तीको पैतालाको चिन्हभित्र समाहित हुन्छन्, तीमध्ये हात्तीको यो पैतालाको चिन्ह महान् भएकोले अग्र भनी भनिन्छ। यसरी नै, भिक्षुहरू,

जति पनि कुशल धर्महरू छन्, ती सबै अप्रमाद मूलका हुन्, अप्रमादमा आधारित भएका हुन्। अप्रमाद नै ती धर्महरूमध्ये जग्न भनी कहदाइन्छन्।

(स.वि. ३.५.१४०)

७४. यसरी ती अर्थ अनुसार स्मृतिले नअलगिएको भनिएको हो, नित्यरूपमा स्मृतिले युक्त भइरहेको यो हो। अमृतपद भनेको निर्वाण हो। त्यो अज्ञात भएकोले न जन्म हुन्छ न भरण हुन्छ, त्यसैले अमृत भनी भनिएको हो। पुन्याइदिने भएकोले पद भनिएको हो। अमृतमा पुन्याइदिने भन्ने अर्थ हो। अमृतको पद नै अमृतपद हो। अमृतलाई प्राप्त गर्ने उपाय भनी भनिएको हो। प्रमाद भन्ने वेहोसिको अवस्था हो, होस नभएर स्मृतिबाट अलग भइरहेको हो। मृत्युको भनेको मरणको हो, पद भनेको उपाय वा बाटो हो। प्रमादी जन्मबाट अतिक्रमण हुँदैनन्, जन्म भएकाले जीर्ण हुन्छन् र मरण पनि हुन्छन्, प्रमाद मृत्युको पद भनिने हुन्छ, मृत्युको समिप पुग्छ। अप्रमादीहरू मर्ने हुँदैनन् भनेको स्मृतिले युक्त भइरहेकाले अप्रमादीहरू मृत्यु हुँदैनन्, अजर-अमर हुन्छन् भनी विचार गर्नु हुँदैन, कोही पनि सत्त्वप्राणीहरू अजर-अमर भएका छैनन्। प्रमादीलाई वृत्त संसार भन्ने टोडिँदैन। अप्रमादीलाई मात्र टोडिन्छ। त्यसैले प्रमादीहरू जन्म आदि मुक्त नभएकाले जीवित रहँदा पनि मृतक समान नै हुन्। अप्रमादीहरूले अप्रमाद लक्षणलाई वृद्धि गरेर छिट्टै मार्गफलहरू साक्षात्कार गरेर दुई-तीन जन्ममा फेरि जन्म लिनेछैनन्। त्यसैले तिनीहरू जीवित रहँदा पनि मृत्यु हुँदा पनि फेरि मरण हुनेछैनन्। जो प्रमादी हुन्, ती मृतकझैं हुन् भन्ने जो सत्त्वप्राणीहरू प्रमादी हुन्छन्, ती प्रमाद मरणले मरेका हुन्, जस्तै जीवित इन्द्रिय टोडिएको वेलामा मृत्यु हुन्छ, त्यस्तै नै विज्ञानरहित भएको रूपहरू समान नै हुन्छन्। ती गृहस्थीहरू मृतकझैं हुन् - “दान दिनेछु, शील पालन गर्नेछु, उपोसथ कर्म गर्नेछु” भनी एउटा चित्त पनि उत्पन्न गर्दैनन्। प्रव्रजितहरूलाई पनि आचार्य उपाध्यायको व्रतादि पूर्ण गर्नेछौं, धृताङ्गधारण गर्नेछौं, भावना वृद्धि गर्नेछौं भनी इच्छा उत्पन्न नभएकाले तिनीहरू मृत्युसित केही फरक नभएका हुन्छन्। त्यसैले भनिएको छ - जो प्रमादी हुन्, ती मृतकझैं हुन्।

७५. यसरी विशेषरूपले जानेर भनिएको - प्रमादीलाई वृत्त संसारको मुक्ति छैन, अप्रमादीलाई छ भनी यसरी विशेषरूपले जानेका हुन्। कसले यो विशेषलाई जानेछन्? अप्रमादमा पण्डितहरूले भन्ने जो पण्डितहरू, विद्वानहरू प्रज्ञाले युक्त भएकाहरूले आफू अप्रमादमा रहेर अप्रमादलाई वृद्धि गर्छन्, तिनीहरूले यसरी विशेष कारणलाई जान्दछन्। अप्रमादमा पण्डितहरू आनन्दिन हुन्छन् भनेको तिनीहरूले यसरी जानेर त्यसमा आफूलाई अप्रमादमा आनन्द लिन्छन्, प्रसन्न मुखका हुन्छन्, हर्षित हुन्छन्। आव्यक्षत्रमा प्रसन्न

भङ्गहन्तु भन्ने ती यसरी अप्रमादमा प्रमुदित भएर त्यो अप्रमादलाई वृद्धि गरेर बुद्ध, प्रत्येकबुद्ध, बुद्धश्रावक आर्यहरूको विचरण गर्नेक्षेत्र - चार स्मृति प्रस्थानको अनुसार विभाजित गरिएको, सैंतीस त्रोधिपक्षीय धर्ममा, नौ लोकोत्तर धर्ममाखुसी भइरहेका र प्रसन्न भइरहेका भन्ने अर्थ जनाउँछ ।

७६. ती ध्यानीहरू भनिएको ती अप्रमादी पण्डितहरू अष्टसमापत्ति ध्यानमा आरम्भण उपनिष्यान (उपस्थित रहने ध्यान) रूपले विषयना मार्गफलमा लक्षण उपनिष्यान रूपले गरेर यो दुई प्रकारका ध्यान गर्नेहरू हुन् । उत्साहित भएका भन्ने अभिनिष्क्रमण समयदेखि अर्हत्तुमार्ग प्राप्तिसम्म निरन्तर कायिक, चैतसिक वीर्यद्वारा उत्साहित भएका हुन् । नित्यरूपले दृढ अभ्यास गरिरहेका भन्ने जुन पुरुषार्थ, पुरुषवीर्य र पुरुषपराक्रमद्वारा प्राप्त गर्नुपर्ने हो, त्यसलाई प्राप्त नगरिकन वीर्य उत्साहलाई रोकिनेछैन । यस्तो वीर्यलाई विचमा नटोडिकन नित्यरूपले प्रवृत्त भएका दृढ पराक्रमले युक्त भएकाहरू हुन् । प्राप्त गर्नेछन् भनेको यहाँ दुइवटा प्राप्ति छन्, ज्ञानले प्राप्ति गर्ने र विपाकले प्राप्त गर्ने । त्यहाँ चार मार्ग ज्ञानले प्राप्त हुन्छन्, चार फल विपाकले प्राप्त हुन्छन्, भन्ने हो । तीमध्ये यहाँ विपाकद्वारा प्राप्त भएको अभिप्राय हो । आर्यफलद्वारा निर्वाणलाई साक्षात्कार गर्ने धीर पण्डितहरूले त्यसलाई विपाक प्राप्तिद्वारा प्राप्त गर्दछन्, निर्वाणलाई साक्षात्कार गर्दछन् । योगक्षेम र अनुत्तमका भनिएको - जुन चार योगले धैर मानिसहरूलाई वृत्त संसारमा डुबाउँछन्, त्यसबाट क्षेम निर्भय सबै लौकिक लोकोत्तर धर्ममध्ये उत्तम भएकोले अनुत्तर भनिएको हो ।

देशनाको अवसानमा धैरे स्रोतापन्न आदि भए । धर्मदेशना धैरे मानिसहरूलाई सार्थक भयो ।

सामावतीको कथा समाप्त ।

सामावतीवत्थु

१. अप्पमादो अमतपदन्ति इयं धम्मदेसनं सत्था कोसम्बि उपनिस्साय घोसितारामे विहरन्तो सामावतिप्पमुखानं पञ्चन्नं इत्थिसतानं, मागण्डियप्पमुखानञ्च एतिस्सा पञ्चन्नं जातिसतानं मरणव्यसनं आरब्ध कथेसि।

२. तत्रायं अनुपुब्बिकथा- अतीते अल्लकप्परट्टे अल्लकप्परराजा नाम, वेठदीपकरट्टे वेठदीपकराजा नामाति इमे द्वे दहरकालतो पट्टाय सहायका हुत्वा एकाचरियकुले सिष्णं उग्गण्हित्वा अत्तनो अत्तनो पितूनं अच्चयेन छत्तं उस्तापेत्वा आयाभेन दसदसयोजनिके रट्टे राजानो अहेसुं। ते कालेन कालं सभागन्त्वा एकतो तिट्ठन्ता निसीदन्ता निपज्जन्ता महाजनं जायमानञ्च जीयमानञ्च मीयमानञ्च दिस्वा “परलोकं गच्छन्तं अनुगच्छन्तो नाम नत्थि, अन्तमसो अत्तनो सरीरप्पि नानुगच्छति, सब्बं पहाय गन्तब्बं, किं नो घरावासेन, पब्बजिस्सामा”ति मन्तेत्वा रज्जानि पुत्तदारानं निव्यादेत्वा इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा हिमवन्तप्पदेसे वसन्ता मन्तयिसु- “मयं रज्जं पहाय पब्बजिता, न जीवितुं असक्कोन्ता। ते मयं एकट्ठाने वसन्ता अपब्बजितसदिसायेव होम, तस्मा विसुं वसिस्साम। त्वं एतस्मिं पब्बते वस, अहं इमस्मिं पब्बते वसिस्सामि। अन्वट्ठमासं पन उपोसथदिवसे एकतो भविस्सामा”ति। अथ खो नेसं एतदहोसि- “एवम्पि नो गणसङ्गणिकाव भविस्सति, त्वं पन तव पब्बते अग्गिं जालेय्यासि, अहं मम पब्बते अग्गिं जालेस्सामि, ताय सज्जाय अत्थिभावं जानिस्सामा”ति। ते तथा करिसु।

३. अथ अपरभागे वेठदीपकतापसो कालं कत्वा महेसक्खो देवराजा हुत्वा निव्वत्तो। ततो अट्ठमासे सम्पत्ते अग्गिं अदिस्वाव इतरो “सहायको मे कालकतो”ति अज्जासि। इतरोपि निव्वत्तक्खणोयेव अत्तनो देवसिरिं ओलोकेत्वा कम्पं उपधारेन्तो निक्खमनतो पट्टाय अत्तनो तपचरियं दिस्वा “गन्त्वा मम सहायकं पस्सिस्सामी”ति तं अत्तभावं विजहित्वा मग्गिकपुरिसो विय तस्स सन्तिकं गन्त्वा वन्दित्वा एकमन्तं अट्ठासि। अथ नं सो आह- “कुतो आगतोसी”ति? “मग्गिकपुरिसो अहं, भन्ते, दूरतोव आगतोस्मि। किं पन, भन्ते, अय्यो इमस्मिं ठाने एककोव वसति, अज्जापि कोचि अत्थी”ति? “अत्थि मे एको सहायको”ति। “कुहिं सो”ति? “एतस्मिं पब्बते वसति, उपोसथदिवसे पन अग्गिं न जालेति, मतो नूनं भविस्सती”ति। “एवं, भन्ते”ति? “एवमावुसो”ति। “अहं सो, भन्ते”ति। “कुहिं निव्वत्तोसी”ति? “देवलोके

महेसखो देवराजा हुत्वा निव्यतोस्मि, भन्ते, 'अयं पस्सिस्सामी'ति पुन आगतोप्पि। अपि नु खो अय्यां इमस्मिं ठाने वसन्तानं कोचि उपह्वो अत्थी"ति? "आम, आवुसो, हत्थी निस्साय किलमामी"ति। "किं वो, भन्ते, हत्थी करोन्ती"ति? "सम्पज्जनद्वाने लण्डं पातेन्ति, पादेहि भूमियं पहरित्वा पंसुं उद्धरन्ति, स्वाहं लण्डं छहेन्तो पंसुं समं करोन्तो किलमामी"ति। "किं पन तेसं अनागमनं इच्छथा"ति? "आमावुसो"ति। "तेन हि तेसं अनागमनं करिस्सामी"ति तापसस्स हत्थिकन्तवीणञ्चैव हत्थिकन्तमन्तञ्च अदासि। ददन्तो च पन वीणाय तिस्रो तन्तियो दस्सेत्वा तयो मन्ते उगगण्हापेत्वा "इमं तन्ति पहरित्वा इमस्मिं मन्ते वुत्ते निवत्तित्वा ओलोकेतुम्पि असक्कोन्ता हत्थी पलायन्ति, इमं तन्ति पहरित्वा इमस्मिं मन्ते वुत्ते निवत्तित्वा पच्चतो ओलोकेन्ता ओलोकेन्ता पलायन्ति, इमं तन्ति पहरित्वा इमस्मिं मन्ते वुत्ते हत्थियूथपति पिपिटुं उपनायेन्तो आगच्छती"ति आचिक्खित्वा, "यं वो रुच्चति, तं करोय्याथा"ति वत्वा तापसं बन्दित्वा पक्कामि। तापसो पलायनमन्तं वत्वा पलायनतन्ति पहरित्वा हत्थी पलापेत्वा वसि।

४. तस्मिं समये कोसम्बियं पूरन्तप्पो नाम राजा होति। सो एकदिवसं गम्भिनिया देविया सद्धिं बालसूरियतपं तप्पमानो अब्भोकासतले निसीदि। देवी रज्जो पारुपनं सतसहस्सगघनिकं रत्तकम्बलं पारुपित्वा निसिन्ना रज्जा सद्धिं समुल्लपमाना रज्जो अङ्गुलितो सतसहस्सगघनिकं राजमुद्दिकं नीहरित्वा अत्तनो अङ्गुलियं पिलन्धि। तस्मिं समये हत्थिलिङ्गसकुणो आकासेन गच्छन्तो दूरतो रत्तकम्बलपारुपनं देविं दिस्वा "मंसपेसी"ति सज्जाय पक्खे विस्सज्जेत्वा ओतरि। राजा तस्स ओतरणसद्वेन भीतो उद्दाय अन्तोनिवेशनं पाविसि। देवी गरुगम्भताय चैव भीरुकजातिकताय च वेगेन गन्तुं नासक्खि। अध नं सो सकुणो अज्झप्पत्तो नखपञ्जरे निसीदापेत्वा आकासं पक्खन्दि। ते किर सकुणा पञ्चत्रं हत्थीनं बलं धारेन्ति। तस्मा आकासेन नेत्वा यथारुचितद्वाने निसीदित्वा मंसं खादन्ति। सापि तेन नीयमाना भरणभयभीता चिन्तेसि- "सचाहं विरिस्साभि, मनुस्ससदो नाम तिरच्छानगतानं उब्बेजनीयो, तं सुत्वा मं छहेस्सति। एवं सन्ते सह गम्भेन जीवितक्खयं पापुणिस्सामि, यस्मिं पन ठाने निसीदित्वा मं खादितुं आरभिस्सति, तत्र नं सहं कत्वा पलापेस्सामी"ति। सा अत्तनो पण्डितताय अधिवातेसि।

५. तदा च हिमवन्तपदेसे थोकं बह्वित्वा मण्डपाकारेन टितो एको भहानिग्रोधो होति। सो सकुणो भिगरूपादीनि तत्थ नेत्वा खादति, तस्मा तम्पि

तत्त्वेव नेत्वा विटपत्भन्तरे टपेत्वा आगतमग्गं ओलोकेसि। आगतमग्गोलोकं किर तेसं धम्मता। तस्मिं खणे देवी, “इदानि इमं पलापेतुं वट्टती”ति चिन्तेत्वा उभो हत्थे उक्खिपित्वा पाणिसद्व्येव मुखसद्व्येव कत्वा तं पलापेसि। अथस्सा सुरियत्थङ्गमनकाले गत्थे कम्मजवाता चलिंसु। सब्बदिसासु गज्जन्तो महामेघो उट्टहि। सुखेधिताय राजमहेसिया “मा भायि, अय्ये”ति वचनमत्तम्मि अलभमानाय दुक्खपरेताय सब्बरत्ति निद्दा नाम नाहोसि। विभाताय पन रत्तिया वलाहकविगमो च अरुणुग्गामनञ्च तस्सा गम्भवुद्धानञ्च एकक्खणेयेव अहोसि। सा मेघउजुञ्च पव्वतउजुञ्च अरुणउजुञ्च गहेत्वा जातत्ता पुत्तस्स उदेनोति नाम अकासि।

६. अल्लकम्पतापसस्सपि खो ततो अविदूरे वसनट्टानं होति। सो पकतियाव बस्सदिवसे सीतभयेन फलाफलत्थाय वनं न पविसति, तं रुक्खमूलं गन्त्वा सकुणेहि खादितमंसानं अट्ठि आहरित्वा कोट्टेत्वा रसं कत्वा पिवति। तस्मा तं दिवसं “अट्ठि आहरिस्सापी”ति तत्थ गन्त्वा रुक्खमूले अट्ठि परियेसेन्तो उपरि दारकसद्वं सुत्वा उल्लोकेन्तो देवि दिस्वा “कासि त्व”न्ति वत्वा “मानुसिस्त्थिम्ही”ति। “कथं आगतासी”ति? “हत्थिलिङ्गसकुणेनानीताम्ही”ति वुत्ते “ओतराही”ति आह। “जातिसम्भेदतो भायामि, अय्या”ति। “कासि त्व”न्ति? “खत्तियाम्ही”ति। “अहम्मि खत्तियोयेवा”ति। “तेन हि खत्तियमायं कथेही”ति। सो खत्तियमायं कथेसि। “तेन हि आरुद्ध पुत्तं मे ओतारेही”ति। सो एकेन पस्सेन अभिरुहनमग्गं कत्वा अभिरुहित्वा दारकं गण्णि। “मा मं हत्थेन छुपी”ति च वुत्ते तं अणुपित्वाव दारकं ओतारेसि। देवीपि ओतरि। अथ नं अस्समपदं नेत्वा सीलभेदं अकत्वाव अनुकम्पाय पटिजग्गि, निम्पक्खिकमधुं आहरित्वा सयंजातसालिं आहरित्वा यागुं पचित्वा अदासि। एवं तस्मिं पटिजग्गन्ते सा अपरभागे चिन्तेसि- “अहं नेव आगतमग्गं जानामि, न गमनमग्गं जानामि, इमिनापि मे सद्धिं विस्सासमत्तम्मि नत्थि। सचे पनायं अम्हे पहाय कत्थधि गभिससति, उभोपि इधेव मरणं पापुणिसाप, यंकिञ्चि कत्वा इमस्स सीलं भिन्दित्वा यथा पं न मुञ्चति, तथा तं कातुं वट्टती”ति। अथ नं दुत्त्रिवत्थदुप्पारुतदस्सनेन पलोभेत्वा सीलविनासं पापेसि। ततो पट्टाय डेपि सग्गवासां वसिसु।

७. अथेकदिवसं तापसो नक्खत्तयोगं उल्लोकेन्तो पूरन्तप्पस्स नक्खत्तमिलायनं दिस्वा “भदे कोसम्बियं पूरन्तप्पराजा पतो”ति आह। “कस्मा,

अव्य, एवं वदेसि? किं ते तेन सद्धिं आघातो अत्थी"ति? "नत्थि, भदे, नक्खत्तपिलायनमस्स दिस्वा एवं वदामी"ति, सा परोदि। अथ नं "कस्मा रोदसी"ति पुच्छित्वा ताव तस्स अत्तनो साधिकभावे अक्खाते आह- "था, भदे, रोदि, जातस्स नाम नियतो मच्चू"ति। "जानामि, अव्या"ति वुत्ते "अथ कस्मा रोदसी"ति? "पुत्तो मे कुलसन्तकस्स रज्जस्स अनुच्छविको, 'सचे तत्र अभविस्स, सेतच्छत्तं उस्सापयिस्स। इदानि पहाजानिको वत जातो"ति सोकेन रोदामि, अव्या"ति। "होतु, भदे, था चिन्तयि, सचस्स रज्जं पत्थेसि, अहमस्स रज्जलभनाकारं करिस्सामी"ति। अथस्स हत्थिकन्तवीणज्जेव हत्थिकन्तमन्ते च अदासि। तदा अनेकानि हत्थिसहस्सानि आगन्त्वा वटरुक्खमूले निसीदन्ति। अथ नं आह- "हत्थीसु अनागतेसुयेव रुक्खं अभिरुहित्वा तेसु आगतेसु इमं मन्तं वत्वा इमं तन्ति पहर, सब्बे निवत्तित्वा ओलोकेतुम्पि असवकोन्ता पलायिस्सन्ति, अथ ओतरित्वा आगच्छेय्यासी"ति। सो तथा कत्वा आगन्त्वा तं पवत्ति आरोचेसि। अथ नं दुतियदिवसे आह- "अज्ज इमं मन्तं वत्वा इमं तन्ति पहेय्यासि, सब्बे निवत्तित्वा ओलोकेन्ता पलायिस्सन्ती"ति। तदापि तथा कत्वा आगन्त्वा आरोचेसि। अथ नं ततियदिवसे आह- "अज्ज इमं मन्तं वत्वा इमं तन्ति पहेय्यासि, यूथपति पिट्ठिं उपनामेन्तो आगमिस्सती"ति। तदापि तथा कत्वा आरोचेसि।

८. अथस्स मातरं आमन्तेत्वा, "भदे, पुत्तस्स ते सासनं वदेहि, एत्तोव गन्त्वा राजा भविस्सती"ति आह। सा पुत्तं आमन्तेत्वा, "तात, त्वं कोसम्बियं पूरन्तप्परज्जो पुत्तो, मं सगव्भं हत्थिलिङ्गसकुणो जानेसी"ति वत्वा सेनापतिआदीनं नामानि आचिक्खित्वा "असहहन्तानं इमं पितु पारुपनकम्बलज्जेव पिलन्धनमुद्दिकज्ज दस्सेय्यासी"ति वत्वा उय्योजेसि। कुमारो तापसं "इदानि किं करोमी"ति आह। "रुक्खस्स हेट्ठिमसाहाय निसीदित्वा इमं मन्तं वत्वा इमं तन्ति पहर, जेट्ठकहत्थी ते पिट्ठिं उपनापेत्वा उपसङ्गमिस्सति, तस्स पिट्ठियं निसिञ्चोव रुद्धं गन्त्वा रज्जं गण्हाही"ति। सो मातापितरो वन्दिता तथा कत्वा आगतस्स हत्थिनो पिट्ठियं निसीदित्वा कण्णे मन्तयि- "अहं कोसम्बियं पूरन्तप्परज्जो पुत्तो, पेतिकं मे रज्जं गण्हेत्वा देहि सामी"ति। सो तं सुत्वा "अनेकानि हत्थिसहस्सानि सन्निपतन्तू"ति हत्थिरवं रवि, अनेकानि हत्थिसहस्सानि सन्निपतिसु। पुन "जिण्णा हत्थी पटिक्कमन्तू"ति हत्थिरवं रवि, जिण्णा हत्थी पटिक्कमिसु। पुन "अतितरुणा हत्थी निवत्तन्तू"ति हत्थिरवं रवि, तेपि निवत्तिसु। सो अनेकेहि यूथहत्थिसहस्सेहेव परिवृतो पच्चन्तगामं पत्वा "अहं

रज्जो पुत्तो, सम्पत्तिं पत्थयमाना मया सद्धिं आगच्छन्तू”ति आह। “ततो पद्दय मनुस्सानं सद्धं करोन्तो गन्त्वा नगरं परिवारेत्वा ‘युद्धं वा मे देतु, रज्जं वा’”ति सासनं पेत्तेसि। नागरा आहंसु- “मयं द्वेषि न दस्साम। अम्हाकज्झि देवी गरुगम्भा हत्थिलिद्धसकुणेन नीता, तस्सा अत्थिभावं वा नत्थिभावं वा मयं न जानाम। याव तस्सा पवत्ति न सुणाप। ताव नेव युद्धं दस्साम, न रज्ज”न्ति। तदा किर तं पवेणिरज्जं अहोसि। ततो कुमारो “अहं तस्सा पुत्तो”ति वत्वा सेनापतिआदीनं नामानि कथेत्वा तथापि असद्वहन्तानं कम्बलज्ज मुट्टिकज्ज दस्सेसि। ते कम्बलज्ज मुट्टिकज्ज सज्जानित्वा निक्कट्ठा हुत्वा द्वारं विवरित्वा तं रज्जे अभिसिञ्चिसु। अयं ताव उदेनस्स उप्पत्ति।

९. अल्लकप्परट्टे पन दुत्थिक्खे जीवितुं असक्कोन्तो एको कोतुहलिको नाम मनुस्सो कापिं नाम तरुणपुत्तज्ज काठिं नाम भरियज्ज आदाय “कोत्तम्भि गन्त्वा जीविस्सामी”ति पाथेय्यं गहेत्वा निक्खमि। “अहिवातरोगेन महाजने मरन्ते दिस्वा निक्खमी”तिपि वदन्तियेव। ते गच्छन्ता पाथेय्ये परिक्खीणे खुदाभिभूता दारकं वहितुं नात्तक्खिसु। अथ सामिको पजापत्ति आह- “भट्टे, मयं जीवन्ता पुन पुत्तं लभिस्साम, छट्ठेत्वा नं गच्छामा”ति। मातु हृदयं नाम मुटुकं होति। तस्मा सा आह- “नाहं जीवन्तपेव पुत्तं छट्ठेतुं सक्खिस्सामी”ति। “अथ किं करोमा”ति? “वारेन नं वहामा”ति। माता अत्तनो वारे पुप्फदापं विय नं उक्खिपित्वा उरे निपज्जापेत्वा अद्धेन वहित्वा पितुनो देति। तस्स तं गहेत्वा गमनकाले छातकतोपि बलवतरा वेदना उप्पज्जि। सो पुनप्पुनं आह- “भट्टे, मयं जीवन्ता पुत्तं लभिस्साम, छट्ठेम न”न्ति। सापि पुनप्पुनं पटिक्खिपित्वा पटिवचनं नादासि। दारको वारेन परिवत्तियमानो किलन्तो पितु हत्थे निदायि। सो तस्स निदायनभावं जत्वा मातरं पुरतो कत्वा एकस्स गच्छस्स हेट्ठा पण्णसन्धरे तं निपज्जापेत्वा पायासि। माता निवत्तित्वा ओलोकेन्ती पुत्तं अदिस्वा, “सामि, कुहिं मे पुत्तो”ति पुच्छि। “एकस्स मे गच्छस्स हेट्ठा निपज्जापितो”ति। “सामि, मा मं नात्थि, पुत्तं विना जीवितुं न सक्खिस्सामि, आनेहि मे पुत्त”न्ति उरं पहरित्वा परिदेवि। अथ नं निवत्तित्वा आनेसि। पुत्तोपि अन्तरायग्गे मतो होति। इति सो एत्तके ठाने पुत्तं छट्ठेत्वा तस्स निस्सन्देन भवन्तरे सत्त वारे छट्ठितो। “पापकम्मं नामेतं अप्पक”न्ति न अवमञ्जितव्वं।

१०. ते गच्छन्ता एकं गोपालकुलं पापुणिसु। तं दिवसज्ज गोपालकस्स धेनुमद्दलं होति। गोपालकस्स गेहे निवद्धं एको पच्चैकबुद्धो भुज्जति। सो तं

भोजेत्वा महलमकासि। बहु पायासो पटियन्तो होति। गोपालको ते आगते दिस्वा, “कुतो आगतत्वा”ति पुच्छित्वा सब्बं पवत्ति सुत्वा मुदुजातिको कुलपुत्तो तेषु अनुकम्पं कत्वा बहुकेन सप्पिना पायासं दापेसि। भरिया “साभि, तयि जीवन्ते अहम्मि जीवामि नाम, दीघरत्तं ऊनोदरोसि, यावदत्थं भुञ्जाही”ति सप्पिञ्च दधिञ्च तदभिमुखञ्जेव कत्वा अत्तना मन्दसप्पिना थोकमेव भुञ्जि। इतरो बहं भुञ्जित्वा सत्तद्दिवसे छातताय आहारतण्हं छिन्दितुं नासक्खि। गोपालको तेषं पायासं दापेत्वा सयं भुञ्जितुं आरभि। कोतुहलिको तं ओलोकेन्तो निसीदित्वा हेट्टापीठे निपत्राय सुनखिया गोपालकेन वट्टेत्वा दिय्यमानं पायासपिण्डं दिस्वा “पुञ्जा वतायं सुनखी, निवद्धं एवरूपं भोजनं लभती”ति चिन्तेसि। सो रत्तिभागे तं पायासं जीरापेतुं असक्कोन्तो कालं कत्वा तस्सा सुनखिया कुच्छिग्घे निव्वत्ति।

११. अधस्स भरिया सरीरकिच्चं कत्वा तस्मियेव गेहे भतिं कत्वा तण्डुलनाळिं लभित्वा पचित्वा पच्चेकबुद्धस्स पत्ते पतिट्टापेत्वा, “दासस्स वो पापुणातू”ति क्त्वा चिन्तेसि- “मया इधेव वसितुं वट्टति, निवद्धं, अय्यो, इधागच्छति, देय्यघम्मो होतु वा, मा वा, देवसिकं वन्दन्ती वेय्यावच्चं करोन्ती चित्तं पत्तादेन्ती बहं पुञ्जं पसविस्सामी”ति। सा तत्थेव भतिं करोन्ती वसि। सापि सुनखी छट्टे वा सत्तपे वा पासे एकमेव कुक्कुरं विजायि। गोपालको तस्स एकधेनुया खीरं दापेसि। सो न चिरस्सेव वट्टि। अधस्स पच्चेकबुद्धो भुञ्जन्तो निवद्धं एकं भत्तपिण्डं देति। सो भत्तपिण्डं निस्साय पच्चेकबुद्धे सिनेहमकासि। गोपालकोपि निवद्धं दे वारे पच्चेकबुद्धस्सुपट्टानं याति। गच्छन्तोपि अन्तरामग्गे वाळमिगद्धाने टण्डेन गच्छे च भूमिञ्च पहरित्वा “सुसू”ति तिक्खत्तुं सहं कत्वा वाळमिगे पलापेति। सुनखोपि तेन सद्धिं गच्छति।

१२. सो एकदिवसं पच्चेकबुद्धं आह- “भन्ते, यदा मे ओकासो न भविस्सति, तदा इधं सुनखं पेसेस्साभि, तेन सञ्जाणेन आगच्छेय्याथा”ति। ततो पट्टाय अनोकासदिवसे, “गच्छ, तात, अय्यं आनेही”ति सुनखं पेसेसि। सो एकवचनेनेव पक्खन्दित्वा सामिकस्स गच्छपोधनभूमिपोधनट्टाने तिक्खत्तुं भुस्सित्वा तेन सहं वाळमिगानं पलातभावं जत्वा पातोव सरीरपटिजगगनं कत्वा पण्णसालं पविसित्वा निसिन्नस्स पच्चेकबुद्धस्स वसनट्टानं गत्वा पण्णसालद्वारे तिक्खत्तुं भुस्सित्वा अत्तनो आगतभावं जानापेत्वा एकमन्ते निपज्जति, पच्चेकबुद्धे वेलं सल्लक्खेत्वा निक्खन्ते भुस्सन्तो पुरतो गच्छति। अन्तरन्तरा पच्चेकबुद्धो तं

वीमंसन्तो अञ्जं भगं पटिपज्जति। अथस्स पुरतो तिरियं ठत्वा भुस्सित्वा इतरभग्गमेव नं आरोपेति। अथेकदिवसं अञ्जं भगं पटिपज्जित्वा तेन पुरतो तिरियं ठत्वा वारियमानोपि अनिवत्तित्वा सुनखं पादेन पहरित्वा पायासि। सुनखो तस्स अनिवत्तनमावं जत्वा निवासनकण्णे डंसित्वा आकडुन्तो इतरभग्गमेव नं आरोपेसि। एवं सो तस्मिं वलबसिनेहं उप्पादेसि।

१३. ततो अपरभागे पच्चेकवुद्धस्स चीवरं जीरि। अथस्स गोपालको चीवरवत्थानि अदासि। तमेनं पच्चेकवुद्धो आह- “आवुसो, चीवरं नाम एककेन कातुं दुक्करं, फामुकड्डानं गन्त्वा कारेस्सामी”ति। “इधेव, भन्ते, करोथा”ति। “न सब्बा, आवुसो”ति। “तेन हि, भन्ते, मा चिरं बहि वसित्था”ति। सुनखो तेसं कथं सुणन्तोव अडासि, पच्चेकवुद्धोपि “तिट्ठ, उपासका”ति गोपालकं निवत्तापेत्वा वेहासं अट्ठभुगन्त्वा गन्धमादनाभिमुखो पायासि। सुनखस्स तं आकासेन गच्छन्तं दिस्वा भुक्करित्वा टितस्स तस्मिं चक्खुपथं विजहन्ते हृदयं फलित्वा मतो। तिरच्छाना किर नामेते उजुजातिका होन्ति अकुटिला। मनुस्सा पन अञ्जं हृदयेन चिन्तेन्ति, अञ्जं मुखेन कथेन्ति। तेनेवाह-

“गहनज्जेतं, भन्ते, यदिदं मनुस्सा, उत्तानकज्जेतं, भन्ते, यदिदं पसवो”ति (म० नि० २.३)।

१४. इति सो ताय उजुचित्ताय अकुटिलताय कालं कत्वा तावत्तिसभवने निव्वत्तो अच्छरासहस्सपरिवृतो महासम्पत्तिं अनुभोसि। तस्स कण्णभूले मन्तयन्तस्स सद्दो सोढसयोजनद्वानं फरति, पकतिकथासद्दो पन सकलं दसयोजनसहस्सं देवनगरं छादेति। तेनेवस्स “धोसकदेवपुत्तो”ति नामं अहोसि। “किस्स पनेस निस्सन्दो”ति। पच्चेकवुद्धे पेमेन भुक्करणस्स निस्सन्दो। सो तत्थ न चिरं ठत्वा चवि। देवलीकतो हि देवपुत्ता आयुक्खयेन पुञ्जक्खयेन आहारक्खयेन कोपेनाति चतूहि कारणेहि चवन्ति।

१५. तत्थ येन वहुं पुञ्जकम्मं कतं होति, सो देवलोके उप्पज्जित्वा यावतायुकं ठत्वा उपरुपरि निव्वत्तति। एवं आयुक्खयेन चवति नाम। येन परित्तं पुञ्जं कतं होति, तस्स राजकोट्टागारे पक्खित्तं तिचतनुनाब्भिमत्तं धञ्जं विय अन्तराव तं पुञ्जंखीयति, अन्तराव कालं करोति। एवं पुञ्जक्खयेन चवति नाम। अपरोपि कापगुणे परिभुज्जमानो सतिसम्पोसेन आहारं अपरिभुज्जित्वा

किलन्तकायो कालं करोति। एवं आहारक्खयेन चवति नाम। अपरोपि परस्स सम्पत्तिं असहन्तो कुञ्जित्वा कालं करोति। एवं कोपेन चवति नाम।

१६. अयं पन कामगुणे परिभुञ्जन्तो मुट्टस्सति हुत्वा आहारक्खयेन चवि, चवित्वा च पन कोसम्भियं नगरसोभिनिया कुच्छिम्हि पटितम्भि गण्हि। सापि जातदिवसे “किं एत”न्ति दासिं पुच्छित्वा, “पुत्तो, अय्ये”ति वुत्ते- “हन्द, जे, इमं दारकं कत्तरमुण्ये आरोपेत्वा सङ्कारकूटे छट्ठेही”ति छट्ठापेसि। नगरसोभिनियो हि धीतरं पटिजग्गन्ति, न पुत्तं। धीतरा हि तासं पवेणी घटीयति। दारकं काकापि सुनखापि परिवारेत्वा निसीदिसु। पच्चेकबुद्धे सिनेहम्भवस्स भुक्करणस्स निस्सन्देन एकोपि उपगन्तुं न विसहि। तस्मिं खणे एको मनुस्सो वहि निक्खन्तो तं काकसुनखसन्निपातं दिस्वा, “किं नु खो एत”न्ति गन्त्वा दारकं दिस्वा पुत्तसिनेहं पटिलभित्वा “पुत्तो मे लद्धो”ति गेहं नेसि। तदा कोसम्भकसेट्ठि राजकुलं गच्छन्तो राजनिवेशनतो आगच्छन्तं पुरोहितं दिस्वा, “किं, आचरिय, अज्ज ते तिथिकरणनक्खत्तयोगो ओलोकितो”ति पुच्छि। “आम, महासेट्ठि, अम्हाकं किं अज्जं किच्चन्ति? जनपदस्स किं भविस्सती”ति? “अज्जं नत्थि, इमस्मिं पन नगरे अज्ज जातदारको जेड्ढकसेट्ठि भविस्सती”ति। तदा सेट्ठिनो भरिया गरुग्ग्भा होति। तस्मा सो सीघं गेहं पुरिसं पेसेसि- “गच्छ भणे, जानाहि नं विजाता वा, नो वा”ति। “न विजायती”ति सुत्वा राजानं दिस्वाव वेगेन गेहं गन्त्वा काळिं नाम दासिं पक्कोसित्वा सहस्सं दत्त्वा, “गच्छ जे, इमस्मिं नगरे उपधारेत्वा सहस्सं दत्त्वा अज्ज जातदारकं गण्हित्वा एही”ति। सा उपधारेन्ती तं गेहं गन्त्वा दारकं दिस्वा, “अयं दारको कदा जातो”ति गहपताणिं पुच्छित्वा “अज्ज जातो”ति वुत्ते, “इमं मय्हं देही”ति एककहापणं आदिं कत्वा मूलं वट्ठेन्ती सहस्सं दत्त्वा तं आनेत्वा सेट्ठिनो दस्सेसि। सेट्ठि “सचे मे धीता विजायिस्सति, ताय नं सद्धिं निवेशेत्वा सेट्ठिदानस्स सायिकं करिस्सापि। सचे मे पुत्तो विजायिस्सति, मारेस्सामि न”न्ति चिन्तेत्वा तं गेहे कारेसि।

१७. अयस्स भरिया कतिपाहच्चयेन पुत्तं विजायि। सेट्ठि “इमस्मिं असति मम पुत्तोव सेट्ठिदानं लभिस्सति, इदानेव तं मारेतुं वट्ठती”ति चिन्तेत्वा काळिं आमन्तेत्वा, “गच्छ, जे, वजतो गुत्रं निक्खमनवेलाय वजद्वारमज्जे इमं तिरियं निपज्जापेहि, गावियो नं मट्ठित्वा मारेस्सन्ति, मट्ठितामट्ठितभावं पनस्स जत्त्वा एही”ति आह। सा गन्त्वा गोपालकेन वजद्वारे विवटमत्तेयेव तं तथा निपज्जापेसि। गोगणजेड्ढको उसम्भो अज्जस्मिं काले सब्बपच्छा निक्खमन्तोपि तं

दिवसं सब्बपठमं निक्खमित्वा दारकं चतुत्रं पादानं अन्तरे कत्वा अट्टासि।
अनेकसतगावियो उसभस्स द्वे पस्सानि घंसन्तियो निक्खमित्सु। गोपालकोपि
“अयं उसभो पुब्बे सब्बपच्छा निक्खमति, अज्ज पन सब्बपठमं निक्खमित्वा
वजद्वारमज्जे निच्चलोव ठितो, किं नु खो एत”न्ति चिन्तेत्वा गन्त्वा तस्स हेट्ठा
निपत्रं दारकं दिस्वा पुत्तसिनेहं पटिलभित्वा, “पुत्तो मे लद्धो”ति गेहं नेसि।

१८. काळी गन्त्वा सेट्ठिना पुच्छिता तमत्थं आरोचेत्वा, “गच्छ, नं पुन
सहस्सं दत्त्वा आनेही”ति वुत्ता सहस्सं दत्त्वा पुन आनेत्वा अदासि। अथ नं
आह- “अप्प, काळि इमस्मि नगरे पच्च सकटसतानि पच्चूत्तकाले उट्ठा
वाणिज्जाय गच्छन्ति, त्वं इमं नेत्वा चक्कमग्गे निपज्जापेहि, गोणा वा नं
मदिस्सन्ति, चक्का वा छिन्दिस्सन्ति, पवत्ति चस्स जत्त्वा आगच्छेय्यासी”ति।
सा तं नेत्वा चक्कमग्गे निपज्जापेसि। तदा साकटिकजेट्ठको पुरतो अहोसि।
अभस्स गोणा तं ठानं पत्त्वा धुरं छट्ठेसुं, पुनप्पुनं आरोपेत्वा पाजियमानापि पुरतो
न गच्छिसु। एवं तस्स तेहि सद्धिं वायमन्तस्सेव अरुणं उट्ठहि। सो “किं नामेतं
गोणा करिसू”ति मग्गं ओलोकेन्तो दारकं दिस्वा, “भारियं वत मे कम्म”न्ति
चिन्तेत्वा, “पुत्तो मे लद्धो”ति तुट्ठमानसो तं गेहं नेसि।

१९. काळी गन्त्वा सेट्ठिना पुच्छिता तं पवत्ति आचिक्खित्वा, “गच्छ, नं
पुन सहस्सं दत्त्वा आनेही”ति वुत्ता तथा अकासि। अथ नं सो आह- “इदानि
नं आमकसुत्तानं नेत्वा गच्छन्तरे निपज्जापेहि, तत्थ सुनखादीहि वा खादितो,
अमनुस्सेहि वा पहटो भरिस्सति, मतामतभावच्चस्स जानित्वाव
आगच्छेय्यासी”ति। सा तं नेत्वा तत्थ निपज्जापेत्वा एकमन्ते अट्टासि। तं सुनखो
वा काको वा अमनुस्सो वा उपसट्ठमित्तुं नासक्खि। “ननु चस्स नेव माता न
पिता न भातिकादीसु कोचि रक्खिता नाम अव्वि, को तं रक्खती”ति?
सुनखकाले पच्चेकवुट्ठे सिनेहेन पवत्तिभुक्करणमतपेव तं रक्खति। अथेको
अजपालको अनेकसहस्सा अजा गोवरं नेत्तो सुत्तानपस्सेन गच्छति। एका अजा
पण्णानि छादमाना गच्छन्तरं पविट्ठा दारकं दिस्वा जण्णुकेहि ठत्त्वा दारकस्स थनं
अदासि, अजपालकेन “हे हे”ति सट्ठे कतेपि न निक्खमि। सो “यट्ठिया नं
पहरित्वा नीहरिस्सामी”ति गच्छन्तरं पविट्ठो जण्णुकेहि ठत्त्वा दारकं खीरं पायन्ति
अजिं दिस्वा दारके पुत्तसिनेहं पटिलभित्वा, “पुत्तो मे लद्धो”ति आदाय
पक्कामि।

२०. काळी गन्वा सेडिना पुच्छिता तं पवति आचिक्खित्वा, “गच्छ, तं पुन सहस्सं दत्त्वा आनेही”ति वुत्ता तथा अकासि। अथ नं आह- “अम्म काळि, इमं आदाय चोरपपातपब्बतं अभिरुहित्वा पपाते खिप, पब्बतकुच्छियं पटिहञ्जमानो खण्डाखण्डिको हुत्वा भूमियं पतिस्सति, मत्ताभतभावज्जस्स अत्ताव आगच्छेय्यासी”ति। सा तं तत्थ नेत्वा पब्बतमत्थके ठत्वा खिपि। तं छो पन पब्बतकुच्छिं निस्साय महावेदुगुम्बो पब्बतानुसारेनेव वट्ठि, तस्स मत्थकं घनजातो जिञ्जुकगुम्बो अवत्थरि। दारको पतन्तो कोजवके विय तस्मिं पति। तं दिवसज्ज नळकारजेदुकस्स वेदुबलि पत्तो होति। सो पुत्तेन सट्ठिं गन्त्वा तं वेदुगुम्बं छिन्दितुं आरभि। तस्मिं चलन्ते दारको सहमकासि। सो “दारकसदो विया”ति एकेन पस्सेन अभिरुहित्वा तं दित्वा, “पुत्तो मे लद्धो”ति तुड्ढचित्तो आदाय गतो।

२१. काळी सेडिस्स सन्तिकं गन्त्वा तेन पुच्छिता तं पवति आचिक्खित्वा, “गच्छ, नं पुन सहस्सं दत्त्वा आनेही”ति वुत्ता तथा अकासि। सेडिनो इदञ्चिदज्ज करोन्तस्सेव दारको वट्ठितो “घोसको”त्वेवस्स नामं अहोसि। सो सेडिनो अक्खिन्दि कण्टको विय खायि, उजुकं तं ओलोकेतुष्पि न विसति। अथस्स पारणूपायं चिन्तेन्तो अत्तनो सहायकस्स कुम्भकारस्स सन्तिकं गन्त्वा, “कदा त्वं आवापं आलिप्पेस्ससी”ति पुच्छित्वा- “स्वे”ति वुत्ते, “तेन हि इदं सहस्सं गहेत्वा मम एकं कम्मं करोही”ति आह। “किं, सामी”ति? “एको मे अवजातपुत्तो अत्थि, तं तव सन्तिकं पेसेस्सामि, अथ नं गहेत्वा गव्भं पवेसेत्वा तिखिणाय वासिया खण्डाखण्डिकं छिन्दित्वा चाटियं पक्खिपित्वा आवापे पचेय्यासि, इदं ते सहस्सं सच्चकारसदिसं। उत्तरिं पन ते कत्तव्वयुत्तकं पच्छा करिस्सामी”ति। कुम्भकारो “साधू”ति सम्पटिच्छि। सेडि पुनदिवसे घोसकं पक्कोसित्वा, “हिय्यो मया कुम्भकारो एकं कम्मं आणत्तो, एहि, त्वं तस्स सन्तिकं गन्त्वा एवं वदेहि- ‘हिय्यो किर मे पितरा आणत्तं कम्मं निष्फादेही’”ति पहिणि। सो “साधू”ति अगमासि। तं तत्थ गच्छन्तं इतरो सेडिनो पुत्तो दारकेहि सट्ठिं गुळं कीळन्तो दित्वा तं पक्कोसित्वा, “कुहिं गच्छसि भातिका”ति पुच्छित्वा “पितु सासनं गहेत्वा कुम्भकारस्स सन्तिकं”न्ति वुत्ते “अहं तत्थ गमिस्सामि। इमे मं दारका बहुं लक्खं जिनिंसु, तं मे पटिजिनित्वा देही”ति आह। “अहं पितु भायामी”ति। “मा भायि, भातिक, अहं तं सासनं हरिस्सामि। बहूहि जितो, यावाहं आगच्छामि, ताव मे लक्खं पटिजिना”ति।

२२. घोसको किर गुळकीढाय ऐको, तेन नं एवं निबन्धि। सोपि तं “तेन हि गन्त्वा कुम्भकारं वदेहि- ‘पितरा किर मे हिय्यो एकं कम्मं आणत्तं, तं निष्फादेही’”ति वत्वा उय्योजेसि। सो तस्स सन्निकं गन्त्वा तथा अवच। अथ नं कुम्भकारो सेट्ठिना वुत्तनियामेनेव मारेत्वा आवापे खिपि। घोसकोपि दिवसभागं कीळित्वा सायन्हसपमे गेहं गन्त्वा “किं, तात, न गतोसी”ति वुत्ते अत्तनो अगतकारणञ्च कनिट्ठस्स गतकारणञ्च आरोचेसि। तं सुत्वा सेट्ठि “अहं धी”ति महाविरवं विरवित्वा सकलसरीरे पक्कुधितलोहितो विय हुत्वा, “अम्भो, कुम्भकार, मा मं नासयि, मा मं नामयी”ति वाहा पग्गह् कन्दन्तो तस्स सन्निकं अगमासि। कुम्भकारो तं तथा आगच्छन्तं दिस्वा, “सापि, मा सट्ठं करि, कम्मं ते निष्फत्र”न्ति आह। सो पव्यतेन विय महन्तेन सोकेन अवत्थटो हुत्वा अनप्यकं दोमनस्सं पटिसंवेदेसि। यथा तं अप्पदुट्ठस्स पदुत्तमानो। तेनाह भगवा-

“धो दण्डेन अदण्डेसु, अप्पदुट्ठेसु दुस्सति।
दसन्नमञ्जतरं ठानं, खिप्पमेव निगच्छति ॥

“वेदनं फरुसं जानि, सरीरस्स च भेदनं।
गरुकं वापि आबाधं, वित्तक्खेपञ्च पापुणे ॥

“राजतो वा उपसगं, अन्धक्खानञ्च दारुणं।
परिक्खयञ्च जातीनं, भोगानञ्च पभङ्गुरं ॥

“अथ वास्स अगारानि, अग्नि इहति पावको।
कायस्स भेदा दुप्पञ्जो, निरायं सोपपज्जती”ति ॥

(य० प० १३७-१४०)

२३. एवं सन्नेपि पुन नं सेट्ठि उजुकं ओलोकेतुं न सक्कोति। “किन्ति नं मारेय्य”न्ति चिन्तेन्तो, “मम गाभसते आयुत्तकस्स सन्निकं पेसेत्वा मारेस्सामी”ति उपायं दिस्वा, “अयं मे अवजातपुत्तो, इयं मारेत्वा वच्चकूपे खिपतु, एवं कते अहं मातुलस्स कत्तव्वयुत्तकं पच्छा जानिस्सामी”ति तस्स पण्णं लिखित्वा, “तात घोसक, अम्हाकं गामसते आयुत्तको अत्थि, इमं पण्णं हरित्वा तस्स देही”ति वत्वा पण्णं तस्स दुस्सन्ते बन्धि। सो पन अक्खरसमयं न जानाति। दहरकालतो पट्टाय हि नं मारापेन्तोव सेट्ठि मारेतुं नात्तक्खि, किं अक्खरसमयं सिक्खापेस्सति? इति सो अत्तनो मारापनपण्णमेव दुस्सन्ते बन्धित्वा

निक्खमन्तो आह- “पाथेय्यं मे, तात, नत्थी”ति। “पाथेय्येन ते कम्मं नत्थि, अन्तरामग्गे ‘असुकगामे नाम ममसहायको सेट्ठि अत्थि, तस्स घरे पातरसं कत्वा पुरतो गच्छाही”ति। सो “साधू”ति पितरं वन्दित्वा निक्खन्तो तं गामं पत्वा सेट्ठिस्स घरं पुच्छित्वा गन्त्वा सेट्ठिजायं पस्सि। “त्वं कुतो आगतोसी”ति च वुत्ते, “अन्तोनगरतो”ति आह। “कस्स पुत्तोसी”ति? “तुम्हाकं सहायकसेट्ठिनो, अम्मा”ति। “त्वंसि घोसको नामा”ति? “आम, अम्मा”ति। तस्सा सह दस्सनेनेव तस्मिं पुत्तसिनेहो उप्पज्जि। सेट्ठिनो पनेका धीता अत्थि पन्नरससोढसवरसुट्ठेसिका अभिरूपा पासादिका, तं रक्खित्तुं एकमेव पेसनकारिकं दासिं दत्त्वा सत्तभूमिकस्स पासादस्स उपरिमतले सिरिगव्थे वसापेन्ति। सेट्ठिधीता तस्मिं छणे तं दासिं अन्तरापणं पेसेसि। अथ नं सेट्ठिजाया दिस्वा, “कुहिं गच्छसी”ति पुच्छित्वा, “अय्यधीताय पेसनेना”ति वुत्ते “इतो ताव एहि, तिट्ठतु पेसनं, पुत्तस्स मे पीठकं अत्थरित्वा पादे धोवित्वा तेलं पक्खित्वा सयनं अत्थरित्वा देहि, पच्छा पेसनं करिस्ससी”ति आह। सा तथा अकासि।

२४. अथ नं चिरेनागतं सेट्ठिधीता सन्तज्जेसि। अथ नं सा आह- “मा मे कुञ्चि, सेट्ठिपुत्तो घोसको आगतो, तस्स इदञ्चिदञ्च कत्वा तत्थ गन्त्वा आगताम्ही”ति। सेट्ठिधीताय “सेट्ठिपुत्तो घोसको”ति नामं सुत्वाव पेमं छविद्यादीनि छिन्दित्वा अट्ठिपिञ्जं आहच्च टितं। कोतुहलकालस्मिञ्चि सा तस्स पजापती हुत्वा नाळिकोदनं पच्चेकवुद्धस्स अदासि, तस्सानुभावेनागन्त्वा इमस्मिं सेट्ठिकुले निब्बत्ता। इति तं सो पुब्बसिनेहो अवत्थरित्वा गण्हि। तेनाह भगवा-

“पुब्बेव सच्चिवातेन, पच्चुप्पन्नहितेन वा।
एवं तं जायते पेमं, उप्पलंय यथादके”ति ॥

(जा० १.२.१७४)।

२५. अथ नं पुच्छि- “कुहिं सो, अम्मा”ति? “सयने निपत्रो निहायती”ति। “अत्थि पनस्स हत्थे किञ्ची”ति? “दुस्सन्ते पण्णं अत्थी”ति। सा “किं पण्णं नु खो एत”न्ति तस्मिं निहायन्ते मातापितृनं अञ्जविहितताय अपस्सन्तानं ओत्तरित्वा समीपं गन्त्वा तं पण्णं मोघेत्वा आदाय अत्तनो गव्थं पविसित्वा द्वारं पिधाय वातपानं विवरित्वा अक्खरसमये कुसलताय पण्णं वाचेत्वा, “अहो वत बालो, अत्तनो मरणपण्णं दुस्सन्ते वन्धित्वा विचरति, सचे मया न दिट्ठं अस्स, नत्थिस्स जीवित”न्ति तं पण्णं फालेत्वा सेट्ठिस्स वचनेन

अपरं पण्णं लिखि- “अयं मम पुत्तो घोसको नाम, गामसततो पण्णाकारं आहरापेत्वा इमस्स जनपदसेट्ठिनो धीतरा सट्ठिं मङ्गलं कत्वा अत्तनो वसनगामस्स मज्जे डिभूमकं गेहं कारेत्वा पाकारपरिक्खेपेन चैव पुरिसगुत्तिया च सुसंविहितारक्खं करोतु, मफ्ज्ज्व ‘इदञ्चिदञ्च मया कत’न्ति सासनं पेसेतु, एवं कते अहं मातुलस्स कत्तञ्चयुत्तकं पच्छा जानिस्सामी”ति, लिखित्वा च पन सहारित्वा ओतरित्वा दुस्सन्तेयेवस्स बन्धि।

२६. सो दिवसभागं निदायित्वा उद्वाय भुज्जित्वा पक्काभि। पुनदिवसे पातोव तं गायं गन्त्वा आयुत्तकं गामकिच्चं करोन्तंयेव पस्सि। सो तं दिस्वा, “किं, ताता”ति पुच्छि। “मितरा मे तुम्हाकं पण्णं पेसित”न्ति। “किं पण्णं, तात, आहरा”ति पण्णं गहेत्वा वाचेत्वा तुद्दमानसो “पस्सथ, भो, मम सामिनो मयि सिनेहं कत्वा जेदुपुत्तस्स मे मङ्गलं करोतू”ति मम सन्निकं पहिणि। “सीयं दारुआदीनि आहरथा”ति गहपतिके वत्वा गाममज्जे वुत्तपकारं गेहं कारापेत्वा गामसततो पण्णाकारं आहरापेत्वा जनपदसेट्ठिनो सन्निका धीतरं आनेत्वा मङ्गलं कत्वा सेट्ठिस्स सासनं पहिणि “इदञ्चिदञ्च मया कत”न्ति।

२७. तं सुत्वा सेट्ठिनो “यं कारेमि, तं न होति; यं न कारेमि, तदेव होती”ति महन्तं दोमनस्सं उप्पज्जि। पुत्तसोकेन सट्ठिं सो सोको एकतो हुत्वा कुच्छिडाहं उप्पादेत्वा अतिसारं जनेसि। सेट्ठिधीतापि “सचे कोचि सेट्ठिनो सन्निका आगच्छति, मम अकथेत्वा सेट्ठिपुत्तस्स पठमतरं मा कथयित्था”ति जने आणापेसि। सेट्ठिपि खो “दानि तं दुद्दपुत्तं मम सापतेय्यस्स सामिकं न करिस्सामी”ति चिन्तेत्वा एकं आयुत्तकं आह- “मातुल, पुत्तं मे ददुकापोम्हि, एकं पादमूलिकं पेसेत्वा मम पुत्तं पक्कोसापेही”ति। सो “साधू”ति वत्वा पण्णं दत्वा एकं पुरिसं पेसेसि। सेट्ठिधीतापि तस्स आगन्त्वा द्वारे टित्ताभावं सुत्वा तं पक्कोसापेत्वा, “किं, ताता”ति पुच्छि। सो आह- “सेट्ठि गिलानो, पुत्तं पस्सितुं पक्कोसापेसि, अय्ये”ति। “किं, तात, बलवा, दुब्बलो”ति? “बलवा ताव, आहारं भुज्जतियेव, अय्ये”ति। सा सेट्ठिपुत्तं अजानापेत्वाव तस्स निवेसनञ्च परिव्ययञ्च दापेत्वा “मया पेसितकाले गमिस्ससि, अच्छस्सु तावा”ति आह। सेट्ठि पुन आयुत्तकं अवच, “किं, मातुल, न ते मम पुत्तस्स सन्निकं पहित”न्ति? “पहितं, सामि, गत्तपुरिसो न ताव एती”ति। “तेन हि पुन अपरं पेसेही”ति। सो पेसेसि। सेट्ठिधीता तस्मिम्हि तथेव पटिपज्जि। अथ सेट्ठिनो रोगो बलवा जातो, एकं भाजनं पविसति, एकं निक्खमति। पुन सेट्ठि आयुत्तकं

पुच्छि- “किं, मातुल, न ते मम पुत्रस्स सन्निकं पहित”न्ति? “पहितं, सामि, गतपुरिसो न ताव एती”ति। “तेन हि पुन अपरं पेसेही”ति। सो पेसेसि। सेट्ठिधीता ततियवारे आगतमि तं पवत्ति पुच्छि। सो “वाब्बगिलानो, अय्ये, सेट्ठि आहारं पच्छिन्दित्वा मच्चुपरायणो जातो, एकं भाजनं निक्खमति, एकं पविसती”ति आह। सेट्ठिधीता “इदानि गनुं कालो”ति सेट्ठिपुत्तस्स “पिता ते किर गिलानो”ति आरोचेत्वा “किं वदेसि भद्रे”ति वुत्ते “अफामुकमस्स, सामी”ति आह। “इदानि कि कातव्व”न्ति, सामि? “गामसततो बुट्टानकपण्णाकारं आदाय गन्त्वा पस्तिस्साम न”न्ति। सो “साम्”ति पण्णाकारं आहरापेत्वा सकटेहि आदाय पक्कामि।

२८. अथ नं सा “पिता ते दुब्बलो, एत्तकं पण्णाकारं गहेत्वा गच्छन्तानं पपज्जो भविस्सति, एतं निवत्तापेही”ति बत्वा तं सब्बं अत्तनो कुलगेहं पेसेत्वा पुन तं आह- “सामि, त्वं अत्तनो पितु पादपस्से तिट्ठेय्यासि, अहं उस्सीसकपस्से टस्सामी”ति। गेहं पविसमानायेव च “गेहस्स पुरतो च पच्छतो च आरक्खं गण्हथा”ति अत्तनो पुरिसे आणापेसि। पविट्ठकाले पन सेट्ठिपुत्तो पितु पादपस्से अट्ठासि, इतरा उस्सीसकपस्से।

२९. तस्मिं खणे सेट्ठि उत्तानको निपत्रो होति। आयुत्तको पन तस्स पादे परिमज्जन्तो “पुत्तो ते, सामि, आगतो”ति आह। “कुहि सो”ति? “एस पादमूले ठितो”ति। अथ नं दिस्वा आयकम्मिकं पक्कोसापेत्वा, “मम गेहे कित्तकं धन”न्ति पुच्छि। “सामि, धनस्सेव चत्तालीसकोटियो, उपभोगपरिभोग-भण्डानं पन वनगामक्खेत्तद्विपदचतुष्पदयानवाहनानञ्च अयञ्च अयञ्च परिच्छेदो”ति वुत्ते, “अहं एत्तकं धनं मम पुत्तस्स घोसकस्स न देमी”ति वतुकामो “देमी”ति आह। तं सुत्वा सेट्ठिधीता “अयं पुन कथेन्तो अज्जं किञ्चि कथेय्या”ति चिन्तेत्वा सोकातुरा विय केसे विकिरित्वा रोदमाना “किं नापेतं, तात, वदेथ, इदमि नाम वो वचनं तुणोम, अलक्खिका वतम्हा”ति बत्वा मत्थकेन नं उरमज्जे पहरन्ती पतित्वा यथा पुन वतुं न सककोति, तथास्स उरमज्जे मत्थकेन धंसेन्ती आरोदनं दस्सेसि। सेट्ठि तंखणज्जेव कालमकासि। “सेट्ठि मतो”ति गन्त्वा उदेनस्स रज्जो आरोचयिसु। राजा तस्स सरीरकिच्चं कारापेत्वा, “अत्थि पनस्स पुत्तो वा धीता वा”ति पुच्छि। “अत्थि, देव, घोसको नाम तस्स पुत्तो, सब्बं सापतेय्यं तस्स निव्यादेत्वाव पतो, देवा”ति।

३०. राजा अपरभागे सेडिपुत्तं पक्कोसापेसि। तस्मिञ्च दिवसे देवो वस्ति। राजङ्गणे तत्थ तत्थ उदकं सण्ठाति। सेडिपुत्तो “राजानं पस्सिस्सामी”ति पायासि। राजा वातपानं विवरित्वा तं आगच्छन्तं ओलोकेन्तो राजङ्गणे उदकं लह्वित्वा आगच्छन्तं दिस्वा आगन्त्वा वन्दित्वा टितं “त्वं घोसको नाम, ताता”ति पुच्छित्वा “आम, देवा”ति वुत्ते “पिता मे मतोति मा सोचि, तव पेतिकं सेडिड्डानं तुय्हमेव दस्सामी”ति तं समस्सासेत्वा “गच्छ, ताता”ति उव्योजेसि। राजा गच्छन्तञ्च नं ओलोकेन्तोव अट्ठासि। सो आगमनकाले लह्वितं उदकं गमनकाले ओतरित्वा सणिकं अगमासि। अथ नं राजा ततोव पक्कोसापेत्वा, “किं नु खो, तात, त्वं मम सन्निकं आगच्छन्तो उदकं लह्वित्वा आगम्य गच्छन्तो ओतरित्वा सणिकं गच्छसी”ति पुच्छि। “आम, देव, अहं तस्मिं खणे कुमारको, कीळनकालो नाम, सो इदानि पन मे देवेन टानन्तरं पटिस्सुत्तं। तस्मा यथा पुरे अवरित्वा इदानि सत्रिसिन्नेन हुत्वा चरितुं वट्ठी”ति। तं सुत्वा राजा “धितिमायं पुरितो, इदानेवस्स टानन्तरं दस्सामी”ति पितरा भुत्तं भोगं दत्त्वा सब्बसतेन सेडिड्डानं अदासि।

३१. सो रथे ठत्त्वा नगरं पदक्खिणं अकासि। ओलोकितोलोकितड्डानं कम्पति। सेडिधीता काळिदासिया सद्धिं मन्तयमाना निसिन्ना “अम्म काळि, पुत्तस्स ते एत्तिका सम्पत्तिं मं निस्साय उप्पन्ना”ति आह। “किं कारण्णा, अम्मा”ति? “अयञ्चि अत्तनो मरणपण्णं दुस्सन्ते बन्धित्वा अप्हाकं धरं आगतो, अथस्स मया तं पण्णं फालेत्वा मया सद्धिं मद्दलकरणत्थाय अज्जं पण्णं लिखित्वा एत्तकं कालं तत्थ आरक्खो कतो”ति। “अम्म, त्वं एत्तकं पस्ससि, इमं पन सेडि दहरकालतो पट्टाय मारेतुकापो मारेतु नासक्खि, केवलं इमं निस्साय बहुं धनं छीयी”ति। “अम्म, अतिभारियं वत सेडिना कत”न्ति। नगरं पदक्खिणं कत्वा गेहं पविसन्तं पन नं दिस्वा, “अयं एत्तिका सम्पत्तिं मं निस्साय उप्पन्ना”ति हसितं अकासि। अथ नं सेडिपुत्तो दिस्वा, “किं कारण्णा हसी”ति पुच्छि। “एकं कारणं निस्साया”ति। “कथेहि न”न्ति? “सा न कथेसि”। सो “सचे न कथेस्ससि, द्विधा तं छिन्दिस्सामी”ति तज्जेत्वा असिं निक्कहि। सा “अयं एत्तिका सम्पत्तिं तया मं निस्साय लट्ठाति चिन्तेत्वा हसित”न्ति आह। “यदि मम पितरा अत्तनो सन्तकं मय्हं निव्यादितं, त्वं एत्थ किं होसी”ति? सो किर एत्तकं कालं किञ्चि न जानाति, तेनस्सा वचनं न सदहि। अथस्स सा “तुम्हाकं पितरा मरणपण्णं दत्त्वा पेसिता, तुम्हे मया इदञ्चिदञ्च कत्त्वा रक्खिता”ति सब्बं कथेसि। “त्वं अभूतं कथेसी”ति असदहन्तो “मातरं काळिं पुच्छिस्सामी”ति चिन्तेत्वा “एवं किर, अम्मा”ति। “आम, तात, दहरकालतो

पट्टाय तं मारुतुकामो मारुतुं असक्कोन्तो तं निस्साय बहुं धनं खीयि, सत्तसु टानेसु त्वं मरणतो मुत्तो, इदानि भोगगामतो आगम्भ सब्बसतेन सद्धिं सेट्ठिदानं पत्तो”ति। सो तं सुत्वा “भारियं वत कम्मं, एवरूपा खो पन मरणा मुत्तस्स मम पमादजीवितं जीवितुं अयुत्तं, अप्पमत्तो भविस्सामी”ति चिन्तेत्वा देवसिकं सहस्सं विस्सज्जेत्वा अद्धिककपणादीनं दानं पट्टपेसि। मित्तो नामस्स कुटुम्बिको दानव्यावटो अहोसि। अयं घोसकसेट्ठिनो उप्पत्ति।

३२. तस्मिं पन काले भद्वतीनगरे भद्वतियसेट्ठि नाम घोसकसेट्ठिनो अदिट्ठपुब्बसहायको अहोसि। भद्वतीनगरतो आगतानं वाणिजानं सन्तिके घोसकसेट्ठि भद्वतियसेट्ठिनो सम्पत्तिञ्च वयप्पदेसञ्च सुत्वा तेन सद्धिं सहायकभावं इच्छन्तो पण्णाकारं पेसेसि। भद्वतियसेट्ठिपि कोसम्बितो आगतानं वाणिजानं सन्तिके घोसकसेट्ठिनो सम्पत्तिञ्च वयप्पदेसञ्च सुत्वा तेन सद्धिं सहायकभावं इच्छन्तो पण्णाकारं पेसेसि। एवं ते अज्जमज्जं अदिट्ठपुब्बसहायका हुत्वा वसिसु। अपरभागे भद्वतियसेट्ठिनो गेहे अहिवातरोगो पतितो। तस्मिं पतिते पठमं मक्खिका मरन्ति, ततो अनुक्कमेनेव कीटा मूसिका कुक्कुटा सूकरा गावो दासी दासा सब्बपच्छा घरमानुसकापि मरन्ति। तेसु ये भित्ति भिन्दित्वा पलायन्ति, ते जीवितं लभन्ति, तदा पन सेट्ठि च भरिया च धीता चस्स तथा पलायित्वा घोसकसेट्ठिं पस्सितुं पत्थेन्ता कोसम्बियगं पटिपज्जिसु। ते अन्तरामगेयेव खीणपाथेय्या वातात्तपेन वेव छुप्पिपासाहि च किलन्तसरीरा किच्छेन कोसम्बि पत्वा उदकफासुकट्टाने टत्वा न्हत्वा नगरद्वारे एकं सालं पविसिन्तु।

३३. ततो सेट्ठि भरियं आह- “भट्टे, इभिना नीहारेन गच्छन्ता विजातमातुयापि अभनापा होन्ति, सहायको किर मे अद्धिककपणादीनं देवसिकं सहस्सं विस्सज्जेत्वा दानं दापेसि। तत्थ धीतरं पेसेत्वा आहारं आहरापेत्वा एकाहं द्वीहं इधेव सरीरं सन्तप्पेत्वा सहायकं पस्सिस्सामा”ति। सा “साधु, सामी”ति। ते सालायमेव वसिसु। पुनदिवसे काले आरोचिते कपणद्धिकादीसु आहारत्थाय गच्छन्तेसु मातापितरो, “अम्म, गन्त्वा अम्हाकं आहारं आहरा”ति धीतरं पेसयिसु। महाभोगकुलस्स धीता विपत्तिया अच्चिन्नलज्जिताय अलज्जमाना पात्ति गहेत्वा कपणजनेन सद्धिं आहारत्थाय गन्त्वा “कति पटिवीसे गण्हिस्ससि, अम्मा”ति पुट्टा च पन “तयो”ति आह। अथस्सा तयो पटिवीसे अदासि। ताय भत्ते आहटे तयोपि एकतो भुज्जितुं निसीदिसु।

३४. अथ माताधीतरो सेट्टि आहंसु- “सामि, विपत्ति नाम महाकुलान्धि उप्पज्जति, मा अन्हे ओलोकत्वा भुज्ज, मा चिन्तयी”ति। इति नं नानप्पकारेहि याचित्वा भोजेसुं। सो भुज्जित्वा आहारं जीरापेतुं असक्कोन्तो अरुणे उग्गच्छन्ते कालमकासि। माताधीतरो नानप्पकारेहि परिदेवित्वा रोदिंसु। कुमारिका पुनरिदिवसे रोदमाना आहारत्थाय गन्त्वा, “कति पटिवीसे गण्हिस्ससी”ति बुत्ता, “द्वे”ति वत्त्वा आहारं आहरित्वा मातरं याचित्वा भोजेसि। सापि ताय याचियमाना भुज्जित्वा आहारं जीरापेतुं असक्कोन्ती तं दिवसमेव कालमकासि। कुमारिका एकिकाव रोदित्वा परिदेवित्वा ताय दुक्खुप्पत्तिया अतिविय सज्जातछातकदुक्खा पुनरिदिवसे याचकेहि सट्टि रोदन्ती आहारत्थाय गन्त्वा, “कति पटिवीसे गण्हिस्ससि, अम्मा”ति बुत्ता “एक”न्ति आह। पित्तकुटुम्बिको तं तयो दिवसे भत्तं गण्हन्ति सज्जानाति, तेन तं “अपेहि नस्स, वसलि, अज्ज तव कुच्छिप्पमाणं अज्जासी”ति आह। हिरोत्तप्पसम्पन्ना कुलधीता पच्चोरस्मि सत्तिपहारं विय वणे खारोदकसेचनकं विय च पत्त्वा “किं, सामी”ति आह। “तया पुरे तयो कोट्ठात्ता गहिता, हिय्यो द्वे, अज्ज एकं गण्हसि। अज्ज ते अत्तनो कुच्छिप्पमाणं जात”न्ति। “मा मं, सामि, ‘अत्तनोव अत्थाय गण्ही’ति मज्जित्था”ति। “अथ कस्मा एवं गण्ही”ति? “पुरे तयो जना अहुम्ह, सामि, हिय्यो द्वे, अज्ज एकिकाव जाताम्ही”ति। सो “केन कारणेना”ति पुच्छित्वा आदितो पट्टाय ताय कथितं सब्बं पवत्तिं सुत्वा अस्सूनि सन्धारेतुं असक्कोन्तो सज्जातवलवदोमनस्सो हुत्वा, “अप्प, एवं सन्ते मा चिन्तयि, त्वं भट्टवतियसेट्टिनो धीता अज्जकालतो पट्टाय मम धीतायेव नामा”ति वत्त्वा सीसे चुम्बित्वा धरं नेत्वा अत्तनो जेट्टधीतुद्धाने टपेसि।

३५. सा दानग्गे उच्चासहं महासहं सुत्वा, “तात, कस्मा एतं जनं निस्सहं कत्वा दानं न देथा”ति आह। “न सक्का कातुं, अम्मा”ति। “सक्का, ताता”ति। “कथं सक्का, अम्मा”ति? “तात दानग्गं परिक्खिपित्वा एकेकस्सेव पवेसनप्पमाणेन द्वे द्वारानि योजेत्वा, ‘एकेन द्वारेण पविसित्वा एकेन निक्खमथा’ति वदेथ, एवं निस्सहा हुत्वाव गण्हिस्सन्ती”ति। सो तं सुत्वा, “भट्टकोव, अप्प, उपायो”ति तथा कारेसि। सापि पुब्बे सामा नाम। वतिया पन कारितत्ता सामावती नाम जाता। ततो पट्टाय दानग्गे कोलाहलं पच्छिन्दी। घोसकसेट्टि पुब्बे तं सहं सुणन्तो “महं दानग्गे सहो”ति तुस्सति। डीहतीहं पन सहं असुणन्तो पित्तकुटुम्बिकं अत्तनो उपद्धानं आगतं पुच्छि- “दिय्यति

कपण्डिकादीनं दान”न्ति? “आम, सामी”ति। “अथ किं द्वीहतीहं सद्दो न सुव्यती”ति? “यथा निस्सद्दा हुत्वा गण्हन्ति, तथा मे उपायो कतो”ति। “अथ पुब्बेव कस्मा नाकासी”ति? “अजाननताय, सामी”ति। “इदानी कथं ते जातो”ति? “धीतरा मे अक्खातो, सामी”ति। मय्दं अविदिता “तव धीता नाम अत्थी”ति। सो अहिवातरोगुप्पत्तितो पट्टाय सव्वं भद्दवतियसेट्ठिनो पवत्ति आचिक्खित्वा तस्सा अत्तनो जेट्ठधीतुद्दाने ठपितभावं आरोचेसि। अथ नं सेट्ठि “एवं सन्ते मम कस्मा न कथेसि, मम सहायकस्स धीता मम धीता नामा”ति तं पक्कोसापेत्वा पुच्छि- “अम्म, सेट्ठिनो धीतासी”ति? “आम, ताता”ति। “तेन हि मा चिन्तयि, त्वं मम धीतासी”ति तं सीसे चुम्बित्वा परिवारत्थाय तस्सा पज्ज इत्थिसत्तानि दत्त्वा तं अत्तनो जेट्ठधीतुद्दाने ठपेसि।

३६. अथेकदिवसं तस्मिं नगरे नक्खत्तं सद्दुद्धं होति। तस्मिं पन नक्खत्ते वहि अनिक्खमनका कुलधीतरोपि अत्तनो परिवारेन सद्दिं पदसाव नदिं गन्त्वा न्हायन्ति। तस्मा तं दिवसं सामावतीपि पज्जहि इत्थिसत्तेहि परिवारिता राजद्दणनेव न्हायितुं अगमासि। उदेनो सीहपज्जरे ठितो तं दिस्वा “कस्सिमा नाटकित्थियो”ति पुच्छि। “न कस्सचि नाटकित्थियो, देवा”ति। “अथ कस्स धीतरो”ति? “धोसकसेट्ठिनो धीता देव, सामावती नापेसा”ति। सो दिस्वाव उप्पन्नसिनेहो सेट्ठिनो सासनं पाहेसि- “धीतरं किर मे पेसेतू”ति। “न पेसेमि, देवा”ति। “मा किर एवं करोतु, पेसेतुयेवा”ति। “मयं गहपत्तिका नाम कुमारिकानं पोथेत्वा विहेटेत्वा क्हनभयेन न देम, देवा”ति। राजा कुज्जित्वा गेहं लज्जापेत्वा सेट्ठिञ्च भरियज्ज हत्ये गहेत्वा वहि कारापेसि। सामावती, न्हायित्वा आगन्त्वा गेहं पविसित्तुं ओकासं अलभन्ती, “कि एतं, ताता”ति पुच्छि। “अम्म, राजा तव कारणा पहिणि। अथ ‘न मयं दस्सामा’ति वुत्ते घरं लज्जापेत्वा अम्हे वहि कारापेसी”ति। “तात, भारियं वो कम्मं कत्तं, रज्जा नाम पहिते ‘न, देमा’ति अवत्वा ‘सचे मे धीतरं सपरिवारं गण्हथ, देमा’ति वत्तव्वं भवेव्य, ताता”ति। “साधु, अम्म, तव रुचिया सति एवं करिस्सामी”ति रज्जो तथा सासनं पाहेसि। राजा “साधू”ति सम्पटिच्छित्त्वा तं सपरिवारं आनेत्वा अभिसिञ्चित्वा अग्गमहेसिद्दाने ठपेसि। सेसा तस्सायेव परिवारित्थियो अहेसुं। अयं सामावतिया उप्पत्ति।

३७. उदेनस्स पन अपरापि वासुलदत्ता नाम देवी अहोसि चण्डपज्जोत्तस्स धीता। उज्जेनियञ्चि चण्डपज्जोतो नाम राजा अहोसि। सो एकदिवसं उय्यानतो

आगच्छन्तो अत्तनो सम्पत्तिं ओलोकेत्वा, “अत्थि नु खो अञ्जस्सपि कस्सपि एवरूपा सम्पत्ती”ति वत्वा तं सुत्वा मनुस्सेहि “किं सम्पत्तिं नामेसा, कोसम्भियं उदेनस्स रञ्जो अतिमहती सम्पत्ती”ति वुत्ते राजा आह- “तेन हि गण्हिस्साम न”न्ति? “न सक्का सो गहेतु”न्ति। “किञ्चि कत्वा गण्हिस्सामयेवा”ति? “न सक्का देवा”ति। “किं कारणा”ति? “सो हत्थिकन्तं नाम सिम्पं जानाति, मन्तं परिवत्तेत्वा हत्थिकन्तवीणं वादेन्तो नागे पलापेतिपि गण्हातिपि। हत्थिवाहनसम्पन्नो तेन सदिसो नाम नत्थी”ति। “न सक्का मया सो गहेतु”न्ति। “सचे ते, देव, एकन्तेन अयं निच्छयो, तेन हि दारुहत्थि कारेत्वा तस्सासन्नद्वानं पेसेहि। सो हत्थिवाहनं वा अस्सवाहनं वा सुत्वा दूरम्पि गच्छति। तत्थ नं आगतं गहेतुं सक्का भविस्सती”ति।

३८. राजा “अत्थेसो उपायो”ति दारुमयं यन्तहत्थि कारापेत्वा बहि पिलोतिकाहि वेठेत्वा कतचित्तकम्पं कत्वा तस्स विजिते आसन्नद्वाने एकस्मि सरतीरे विस्सज्जापेसि। हत्थिनो अन्तोकुच्छियं सद्धि पुरिसा अपरापरं चङ्गमन्ति, हत्थिलण्डं आहरित्वा तत्थ तत्थ छट्ठेसुं। एको वनचरको हत्थि दिस्वा, “अम्हाकं रञ्जो अनुच्छविको”ति चिन्तेत्वा, गन्त्वा रञ्जो आरोवेसि- “देव, मया सब्बसेतो केलासकूटपटिभागो तुम्हाकञ्जेव अनुच्छविको वरवारणो दिट्ठो”ति। उदेनो तमेव मग्गदेसकं कत्वा हत्थि अभिरुद्ध सपरिवारो निक्खमि। तस्स आगमनं जत्वा चरपुरिसा गन्त्वा चण्डपज्जोतस्स आरोवेसुं। सो आगन्त्वा मज्झे तुच्छं कत्वा उभोसु पस्सेसु बलकायं पयोजेसि। उदेनो तस्सागमनं अजानन्तो हत्थि अनुबन्धि। अन्तो टितमनुस्सा वेगेन पलापेसुं। कट्टहत्थी रञ्जो मन्तं परिवत्तेत्वा वीणं वादेन्तस्स तन्तिस्सदं असुणन्तो विय पलायतियेव। राजा हत्थिनागं पापुणितुं असक्कोन्तो अस्सं आरुद्ध अनुबन्धि। तस्मि वेगेन अनुबन्धन्ते बलकायो ओहीयि। राजा एककोव अहोसि। अथ नं उभोसु पस्सेसु पयुत्ता चण्डपज्जोतस्स पुरिसा गण्हित्वा अत्तनो रञ्जो अदंसु। अथस्स बलकायो अभित्तवसं गतभावं जत्वा बहिनगरेव खन्धावारं निवेसेत्वा अच्छि।

३९. चण्डपज्जोतोपि उदेनं जीवग्गाहमेव गाहापेत्वा एकस्मि चोरगेहे पक्खिपित्वा द्वारं पिदहापेत्वा तयो दिवसे जयपानं पिबि। उदेनो ततियदिवसे आरक्खके पुच्छि- “कहं वो, तात, राजा”ति? ““पच्चाभित्तो मे गहितो”ति जयपानं पिबती”ति। “का नामेसा मातुगामस्स विय तुम्हाकं रञ्जो किरिया, ननु पटिराजूनं गहेत्वा विस्सज्जेतुं वा मारेतुं वा वट्ठति, अम्हे दुक्खं निसीदापेत्वा

जयपानं किर पिवती”ति। ते गन्त्वा तथत्वं रज्जो आरोचेसुं। सो आगन्त्वा “सच्चं किर त्वं एवं वदसी”ति पुच्छि। “आम, महाराजा”ति। “साधु तं विस्सज्जेस्सामि, एवरूपो किर ते मन्तो अत्थि, तं मय्हं दस्ससी”ति। “साधु दस्सामि, गण्हणसमये मं वन्दित्वा तं गण्हहि। किं पन त्वं वन्दिस्ससी”ति? “क्याहं तं वन्दिस्सामि, न वन्दिस्सामी”ति? “अहमि ते न दस्सामी”ति। “एवं सन्ते राजाणं ते करिस्सामी”ति। “करोहि, सरीरस्स मे इस्सरो, न पन चित्तस्सा”ति। राजा तस्स सूग्गज्जितं सुत्वा, “कथं नु खो इमं मन्तं गण्हिस्सामी”ति चिन्तेत्वा, “इमं मन्तं अज्जं जानापेतुं न सक्का, मम धीतरं एतस्स सन्निके उग्गण्हापेत्वा अहं तस्सा सन्निके गण्हिस्सामी”ति। अथ नं आह- “अज्जस्स वन्दित्वा गण्हन्तस्स दस्ससी”ति। “आम, महाराजा”ति। “तेन हि अम्हाकं घरे एका खुज्जा अत्थि तस्सा अन्तोसाणियं वन्दित्वा निसिन्नाय त्वं बहिस्साणियं टितोव मन्तं वाचेही”ति। “साधु, महाराज, खुज्जा वा होतु पीठसमि वा, वन्दन्तिया दस्सामी”ति। ततो राजा गन्त्वा धीतरं वासुलदत्तं आह- “अम्म, एको सङ्कुट्ठी अनग्घमन्तं जानाति, तं अज्जं जानापेतुं न सक्का। त्वं अन्तोसाणियं निसीदित्वा तं वन्दित्वा मन्तं गण्ह, सो बहिस्साणियं ठत्वा तुहं वाचेस्सति। तव सन्निका अहं तं गण्हिस्सामी”ति।

४०. एवं सो तेसं अज्जमज्जं सन्धवकरणभयेन धीतरं खुज्जं, इतरं सङ्कुट्ठीं कत्वा कथेसि। सो तस्सा अन्तोसाणियं वन्दित्वा निसिन्नाय बहि टितो मन्तं वाचेसि। अथ नं एकदिवसं पुनपुनं बुच्चमानमि मन्तपदं वतुं असक्कोन्ति “अरे खुज्जे अतिबहलोड्ढकपोलं ते मुखं, एवं नाम वदेही”ति आह। “सा कुञ्चित्वा अरे दुडुसङ्कुट्ठी किं वदेसि, किं मादिसा खुज्जा नाम होती”ति? साणिकण्णं उक्खिपित्वा “कासि त्व”न्ति वुत्ते, “रज्जो धीता वासुलदत्ता नामाह”न्ति आह। “पिता ते तं मय्हं कथेन्तो ‘खुज्जा’ति कथेसी”ति। “मय्हमि कथेन्तो तं सङ्कुट्ठीं कत्वा कथेसी”ति। ते उभोपि “तेन हि अम्हाकं सन्धवकरणभयेन कथितं भविस्सती”ति अन्तोसाणियज्जेव सन्धवं करिसु।

४१. ततो पडाय मन्तगण्हणं वा सिप्पगण्हणं वा नत्थि। राजापि धीतरं निच्चं पुच्छति- “सिप्पं गण्हसि, अम्मा”ति? “गण्हामि, ताता”ति। अथ नं एकदिवसं उदेनो आह- “भदे, सामिकेन कत्तव्वं नाम नेव मातापितरो न भानुभगिनियो कातुं सक्कोन्ति, सचे मय्हं जीवितं दस्ससि, पच्च ते इत्थिसतानि परिवारं दत्वा अग्गमहेसिद्धानं दस्सामी”ति। “सचे इमसिं वचने पतिट्ठातुं

सखिस्ससथ, दस्सामि वो जीवित”न्ति। “सखिस्सापि, भदे”ति। सा “साधु, साधी”ति पितु सन्तिकं गन्त्वा वन्दित्वा एकमन्तं अट्टासि। अथ नं सो पुच्छि- “अप्प, निट्ठितं सिप्प”न्ति? “न ताव निट्ठितं, तात, सिप्प”न्ति। अथ नं सो पुच्छि- “किं, अम्मा”ति? “अम्हाकं एकं द्वारञ्च एकं वाहनञ्च लद्धं वट्ठति, ताता”ति। “इदं किं, अम्मा”ति? “तात, रत्तिं किर तारकत्तञ्जाय मन्तस्स उपचारत्थाय एकं ओसधं गहेत्तब्बं अत्थि। तस्मा अम्हाकं वेलाय वा अवेलाय वा निक्खमनकाले एकं द्वारञ्चेव एकं वाहनञ्च लद्धं वट्ठती”ति। राजा “साधू”ति सम्पटिच्छि। ते अत्तनो अभिरुचितं एकं द्वारं हत्थगतं करिंसु। रज्जो पन पज्ज वाहनानि अहेसुं। भट्टवती नाम करेणुका एकदिवसं पज्जास योजनानि गच्छति, काको नाम दासो तट्ठि योजनानि गच्छति, चेलकट्ठि च मुज्ज्वेत्सी चाति दे अस्सा योजनसत्तं गच्छन्ति, नाढागिरि हत्थी वीसति योजनसत्तन्ति।

४२. सो किर राजा अनुप्पत्रे बुद्धे एकस्स इस्सरस्स उपट्टाको अहोसि। अथेकदिवसं इस्सरे वहिनगरं गन्त्वा न्हत्वा आगच्छन्ते एको पच्चेकबुद्धो नगरं पिण्डाय पविसित्वा सकलनगरवासीनं मारेन आबट्ठित्ता एकं भिक्खाप्पि अलभित्वा यथाधोतेन पत्तेन निक्खमि। अथ नं नगरद्वारं पत्तकाले मारो अज्जातकवत्सेन उपसट्ठमित्वा, “अपि, भन्ते, वो किञ्चि लद्ध”न्ति पुच्छि। “किं पन मे त्वं अलभनाकारं करी”ति? “तेन हि निवत्तित्वा पुन पविसथ, इदानि न करिस्सामी”ति। “नाहं पुन निवत्तिस्सामी”ति। सचे हि निवत्तेय्य, पुन सो सकलनगरवासीनं सरीरे अधिमुज्जित्वा पाणिं पहरित्वा हसनकेळि करेय्य। पच्चेकबुद्धे अनिवत्तित्वा गते मारो तत्थेव अन्तरधायि। अथ सो इस्सरो यथाधोतेनेव पत्तेन आगच्छन्तं पच्चेकबुद्धं दिस्वा वन्दित्वा, “अपि, भन्ते, किञ्चि लद्ध”न्ति पुच्छि। “चरित्वा निक्खन्तम्हावुसो”ति। सो चिन्तेसि- “अय्यो, मया पुच्छितं अकथेत्वा अज्जं वदति, न किञ्चि लद्धं भविस्सती”ति। अथस्स पत्तं ओलोकेन्तो तुच्छं दिस्वा गेहे भत्तस्स निट्ठितानिट्ठितभावं अजाननताय स्रो हुत्वा पत्तं गहेतुं अविसहन्तो “थोकं, भन्ते, अधिवासेथा”ति वत्वा वेगेन घरं गन्त्वा “अम्हाकं भत्तं निट्ठित”न्ति पुच्छित्वा, “निट्ठित”न्ति बुत्ते तं उपट्टाकं आह- “तात, अज्जो तथा सम्पन्नवेगतरो नाम नत्थि, सीधेन जवेन भदन्तं पत्ता ‘पत्तं मे, भन्ते, देथा’ति वत्वा पत्तं गहेत्वा वेगेन एही”ति। सो एकवचनेनेव पक्खन्दित्वा पत्तं गहेत्वा आहरि। इस्सरोपि अत्तनो भोजनस्स पत्तं पूरेत्वा “इमं सीधं गन्त्वा अव्यस्स सम्पादेहि, अहं ते इतो पत्तिं दम्मी”ति आह।

४३. सोपि तं गहेत्वा जवेन गन्त्वा पच्चेकबुद्धस्स पत्तं दत्त्वा पञ्चपतिद्वितेन वन्दित्वा, “भन्ते, ‘वेला उपकट्ठा’ति अहं अतिसीधेन जवेन आगतो च गतो च, एतस्स मे जवस्स फलेन योजनानं पण्णाससद्दिसतवीत्तसत्तगमनसमत्थानि पञ्च वाहनानि निव्वत्तन्तु, आगच्छन्तस्स च मे गच्छन्तस्स च सरीरं सूरियतेजेन तत्थं, तस्स मे फलेन निव्वत्तनिव्वत्तद्धाने आणा सूरियतेजसदिता होतु, इमस्मिं मे पिण्डपाते साभिना पत्तिं दिन्ना, तस्सा मे निस्सन्देन तुम्हेहि दिट्ठधम्मस्स भागी होमी”ति आह। पच्चेकबुद्धो “एवं होतू”ति वत्त्वा-

“इच्छितं पत्तितं तुक्कं, सव्वमेव समिज्जतु।
सव्वे पूरेन्तु सङ्गप्पा, वन्दो पत्ररसो यथा ॥

(दी० नि० अ० २.१५; अ० नि० अ० १.१. ११२)।

“इच्छितं पत्तितं तुक्कं, खिप्पमेव समिज्जतु।
सव्वे पूरेन्तु सङ्गप्पा, मणिजोतिरसो यथा”ति ॥

४४. अनुमोदनं अकासि। पच्चेकबुद्धानं किर इधाव द्वे गाथा अनुमोदनगाथा नाम होन्ति। तस्य जोतिरसोति सव्वकामददं मणिरतनं बुच्चति। इदं तस्स पुव्वचरितं। सो एतरहि चण्डपज्जोतो अहोसि। तस्स च कम्मस्स निस्सन्देन इमानि पञ्च वाहनानि निव्वत्तिसु। अधेकदिवसं राजा उय्यानकीढाय निक्खमि। उदेनो “अज्ज पलायितव्व”न्ति महन्तामहन्ते चम्मपसिब्बके हिरञ्जसुवण्णस्स पूरेत्वा करेणुकापिट्ठे ठपेत्वा वासुलदत्तं आदाय पलायि। अन्तेपुरपालका पलायन्तं तं दित्त्वा गन्त्वा रज्जो आरोचेसुं। राजा “सीघं गच्छथा”ति वलं पहिणि। उदेनो वलस्स पक्खन्दभावं जत्त्वा कहापणपसिब्बकं मोचेत्वा पातेसि, मनुस्सा कहापणे उच्चिनित्वा पुन पक्खन्दिसु। इतरो सुवण्णपसिब्बकं मोचेत्वा पातेत्वा नेसं सुवण्णलोभेन पपञ्चेन्तानञ्जेव वहि निवुट्ठं अत्तनो खन्धावारं पापुणि। अथ नं आगच्छन्तं दिस्वाव अत्तनो बलकायो परिवारेत्वा नगरं पवेसेसि। सो पत्त्वाव वासुलदत्तं अभिसिञ्चित्वा अगमहेसिद्धाने ठपेसीति। अयं वासुलदत्ताय उप्पत्ति।

४५. अपरा पन मागण्डिया नाम रज्जो सन्तिका अगमहेसिद्धानं लभि। सा किर कुरुट्ठे मागण्डियब्राह्मणस्स धीता। मातापिस्सा मागण्डियायेव नामं। वूळपितापिस्सा मागण्डियोव, सा अभिरूपा अहोसि देवच्छरपटिभागा। पिता पनस्सा अनुच्छविकं साभिकं अलभन्तो महन्तेहि महन्तेहि कुलेहि याचितोपि “न

महं धीतु तुम्हे अनुच्छविका”ति तज्जेत्वा उय्योजेसि। अथेकदिवसं सत्या पञ्चसप्तमये लोके वोलोकेन्तो मागण्डियब्राह्मणस्य सपजापतिकस्य अनागामिफलूपनिस्सयं दिस्वा अत्तनो पत्तचीवरमादाय तस्स बहिनियमे अग्निपरिचरणद्वानं अगमासि। सो तथागतस्स रूपसोभगप्यत्तं अत्तभावं ओलोकेत्वा, “इमस्मिं लोके इमिना पुरिसेन सदिसो अज्जो पुरिसो नाम नत्थि, अयं महं धीतु अनुच्छविको, इमस्स पोसापनत्थाय धीतरं दस्सामी”ति चिन्तेत्वा, “समण, एका मे धीता अत्थि, अहं एत्तकं कालं तस्सा अनुच्छविकं पुरिसं न पस्सामि, तुम्हे तस्सा अनुच्छविका, सा च तुम्हाकज्जेव अनुच्छविका। तुम्हाकज्जे पादपरिचारिका, तस्सा च भत्ता लद्धं वट्टति, तं वो अहं दस्सामि, याव ममागमना इधेव तिट्ठथा”ति आह। सत्या किञ्चि अवत्वा तुण्ही अहोसि। ब्राह्मणो वेगेन घरं गन्त्वा, “भोति, भोति धीतु मे अनुच्छविको पुरिसो दिट्ठो, सीघं सीघं नं अलङ्करोही”ति तं अलङ्कारापेत्वा सद्धि ब्राह्मणिया आदाय सत्थु सत्तिकं पायासि। सकलनगरं सद्भुभि। अयं “एत्तकं कालं महं धीतु अनुच्छविको नत्थी”ति कस्सचि अदत्त्वा “अज्ज मे धीतु अनुच्छविको दिट्ठो”ति किर वदेति, “कीदिसो नु खो सो पुरिसो, पस्सिस्साप न”न्ति महाजनो तेनेव सद्धिं निक्खमि।

४६. तस्मिं धीतरं गहेत्वा आगच्छन्ते सत्या तेन वुत्तद्वाने अट्ठत्वा तत्थ पदचेतियं दस्सेत्वा गन्त्वा अज्जस्मिं ठाने अट्ठासि। बुद्धानज्जे पदचेतियं अधिट्ठित्त्वा अक्कन्तद्वानेयेव पज्जायति, न अज्जत्थ। येसज्जत्थाय अधिट्ठितं होति, तेयेव नं पस्सन्ति। तेसं पन अदस्सनकरणत्वं हत्थिआदयो वा अक्कमन्तु, महापेघो वा पवस्सतु, वेरम्भवाता वा पहरन्तु, न तं कोचि मक्खेतुं सक्कोति। अथ ब्राह्मणी ब्राह्मणं आह— “कुहिं सो पुरिसो”ति। “इमस्मिं ठाने तिट्ठाही”ति नं अवचं, कुहिं नु खो सो गतो”ति इतो चित्तो ओलोकेन्तो पदचेतियं दिस्वा “अयमस्स पदवलज्जो”ति आह। ब्राह्मणी सलक्खणमन्तानं तिण्णं वेदानं पणुणताय लक्खणमन्ते परिवत्तेत्वा पदलक्खणं उपघारेत्वा, “नयिदं, ब्राह्मण, पञ्चकामगुणसेविनो पद”न्ति वत्त्वा इमं गाधमाह—

“एतस्स हि उक्कुटिकं पदं भवे, दुट्ठस्स होति सहसानुपीकितं।
मूढस्स होति अवकट्टितं पदं, विवट्ठच्छदस्स इवमीदिसं पद”न्ति ॥

(अ० नि० अट्ठ० १.१.२६०-२६१; विमुट्ठि० १.४५)।

४७. अथ नं ब्राह्मणो एवमाह- “भोति त्वं उदकपातियं कुम्भीलं, गेहमज्जे च पन चोरं विय मन्ते पस्सनसीला, तुण्ही होही”ति। ब्राह्मण, यं इच्छसि, तं वदेहि, नयिदं पञ्चकामगुणसेविनो पदन्ति। ततो इतो चितो च ओलोकेन्तो सत्वारं दिस्वा, “अयं सो पुरिसो”ति वत्वा ब्राह्मणो गन्त्वा, “समण, धीतरं मे तव पोसापनत्थाय देमी”ति आह। सत्था “धीतरा ते मय्हं अत्थो अत्थि वा नत्थि वा”ति अवत्वाव, “ब्राह्मण, एकं ते कारणं कथेमी”ति वत्वा, “कथेहि समणा”ति वुत्ते महाभिनिक्खमनतो पट्टाय याव अजपालनिग्रोधमूला पारेन अनुवद्धभावं अजपालनिग्रोधमूले च पन “अतीतो दानि मे एस विसय”न्ति तस्स सोकातुरस्स सोकवूपसमनत्वं आगताहि मारधीताहि कुमारिकवण्णादिवसेन पयोजितं पलोभनं आचिक्खित्वा, “तदापि मय्हं छन्दो नाहोसी”ति वत्वा-

“दित्थान तण्हं आतिं रगञ्च, नाहोसि छन्दो अपि भेषुनत्थि।
किमेविदं मुत्तकरीसपुण्णं, पादापि नं सम्फुसितुं न इच्छे”ति ॥

(अ० नि० जइ० १.१.२६०-२६१; सु० नि० ८४१)

४८. इमं गाथमाह। गाथापरियोसाने ब्राह्मणो च ब्राह्मणी च अनागामिफले पतिट्ठहिंसु। मागण्डियापि खो “सचस्स मया अत्थो नत्थि, अनत्थिकभावोव वत्तब्बो, अयं पन मं मुत्तकरीसपुण्णं करोति, पादापि नं सम्फुसितुं न इच्छेति, होतु, अत्तनो जातिकुलपदेसभोगयसवयसम्पत्ति आगम्प तथा रूपं भत्तारं लभित्वा समणस्स गोतमस्स कत्तब्बयुत्तकं जानिस्सामी”ति सत्थारि आघातं बन्धि। “किं पन सत्था ताय अत्तनि आघातुप्पत्ति जानाति, नो”ति? “जानातियेव। जानन्तो कस्मा गाथमाहा”ति? इतरेसं द्वित्रं वसेन। बुद्धा हि आघातं अगणेत्वा मग्गफलाधिगमारहानं वसेन धम्मं देसेन्तियेव। मातापितरो तं नेत्वा चूळमागण्डियं कनिट्ठं पटिच्छापेत्वा पब्बजित्वा अरहतं पापुणिसु। चूळमागण्डियोपि चिन्तेसि- “मम धीता ओमकसत्तस्स न अनुच्छविका, एकस्स रज्जोव अनुच्छविका”ति। तं आदाय कोसम्बि गन्त्वा सब्बालङ्कारेहि अलङ्कुरित्वा, “इमं इत्थिरतनं देवस्स अनुच्छविक”न्ति उदेनस्स रज्जो अदासि। सो तं दिस्वाव उप्पन्नवलवसिनेहो अभिसेकं कत्वा पञ्चसत-मातुगामपरिवारं दत्त्वा अग्गमहेसिट्ठाने टपेसि। अयं मागण्डियाय उप्पत्ति।

४९. एवमस्स दियइत्तहस्सनाटकित्थिपरिवारा तित्तो अग्गमहेसियो अहेसुं। तस्मिं खो पन समये घोसकसेट्ठि कुक्कुटसेट्ठि पावारिकसेट्ठीति कोसम्बियं तयो सेट्ठिनो होन्ति। ते उपकट्टाय वस्सूपनायिकाय पञ्चसततापसे हिमवन्ततो

आगन्त्वा नगरे भिक्षाय चरन्ते दिस्वा पसीदित्वा निसीदामेत्वा भोजेत्वा पटिञ्जं गहेत्वा चत्तारो मासे अत्तनो सन्निके वसापेत्वा पुन वस्सारत्ते आगमनत्थाय पटिजानापेत्वा उद्योजेसुं। तापसापि ततो पट्टाय अट्ट मासे हिमवन्ते बसित्वा चत्तारो मासे तेसं सन्निके बसिसु। ते अपरभागे हिमवन्ततो आगच्छन्ता अरञ्जायतने एकं महानिग्रोधं दिस्वा तस्स मूले निसीदिसु। तेसु जेट्टकतापसो चिन्तेसि- “इमस्मि रुक्खे अधिवत्था देवता ओरमत्तिका न भविस्सति, महेसक्खेनेवेत्थ देवराजेन भवित्त्वं, साधु वत्त सचायं इसिगणस्स पानीयं ददेय्या”ति। सोपि पानीयं अदासि। तापसो न्हानोदकं चिन्तेसि, तम्मि अदासि। ततो भोजनं चिन्तेसि, तम्मि अदासि। अथस्स एतदहोसि- “अयं देवराजा अप्पेहि चिन्तितं चिन्तितं सब्बं देति, अहो वत्त नं पस्सेय्यामा”ति। सो रुक्खक्खन्धं पदालेत्वा अत्तानं दस्सेसि। अथ नं तापसा, “देवराज, महती ते सम्पत्ति, किं नु खो कत्वा अयं ते लद्धा”ति पुच्छिसु। “मा पुच्छथ, अय्या”ति। “आचिक्ख, देवराजा”ति। सो अत्तना कतकम्पस्स परित्तकत्ता लज्जमानो कथेतुं न विसहि। तेहि पुनप्पुनं निष्पीडियमानो पन “तेन हि सुणाथा”ति वत्ता कथेति।

५०. सो किरको दुग्गतमनुस्सो हुत्वा भति परियेसन्तो अनाथपिण्डिकस्स सन्निके भतिकम्पं लभित्वा तं निस्साय जीविकं कप्पेसि। अथेकस्मि उपोसथदिवसे सम्पत्ते अनाथपिण्डिको विहारतो आगन्त्वा पुच्छि- “तस्स भतिकस्स अज्जुपोसथदिवसभावो केनचि कथितो”ति? “न कथितो, सामी”ति। “तेन हिस्स सायमासं पचथा”ति। अथस्स पत्थोदनं पचिसु। सो दिवसं अरञ्जे कम्पं कत्वा सायं आगन्त्वा भत्ते वट्टेत्वा दिन्ने “छातोम्ही”ति सहसा अभुञ्जित्वाव “अञ्जेसु दिवसेसु इमस्मि गेहे ‘भत्तं देथ, सूपं देथ, व्यञ्जनं देथा’ति महाकोलाहलं अहोसि, अज्ज ते सब्बे निस्सदा निपज्जिसु, मय्दमेव एकस्साहारं वट्टयिसु, किं नु खो एत”न्ति चिन्तेत्वा पुच्छि- “अवसेसा भुञ्जिसु, न भुञ्जिसू”ति? “न भुञ्जिसु, ताता”ति। “किं कारणा”ति? इमस्मि गेहे उपोसथदिवसेसु सायमासं न भुञ्जन्ति, सब्बेव उपोसथिका होन्ति। अन्तमसो धनपायिनोपि दारके मुखं विक्खालापेत्वा चतुमधुरं मुखे पक्खिपापेत्वा महासेट्ठि उपोसथिके कारेति। गन्धतेलम्पदीपे जालन्ते खुट्टकमहल्लकदारका सयनगता दत्तिसाकारं सञ्जायन्ति। तुय्हं पन उपोसथदिवसभावं कथेतुं सति न करिम्हा। तस्मा तवेव भत्तं पक्कं, नं भुञ्जस्सूति। सवे इदानि उपोसथिकेन भवितुं वट्टति, अहम्मि भवेय्यन्ति। “इदं सेट्ठि जानाती”ति। “तेन हि नं पुच्छथा”ति। ते गन्त्वा

सेट्टि पुच्छिसु। सो एवमाह- “इदानि पन अभुञ्जित्वा मुखं विक्खालेत्वा उपोसथङ्गानि अधिद्वहन्तो उपइं उपोसथकम्पं लभिस्सती”ति। इतरो तं सुत्वा तथा अकासि।

५१. तस्स सकलदिवसं कम्पं कत्वा छातस्स सरीरे वाता कुप्पिसु। सो योत्तेन उरं वन्धित्वा योत्तकोटियं गहेत्वा परिवत्तति। सेट्टि तं पवतिं सुत्वा उक्काहि धारियमानाहि चतुमधुरं गाहापेत्वा तस्स सन्निकं आगन्त्वा, “किं, ताता”ति पुच्छि। “सामि, वाता मे कुप्पिता”ति। “तेन हि उद्दाय इदं भेसज्जं खादाही”ति। “तुम्हेपि खादथ, सामी”ति। “अम्हाकं अफासुकं नत्थि, त्वं खादाही”ति। “सामि, अहं उपोसथकम्पं करोन्तो सकलं कातुं नात्किंख, उपइकम्पमि मे विकलं मा अहोसी”ति न इच्छि। “मा एवं करि, ताता”ति बुच्चमानोपि अनिच्छित्वा अरुणे उद्दहन्ते मिलातमाला विय कालं कत्वा तस्मिं निग्गोधरुक्खे देवता हुत्वा निव्वत्ति। तस्मा इष्णत्थं कथेत्वा “सो सेट्टि बुद्धमाभको, धम्ममामको, सङ्गमामको, तं निस्साय कतस्स उपडुपोसथकम्पस्स निस्सन्देनेसा सम्पत्ति मया लद्धा”ति आह।

५२. “बुद्धो”ति वचनं सुत्वाव पञ्चसता तापसा उद्दाय देवताय अञ्जलिं पग्गह् “बुद्धोति वदेसि, बुद्धोति वदेसी”ति पुच्छित्वा, “बुद्धोति वदामि, बुद्धोति वदामी”ति तिक्खत्तुं पटिजानापेत्वा “घोसोपि खो एसो दुल्लभो लोकस्मि”न्ति उदानं उदानेत्वा “देवते अनेकेसु कम्पसतसहस्सेसु अमुत्तपुच्चं सद्दं तथा सुणापितम्हा”ति आहंसु। अथ अन्तेवासिनो आचरियं एतदबोचुं- “तेन हि सत्थु सन्निकं गच्छामा”ति। “ताता, तयो सेट्टिनो अम्हाकं बहूपकारा, स्वे तेसं निवेसनं भिक्खं गण्हित्वा तेसमिं आचिक्खित्वा गमिस्साम, अधिवासेथ, ताता”ति। ते अधिवासयिसु। पुनदिवसे सेट्टिनो यागुभत्तं सम्पादेत्वा आसनानि पञ्जापेत्वा “अज्ज नो अव्यानं आगमनदिवसो”ति जत्वा पच्चुगमनं कत्वा ते आदाय निवेसनं गन्त्वा निसीदापेत्वा भिक्खं अदंसु। ते कतभत्तकिच्चा महासेट्टिनो “मयं गमिस्सामा”ति वदिसु। “ननु, भन्ते, तुम्हेहि चत्तारो वस्सिके मासे अम्हाकं गहिताव पटिञ्जा, इदानि कुहिं गच्छथा”ति? “लोके किर बुद्धो उप्पन्नो, धम्मो उप्पन्नो, सङ्गो उप्पन्नो, तस्मा सत्थु सन्निकं गमिस्सामा”ति। “किं पन तस्स सत्थुनो सन्निकं तुम्हाकञ्जेव गन्तुं वट्ठी”ति? “अञ्जेसमिं अवारितं, आवुत्तो”ति। “तेन हि, भन्ते, आगमेथ, मयमिं गमनपरिवच्छं कत्वा गच्छामा”ति। “तुम्हेसु परिवच्छं करोन्तेसु अम्हाकं पपञ्चो होति, मयं पुरतो

गच्छाम, तुम्हे पच्छा आगच्छेय्याथा”ति वत्वा ते पुरेतरं गन्त्वा सम्पासम्बुद्धं दिस्वा अभित्थवित्वा वन्दित्वा एकमन्तं निसीदिसु। अथ नेसं सत्था अनुपुब्बि कथं कथेत्वा धम्मं देसेसि। देसनापरियोसाने सब्बेपि सह पटिसम्भिदाहि अरहत्तं पत्वा पब्बज्जं याचित्वा “एध, भिक्खवो”ति वचनसभनन्तरंयेव इद्धिमयपत्तचीवरधारा एहिभिक्खू अहेसुं।

५३. तेपि खो तयो सेट्ठिनो पञ्चहि पञ्चहि सकटसतेहि भत्तच्छादनसप्पिमधुफाणितादीनि दानूपकरणानि आदाय सावत्थि पत्वा सत्थारं वन्दित्वा धम्मकथं सुत्वा कथापरियोसाने सोतापत्तिफले पतिट्ठाय अद्दमासमत्तप्पि दानं ददमाना सत्थु सन्निके वसित्वा कोसम्बि आगमनत्थाय सत्थारं याचित्वा सत्थारा पटिज्जं ददन्तेन “सुज्जागारे खो गहपतयो तथागता अभिरमन्ती”ति बुत्ते, “अज्जातं, भन्ते, अम्हेहि पहितसासनेन अगन्तुं वट्ठी”ति वत्वा कोसम्बि गन्त्वा घोसकसेट्ठि घोसितारामं, कुक्कुटसेट्ठि कुक्कुटारामं, पावारिकसेट्ठि पावारिकारामन्ति तयो महाविहारे कारेत्वा सत्थु आगमनत्थाय सासनं पहिणिसु। सत्था तेसं सासनं सुत्वा तत्थ अगमासि। ते पच्चुगन्त्वा सत्थारं विहारं पवेसेत्वा वारेन वारेन पटिजग्गन्ति। सत्था देवसिकं एकेकस्मि विहारे वसति। यस्स विहारे बुद्धो होति, तस्सेव घरद्वारे पिण्डाय चरति। तेसं पन तिण्णं सेट्ठिनं उपट्ठाको सुमनो नाम मालाकारो अहोसि। सो ते सेट्ठिनो एवमाह— “अहं तुम्हाकं दीघरत्तं उपकारको, सत्थारं भोजेतुकामोहि, मय्हम्पि एकदिवसं सत्थारं देथा”ति। “तेन हि भणे स्वे भोजेही”ति। “साधु, सामी”ति सो सत्थारं निमन्तेत्वा सक्कारं पटियादेसि।

५४. तदा राजा सामावतिया देवसिकं पुष्पफूले अट्टु कहापणे देति। तस्सा खुज्जुत्तरा नाम दासी सुमनमालाकारस्स सन्निकं गन्त्वा निवद्धं पुष्फानि गण्हाति। अथ नं तस्मिं दिवसे आगतं मालाकारो आह— “मया सत्था निमन्तितो, अज्ज पुष्फेहि सत्थारं पूजेस्सामि, तिट्ठु ताव, त्वं परिवेसनाय सहायिका हुत्वा धम्मं सुत्वा अवसेसानि पुष्फानि गहेत्वा गमिस्ससी”ति। सा “साधू”ति अधिवासेसि। सुमनो बुद्धप्पमुखं भिक्खुसहं परिविसित्वा अनुभोदनकरणत्थाय पत्तं अगहेसि। सत्था अनुभोदनधम्मदेसनं आरभि। खुज्जुत्तरापि सत्थु धम्मकथं सुणन्तीयेव सोतापत्तिफले पतिट्ठहि। सा अज्जेसु दिवसेसु चत्तारो कहापणे अत्तनो गहेत्वा चत्तूहि पुष्फानि गहेत्वा गच्छति, तं दिवसं अट्ठहिपि पुष्फानि गहेत्वा गत्ता। अथ नं सामावती आह— “किं नु खो, अम्भ, अज्ज अम्हाकं रज्जा द्विगुणं पुष्फफूलं

दित्रं”न्ति? “नो, अय्ये”ति। “अथ कस्मा वह्नि पुष्फानी”ति? “अज्जेसु दिवसेसु अहं चत्तारो कहापणे अत्तनो गहेत्वा चतूहि पुष्फानि आहरामी”ति। “अज्ज कस्मा न गण्ही”ति? “सम्पासम्बुद्धस्स धम्मकथं सुत्वा धम्मस्स अधिगतत्ता”ति। अथ नं “अरे, दुइदासि एत्तकं कालं तया गहितकहापणे मे देही”ति अतज्जेत्वा, “अम्म, तया पिवितं अमत्तं अम्हेपि पायेही”ति वत्वा “तेन हि मं न्हायेही”ति वुत्ते सोळसहि गन्धोदकघटेहि न्हापेत्वा द्वे मट्टसाटके दापेसि। सा एकं निवासेत्वा एकं एकंसं पारुपित्वा आसनं पञ्जापेत्वा एकं बीजनिं आहरापेत्वा आसने निसीदित्वा चित्रबीजनिं आदाय पञ्च मातुगामसतानि आमन्नेत्वा तासं सत्थारा देसितनियापेनेव धम्मं देसेसि। तस्सा धम्मकथं सुत्वा ता सव्वापि सोतापत्तिफले पतिट्ठहिंसु।

५५. ता सव्वापि खुज्जुत्तरं वन्दित्वा, “अम्म, अज्जतो पट्ठाय त्वं किलिद्धकम्मं मा करि, अम्हाकं मातुद्धाने च आचरियद्धाने च ट्ठ्वा सत्थु सन्तिकं गन्त्वा सत्थारा देसितं धम्मं सुत्वा अम्हाकं कथेही”ति वदिंसु। सा तथा करोन्ती अपरभागे तिपिटकधरा जाता। अथ नं सत्था “एतदग्गं, भिक्खवे, मम साविकानं उपासिकानं बहुस्सुत्तानं धम्मकथिकानं यदिदं खुज्जुत्तरा”ति एतदग्गे ठपेसि। तापि खो पञ्चसता इत्थियो तं एवमाहंसु- “अम्म, सत्थारं दडुकामाम्हा, तं नो दस्सेहि, गन्धमालादीहि तं पूजेस्सामा”ति। “अय्ये, राजकुलं नाम भारियं, तुम्हे गहेत्वा वहि गन्तुं न सक्का”ति। “अम्म, नो मा नासेहि, दस्सेहेव अम्हाकं सत्थारं”न्ति। “तेन हि तुम्हाकं वसनगव्वानं भितीसु यत्केन ओलोकेतुं सक्का होति, तत्तकं छिद्दं कत्वा गन्धमालादीनि आहरापेत्वा सत्थारं तिण्णं सेट्ठीनं घरद्वारं गच्छन्तं तुम्हे तेसु तेसु ठानेसु ट्ठ्वा ओलोकेथ चेव, हत्थे च पसारत्वा वन्दथ, पूजेथ चा”ति। ता तथा कत्वा सत्थारं गच्छन्तञ्च आगच्छन्तञ्च ओलोकेत्वा वन्दिसु चेव पूजेसुज्ज्य।

५६. अथेकदिवसं मागण्डिया अत्तनो पासादतलतो निक्खमित्वा चङ्गममाना तासं वसनद्धानं गन्त्वा गव्वेसु छिद्दं दिस्वा, “इदं किं”न्ति पुच्छित्वा, ताहि तस्सा सत्थरि आघातबद्धभावं अजानन्तीहि “सत्था इमं नगरं आगतो, पयं एत्थ ट्ठ्वा सत्थारं वन्दाय चेव पूजेम चा”ति वुत्ते, “आगतो नाम इमं नगरं समणो गोतमो, इदानिस्स कत्तव्वं जानिस्सामि, इमपि तस्स उपट्ठायिका, इमासम्पि कत्तव्वं जानिस्सामी”ति चिन्तेत्वा गन्त्वा रज्जो आरसेसि- “महाराज, सामावतिभिस्सिकानं वहिद्धा पत्थना अत्थि, कत्तिपाहेनेव ते जीवितं

मारोसन्ती"ति। राजा "न ता एवरूपं करिस्सन्ती"ति न सदहि। पुनप्युं वुत्तेपि न सदहि एव। अथ नं एवं तिक्खतुं वुत्तेपि असदहन्तं "सचे मे न सदहसि, तासं वसनद्वानं गन्त्वा उपचारेहि, महाराजा"ति आह। राजा गन्त्वा गव्भेसु छिदं दिस्वा, "इदं कि"न्ति पुच्छित्वा, तस्मिं अत्ये आरोचिते तासं अकुञ्जित्वा, किञ्चि अवत्वाव छिदानि पिदहापेत्वा सब्वगव्भेसु उद्वच्छिदकवातपानानि कारोसि। उद्वच्छिदकवातपानानि किर तस्मिं काले उप्पन्नानि। मागण्डिया तासं किञ्चि कातुं असक्कुणित्वा, "समणस्स गोतमस्सेव कत्तब्बं करिस्सामी"ति नागरानं लज्जं दत्त्वा, "समणं गोतमं अन्तोन्नगरं पविसित्वा विचरन्तं दासकम्मकरपोरिसेहि अक्कोसेत्वा परिभासेत्वा फलापेथा"ति आणापेसि। भिच्छादिड्डिका तीसु रत्तेसु अप्पसन्ना अन्तोन्नगरं पविट्ठं सत्थारं अनुबन्धित्वा, "चोरोसि, वालोसि, मूब्धोसि, ओट्टोसि, गोणोसि, गद्वभोसि, नेरयिकोसि, तिरच्छानगतोसि, नत्थि तुय्हं सुगति, दुग्गतियेव तुय्हं पाटिकड्ढा"ति दसहि अक्कोसवत्थूहि अक्कोसन्ति परिभासन्ति।

५७. तं सुत्वा आयस्मा आनन्दो सत्थारं एतदवोच- "भन्ते, इमे नागरा अग्गे अक्कोसन्ति परिभासन्ति, इतो अज्जत्थ गच्छामा"ति। "कुहिं, आनन्दोति"? "अज्जं नगरं, भन्ते"ति। "तत्थ मनुस्सेसु अक्कोसन्तेसु पुन कत्थ गमिस्साम, आनन्दोति"? "ततोपि अज्जं नगरं, भन्ते"ति। "तत्थापि मनुस्सेसु अक्कोसन्तेसु कुहिं गमिस्सामा"ति? "ततोपि अज्जं नगरं, भन्ते"ति। "आनन्द, एवं कातुं न वट्ठति। यत्थ अधिकरणं उप्पन्नं, तत्थेव तस्मिं वूपसन्ते अज्जत्थ गन्तुं वट्ठति। के पन ते, आनन्द, अक्कोसन्ती"ति? "भन्ते, दासकम्मकरे उपादाय सब्वे अक्कोसन्ती"ति। "अहं, आनन्द, सद्दामं ओतिण्णहत्थिसदिसो, सद्दामं ओतिण्णहत्थिनो हि चतूहि दिसाहि आगते सेरे सहितुं भारो, तथेव बहूहि दुस्सीलेहि कथितकथानं सहनं नाम भयं भारो"ति वत्ता अत्तानं आरब्ध धम्मं देसेन्तो इया नागवग्गे तिस्रो गाथा अभासि-

*"अहं नागोव सद्दामे, चापतो पतितं सरं।
अतिवाक्यं तित्तिक्खत्सं, दुस्सीलो हि बहुज्जनो ॥*

*"दन्तं नयन्ति सपित्तिं, दन्तं राजाभिरुहति।
दन्तो सेट्ठो मनुस्सेसु, योतिवाक्यं तित्तिक्खति ॥*

*"वरमस्तरा दन्ता, आजानीया च सिन्धवा।
कुञ्जरा च महानागा, अत्तदन्तो ततो वर"न्ति ॥*

(५० ५० ३२०-३२२)।

५८. धम्मकथा सम्पत्तमहाजनस्स सात्थिका अहोसि। एवं धम्मं देसेत्वा मा चिन्तयि, आनन्द, एते सत्ताहमतमेव अक्कोसिस्सन्ति, अद्दमे दिवसे तुण्ही भविस्सन्ति, बुद्धानञ्जि उप्पत्रं अधिकरणं सत्ताहतो उत्तरि न गच्छति। मागण्डिया सत्थारं अक्कोसापेत्वा पलापेतुं असक्कोन्ती, “किं नु खो करिस्सामी”ति चिन्तेत्वा, “इमा एतस्स उपत्थम्भभूता, एतासम्मि व्यसनं करिस्सामी”ति एकदिवसं रज्जो सुरापानद्वाने उपद्वानं करोन्ती चूळपितु सासनं पहिणि “अत्थो मे किर कुक्कुटेहि, अद्द मतकुक्कुटे, अद्द सजीवकुक्कुटे च गहेत्वा आगच्छतु, आगन्त्वा च सोपानमत्थके ट्वा आगतभावं निवेदेत्वा ‘पविसत्तू’ति बुत्तेपि अपविसित्वा पटमं अद्द सजीवकुक्कुटे पहिणतु, ‘पच्छ इतरे’”ति। चूळपट्टाकस्स च “मम वचनं करेय्यासी”ति लज्जं अदासि। मागण्डियो आगन्त्वा, रज्जो निवेदापेत्वा, “पविसत्तू”ति बुत्ते, “रज्जो आपानभूमिं न पविसिस्सामी”ति आह। इतरा चूळपट्टाकं पहिणि- “गच्छ, तात, मम चूळपितु सन्तिक”न्ति। सो गन्त्वा तेन दित्रे अद्द सजीवकुक्कुटे आनेत्वा, “देव, पुरोहितेन पण्णाकारो पहितो”ति आह। राजा “भद्दको वत नो उत्तरिभद्दो उप्पज्जे, को नु खो पचेय्या”ति आह। मागण्डिया, “महाराज, सामावतिप्पमुखा पच्चसता इत्थियो निक्कम्मिका विचरन्ति, तासं पेसेहि, ता पचित्वा आहरिस्सन्ती”ति आह। राजा “गच्छ, तासं दत्त्वा अज्जस्स किर हत्थे अदत्त्वा सयमेव मारेत्वा पचन्तू”ति पेसेसि। चूळपट्टाको “साधु देवा”ति गन्त्वा तथा वत्त्वा ताहि “मयं पाणातिपातं न करोमा”ति पटिक्खित्तो आगन्त्वा तमत्थं रज्जो आरोचेसि। मागण्डिया “दिट्ठं ते, महाराज, इदानि तासं पाणातिपातस्स करणं वा अकरणं वा जानिस्ससि, ‘समणस्स गोतमस्स पचित्वा पेसेन्तू’ति वदेहि देवा”ति आह। राजा तथा वत्त्वा पेसेसि। इतरो ते गहेत्वा गच्छन्तो विद्य हत्त्वा गन्त्वा ते कुक्कुटे पुरोहितस्स दत्त्वा मतकुक्कुटे तासं सन्तिकं नेत्वा, “इमे किर कुक्कुटे पचित्वा सत्थु सन्तिकं पहिणथा”ति आह। ता, “सामि, आहर, इदं नाम अम्हाकं किच्च”न्ति पच्चुग्गन्त्वा गण्हसु। सो रज्जो सन्तिकं गन्त्वा, “किं, ताता”ति पुट्ठो, “समणस्स गोतमस्स पचित्वा पेसेथाति वुत्तपतेयेव पटिम्मगं आगन्त्वा गण्हसू”ति आचिक्खि। मागण्डिया “पस्स, महाराज, न ता तुम्हादिसानं करोन्ति, बहिद्दा पत्थना तासं अत्थीति बुत्ते न सदहसी”ति आह। राजा तं सुत्त्वापि अधिवासेत्वा तुण्हीयेव अहोसि। मागण्डिया “किं नु खो करिस्सामी”ति चिन्तेसि।

५९. तदा पन राजा “सामावतिया वासुलदत्ताय मागण्डियाय चा”ति तिस्सन्नम्पि एतासं पासादतले वारेन वारेन सत्ताहं सत्ताहं वीतिनामेति। अथ नं “स्वे वा परसुवे वा सामावतिया पासादतलं गमिस्सती”ति जत्वा मागण्डिया चूळपितु सासनं पहिणि- “अगदेन किर दाटा धोवित्वा एकं सप्पं पेसेत्”ति। सो तथा कत्वा पेसेसि। राजा अत्तनो गमनद्वानं हत्थिकन्तवीणं आदाययेव गच्छति, तस्सा पोक्खरे एकं छिदं अत्थि। मागण्डिया तेन छिद्देन सप्पं पवेसेत्वा छिदं मालागुळेन थकेसि। सप्पो द्वीहतीहं अन्तोवीणायमेव अहोसि। मागण्डिया रज्जो गमनदिवसे “अज्ज कतरिस्सिस्विया पासादं गमिस्सति देवा”ति पुच्छित्वा “सामावतिया”ति वुत्ते, “अज्ज मया, महाराज, अमनापो सुपिनो दिट्ठो। न सक्का तत्थ गन्तुं, देवा”ति? “गच्छामेवा”ति। सा याव ततियं वारेत्वा, “एवं सन्ते अहम्पि तुम्हेहि सद्धि गमिस्सापि, देवा”ति वत्वा निवत्तियमानापि अनिवत्तित्वा, “न जानामि, किं भविस्सति देवा”ति रज्जा सद्धियेव अगमासि।

६०. राजा सामावतियिस्सिकाहि दिव्वानि वत्थपुप्फगन्थाभरणानि धारेत्वा सुभोजनं भुज्जित्वा वीणं उस्सीसके ठपेत्वा सयने निपज्जि। मागण्डिया अपरापरं विचरन्ती विय हुत्वा वीणाछिदतो पुप्फगुळं अपनेसि। सप्पो द्वीहतीहं निराहारो तेन छिद्देन निक्खमिन्त्वा पस्सतन्तो फणं कत्वा सयनपिट्ठे निपज्जि। मागण्डिया तं दिस्वा, “धी धी, देव, सप्पो”ति महासदं कत्वा राजानञ्च ता च अब्बोसन्ती, “अयं अन्धवालराजा अलब्बिक्को मद्दं वचनं न सुणाति, इमापि निस्सिरीका दुब्बिनीता, किं नाम रज्जो सन्तिका न लभन्ति, किं नु तुम्हे इमस्सि मतेयेव सुखं जीविस्सथ, जीवन्ते दुक्खं जीवथ, ‘अज्ज मया पापसुपिनो दिट्ठो, सामावतिया पासादं गन्तुं न वट्ठती’ति वारेन्तियापि मे वचनं न सुणसि, देवा”ति आह। राजा सप्पं दिस्वा मरणभयतज्जितो “एवरूपम्पि नाम इमा करिस्सन्ति, अहो पापा, अहं इमासं पापभावं आचिक्खन्तियापि इमिस्सा वचनं न सदहि, पठमं अत्तनो गव्धेसु छिद्धानि कत्वा निसिन्ना, पुन मया पेसिते कुक्कुटे पटिपहिणिसु, अज्ज सयने सप्पं विस्सज्जिसू”ति कोपेन सम्पज्जलितो विय अहोसि।

६१. सामावतीपि पञ्चत्रं इत्थिसतानं ओवादं अदासि- “अम्मा, अम्हाकं अज्जं पटिसरणं नत्थि, नरिन्दे च देविया च अत्तनि च सममेव मेत्तचित्तं पवत्तेथ, मा कस्सचि कोपं करित्वा”ति। राजा सहस्सथामं सिद्धधनुं आदाय जियं पोथेत्वा विसपीतं सरं सन्नद्धित्वा सामावति धुरे कत्वा सञ्चा ता पटिपाटिया टपापेत्वा

सामावतिया उरे सरं विस्सज्जेसि। सो तस्सा मेत्तानुभावेन पटिनिवत्तित्वा आगतमग्गाभिमुखोव हुत्वा रज्जो हृदयं पविसन्तो विद्य अद्वासि। राजा चिन्तेसि—
“मया खित्तो सरो सिलम्पि विनिविज्जित्वा गच्छति, आकासे पटिहननकट्टानं नत्थि, अथ च पनेस निवत्तित्वा मम हृदयाभिमुखो जातो, अयञ्जि नाम निस्सत्तो निज्जीवो सरोपि एतिस्सा गुणं जानाति, अहं मनुस्सभूतोपि न जानामी”ति, सो धनुं छट्टेत्वा अञ्जलिं पग्गह्क सामावतिया पादमूले उक्कुटिकं निसीदित्वा इमं गाथमाह—

“सम्मुद्धामि पमुद्धामि, तब्बा मुक्कन्ति मे दित्ता।
सामावति मं तायस्सु, त्वञ्च मे सरणं भवा”ति॥

६२. सा तस्स वचनं सुत्वा, “साधु, देव, मं सरणं गच्छा”ति अवत्वा,
“यमहं, महाराज, सरणं गता, तमेव त्वम्पि सरणं गच्छाही”ति इदं वत्वा सामावती सम्पासम्बुद्धसाविका—

“मा मं त्वं सरणं गच्छ, यमहं सरणं गता।
एस बुद्धो महाराज, एस बुद्धो अनुत्तरो।
सरणं गच्छ तं बुद्धं, त्वञ्च मे सरणं भवा”ति॥

आह। राजा तस्स वचनं सुत्वा, “इदानाहं अतिरेकतरं भायामी”ति वत्वा इमं गाथमाह—

“एस भिय्यो पमुद्धामि, तब्बा मुक्कन्ति मे दित्ता।
सामावति मं तायस्सु, त्वञ्च मे सरणं भवा”ति॥

६३. अथ नं सा पुरिमनयेनेव पुन पटिक्खिपित्वा, “तेन हि त्वञ्च सरणं गच्छामि, सत्थारञ्च सरणं गच्छामि, वरञ्च ते दम्पी”ति वुत्ते, “वरो गहितो होतु, महाराजा”ति आह। सो सत्थारं उपसङ्गमित्वा सरणं गन्त्वा निमन्तेत्वा बुद्धप्पमुखस्स भिक्खुसहस्स सत्ताहं महादानं दत्त्वा सामावति आमन्तेत्वा, “उट्ठेहि, वरं गण्हा”ति आह। “महाराज, मय्दं हिरज्जादीहि अत्थो नत्थि, इमं पन मे वरं देहि, तथा करोहि, यथा सत्था निवद्धं पञ्चहि भिक्खुसतेहि सद्धिं इधागच्छति, धम्मं सुणिस्सामी”ति। राजा सत्थारं वन्दित्वा, “भन्ते, पञ्चहि भिक्खुसतेहि सद्धिं निवद्धं इधागच्छथ, सामावतिमिस्सिका ‘धम्मं सुणिस्सामा’ति वदन्ती”ति आह। “महाराज, बुद्धानं नाम एकस्मिं ठाने निवद्धं गन्तुं न वट्ठति, महाजनो सत्थारं आगमनत्थाय पच्चासीसती”ति। “तेन हि, भन्ते, एकं भिक्खुं आणापेथा”ति। सत्था आनन्दत्थेरे आणापेसि। सो ततो पट्टाय पञ्च भिक्खुसतानि आदाय

निबद्धं राजकुलं गच्छति। तापि देवियो निबद्धं धेरं सपरिवारं भोजेन्ति, धम्मं सुणन्ति। ता एकदिवसं धेरस्स धम्मकथं सुत्वा पसीदित्वा, पञ्चहि उत्तरासङ्गसतेहि धम्मपूजं अकंसु। एकेको उत्तरासङ्गो पञ्च सतानि पञ्च सतानि अगघति।

६४. ता एकवत्या दिस्वा राजा पुच्छि- “कुहिं वो उत्तरासङ्गो”ति। “अय्यस्स नो दिन्ना”ति। “तेन सब्बे गहिता”ति? “आम, गहिता”ति। राजा धेरं उपसङ्गमित्वा बन्दित्वा ताहि उत्तरासङ्गानं दिन्नभावं पुच्छित्वा ताहि दिन्नभावञ्च धेरं गहितभावञ्च सुत्वा, “ननु, भन्ते, अतिबहूनि वत्थानि, एतकेहि किं करिस्सया”ति पुच्छि। “अम्हाकं पहोनकानि वत्थानि गण्हित्वा सेसानि जिण्णचीवरिकानं भिक्खूनां दस्सापि, महाराजा”ति। “ते अत्तनो जिण्णचीवरानि किं करिस्सन्ती”ति? “जिण्णतरचीवरिकानं दस्सन्ती”ति। “ते अत्तनो जिण्णतरचीवरानि किं करिस्सन्ती”ति? “पच्चत्थरणानि करिस्सन्ती”ति। “पुराणपच्चत्थरणानि किं करिस्सन्ती”ति? “भूमत्थरणानि करिस्सन्ती”ति। “पुराणभूमत्थरणानि किं करिस्सन्ती”ति? “पादपुञ्जनानि करिस्सन्ति, महाराजा”ति। “पुराणपादपुञ्जनानि किं करिस्सन्ती”ति? “खण्डाखण्डिकं कोट्टेत्वा पत्तिकाय महित्वा भित्तिं लिम्पिस्सन्ती”ति। “भन्ते, एत्तकानि कत्वापि अय्यानां दिन्नानि न नस्सन्ती”ति? “आम, महाराजा”ति। राजा पसन्नो अपरानिपि पञ्च वत्थसतानि आहरापेत्वा धेरस्स पादमूले ठपापेसि। धेरो किर पञ्चसतगघनकानेव वत्थानि पञ्चसतभागेन पादमूले ठपेत्वा दिन्नानि पञ्चसतवत्थं लभि, सहस्सगघनकानि सहस्सभागेन पादमूले ठपेत्वा दिन्नानि सहस्सवत्थं लभि, सतसहस्सगघनकानि सतसहस्सभागेन पादमूले ठपेत्वा दिन्नानि सतसहस्सवत्थं लभि। एकं दे तीणि चत्तारि पञ्च दसातिआदिना नयेन लद्धानं पन गणना नाम नत्थि। तथागते किर परिनिव्वुते धेरो सकलजम्बुदीपं विचरित्वा सब्बविहारेसु भिक्खूनां अत्तनो सन्तकानेव पत्तचीवरानि अदासि।

६५. तदा मागण्डियापि “यमहं करोमि। तं तथा अहुत्वा अञ्जयाव हांति, इदानि किं नु खो करिस्सामी”ति चिन्तेत्वा, “अत्थेसो उपायो”ति रञ्जे उय्यानकीढं गच्छन्ते चूढपितु सासनं पहिणि- “सामावतिया पासादं गन्त्वा, दुस्सकोट्टागारानि च तेलकोट्टागारानि च विवरापेत्वा, दुस्सानि तेलचाटीसु तेमेत्वा तेमेत्वा धम्भे वेटेत्वा ता सब्बापि एकतो कत्वा डारं पिदहित्वा बहि यत्तकं दत्त्वा दण्डदीपिकाहि गेहे अग्गिं ददमानो ओतरित्वा गच्छतू”ति। सो पासादं अभिरुद्ध

कोट्टागारानि विवरित्वा बत्थानि तेलचाटीसु तेमेत्वा तेमेत्वा धम्मं वेदेतुं आरपि।
 अथ नं सामावतिप्पमुखा इत्थियो “किं एतं चूळपिता”ति वदन्तियो उपसङ्गमिसु।
 “अप्पा, राजा दब्बिकम्पत्थाय इमे धम्मं तेलपिलोतिकहि वेठापेति, राजगेहे
 नाम सुयुत्तं दुयुत्तं दुज्जानं, मा मे सत्तिके होथ, अप्पा”ति एवं वत्वा ता
 आगता गव्धे पवेसेत्वा द्वारानि पिदहित्वा वहि यन्तकं दत्त्वा आदितो पडाय
 अग्निं देन्तो ओतरि। सामावती तासं ओवादं अदासि- “अप्पाकं अनमतग्गे
 संसारे विचरन्तीनं एवमेव अग्निना ज्ञायमानानं अत्तभावानं परिच्छेदो
 बुद्धजाणेनपि न सुकरो, अप्पमत्ता होया”ति। ता गेहे ज्ञायन्ते
 वेदनापरिणहकम्पड्ढानं मनसिकरोन्तियो काचि दुतियफलं, काचि ततियफलं
 पापुणिसु। तेन वुत्तं- “अथ खो सम्बहुला भिक्खू पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्ता
 येन भगवा तेनुपसङ्गमिसु, उपसङ्गमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं
 निसीदिसु, एकमन्तं निसिन्ना खो ते भिक्खू भगवन्तं एतदवोचुं- ‘इध, भन्ते,
 रज्जो उदेनस्स उय्यानगतस्स अन्तेपुरं दहं, पञ्च च इत्थिसतानि कालकतानि
 सामावतिप्पमुखानि। तासं, भन्ते, उपासिकानं का गति, को अभिसम्परायो’ति?
 सन्तेत्थ, भिक्खवे, उपासिकायो सोतापन्ना, सन्ति सकदागामियो, सन्ति
 अनागाभियो, सव्वा ता, भिक्खवे, उपासिकायो अनिप्फला कालकता”ति। अथ
 खो भगवा एतमत्थं विदित्वा तायं वेलायं इमं उदानं उदानेसि-

“माहसम्बन्धनो णोको. भव्वरूपोच विस्सति।
 उचधीवन्धनो वान्णे. नमसा परिवारिणो।
 सम्पत्तोरिव ख्वाचनि. पयत्तो नत्थि किञ्चन नि॥

(उदा० ७०)।

६६. एवञ्च पन वत्वा, “भिक्खवे, सत्ता नाम वट्टे विचरन्ता निच्चकालं
 अप्पमत्ता हुत्वा पुञ्जकम्पमेव न करोन्ति, पमादिनो हुत्वा पापकम्पमि करोन्ति।
 तस्मा वट्टे विचरन्ता सुखमि दुक्खमि अनुभवन्ती”ति धम्मं देसेसि।

६७. राजा “सामावतिया गेहं किर ज्ञायती”ति सुत्वा वेगेनागच्छन्तोपि
 अदहे सम्पापुणितुं नातक्खि। आगन्त्वा पन गेहं निव्वापेन्तो उप्पन्नवलवदोयनस्सो
 अमच्चगणपरिवृतो निसीदित्वा सामावतिया गुणे अनुस्सरन्तो, “कस्स नु खो इदं
 कम्प”न्ति चिन्तेत्वा- “भागण्डियाय कारितं भविस्सती”ति जत्वा, “तासेत्वा
 पुच्छियमाना न कथेस्सति, सणिकं उपायेन पुच्छिस्सामी”ति चिन्तेत्वा अमच्चे
 आह- “अप्पो, अहं इतो पुब्बे उडाय समुडाय आसङ्कितपरिसङ्कितोव होमि,

सामावती मे निच्चं ओतारमेव गवेसति, इदानीं पन मे वित्तं निव्वुत्तं भविस्सति, सुखेन च वसितुं लभिस्सामी”ति, ते “केन नु खो, देव, इदं कत्”न्ति आहंसु। “मयि सिनेहेन केनचि कत्तं भविस्सती”ति। मागण्डियापि समीपे टिता तं सुत्वा, “नाञ्जो कोचि कातुं सक्खिस्सति, मया कत्तं, देव, अहं चूळपितरं आणापेत्वा कारेसि”न्ति आह। “तं ठपेत्वा अञ्जो मयि सिनेहो सत्तो नाम नत्थि, पसन्नोस्मि, वरं ते दम्भि, अत्तनो ज्ञातिगणं पक्कोसापेही”ति। सा ज्ञातकानं सासनं पहिणि- “राजा मे पसन्नो वरं देति, सीधं आगच्छन्तू”ति। राजा आगतागतानं महन्तं सक्कारं कारेसि। तं दिस्वा तस्सा अञ्जातकापि लञ्जं दत्वा “मयं मागण्डियाय ज्ञातका”ति आगच्छिसु। राजा ते सब्बे गाहापेत्वा राजङ्गणे नाभिष्पमाणे आवाटे खणापेत्वा ते तत्थ निसीदापेत्वा पंसूहि पूरेत्वा उपरि पलाले विकिरापेत्वा अग्गि दापेसि। चम्पस्स दइकाले अयनङ्गलेन कत्सापेत्वा खण्डाखण्डं हीराहीरं कारेसि। मागण्डियाय सरिरतोपि तिखिणेन सत्थेन धनधनङ्गानेसु मंसं उप्पाटेत्वा तेलकपालं उद्धनं आरोपेत्वा पूवे विय पचापेत्वा तमेव खादापेसि।

६८. धम्मसभायमि भिक्खू कथं समुद्दापेसुं, “अननुच्छविकं वत, आवुसो, एवरूपाय सद्दाय पसन्नाय उपासिकाय एवरूपं भरण”न्ति। सत्था आगन्त्वा, “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सज्जिसिन्ना”ति पुच्छित्वा, “इमाय नामा”ति वुत्ते “भिक्खवे, इमस्मि अत्तभावे सामावतिष्पमुद्धानं इत्थीनं एतं अयुत्तं सप्पत्तं। पुब्बे कत्तकम्पस्स पन युत्तमेव एताहि लद्ध”न्ति वत्वा, “किं, भन्ते, एताहि पुब्बे कत्तं, तं आचिक्खथा”ति तेहि याचितो अतीतं आहरि-

६९. अतीते वाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते राजगेहे निवद्धं अट्ट पच्चेकबुद्धा भुज्जन्ति। पञ्चसता इत्थियो ते उपट्ठहन्ति। तेसु सत्त पच्चेकबुद्धा हिमवन्तं गच्छन्ति, एको नदीतीरे एकं तिणगहनं अत्थि, तत्थ ज्ञानं समापज्जित्वा निसीदि। अथेकदिवसं राजा पच्चेकबुद्धेसु गतेसु ता इत्थियो आदाय नदियं उदककीळं कीळितुं गतो। तत्थ ता इत्थियो दिवसभागं उदके कीळित्वा उत्तरित्वा सीतपीळिता अग्गि विसिब्बेतुकाया “अम्हाकं अग्गिकरणङ्गानं ओलोकेथा”ति अपरापरं विचरन्तियो तं तिणगहनं दिस्वा, “तिणरासी”ति सञ्जाय तं परिवारेत्वा टिता अग्गि अदंसु। तिणेसु ज्ञायित्वा पतन्तेसु पच्चेकबुद्धं दिस्वा, “नद्दाम्हा, अम्हाकं रञ्जो पच्चेकबुद्धो ज्ञायति, राजा जत्वा अप्पे नासेस्सति, सुदइहं नं करिस्साया”ति सब्बा ता इत्थियो इतो वित्तो च दारुनि आहरित्वा तस्स उपरि दारुरासिं करिसु। महादारुरासिं अहोसि। अथ नं आलिम्पेत्वा, “इदानी

श्रायिस्सती”ति पक्कमिंसु। ता पठमं असञ्चेतनिका हुत्वा कम्पुना न बज्झिंसु, इदानीं पच्छा सञ्चेतनाय कम्पुना बज्झिंसु। पच्चेकबुद्धं पन अन्तोसभापत्तियं सकटसहस्सेहि दारुनि आहरित्वा आलिप्पेन्तापि उस्माकारमत्तप्पि गहेतुं न सक्कोन्ति। तस्मा सो सत्तमे दिवसे उद्दाय यथासुखं अगमासि। ता तस्स कम्पस्स कतत्ता बहूनि वस्ससत्तसहस्सानि निरये पच्चित्वा तस्सेव कम्पस्स विपाकावसेसेन अत्तभावसते इपिनाव नियापेन गेहे ज्ञायमाने ज्ञायिंसु। इदं एतासं पुब्बकम्पन्ति।

७०. एवं वुत्ते भिक्खू सत्थारं पटिपुच्छिंसु- “खुज्जुत्तरा पन, भन्ते, केन कम्पेन खुज्जा जाता, केन कम्पेन महापञ्जा, केन कम्पेन सोतापत्तिफलं अधिगत्ता, केन कम्पेन परेसं पेसनकारिता जाता”ति? भिक्खवे, तस्सेव रज्जो बाराणसियं रज्जं करणकाले स्वेव पच्चेकबुद्धो थोकं खुज्जधातुको अहोसि। अथेका उपद्रायिका इत्थी कम्बलं पारुपित्वा सुवण्णासरणं गहेत्वा, “अम्हाकं पच्चेकबुद्धो एवञ्च एवञ्च विचरती”ति खुज्जा हुत्वा तस्स विचरणाकारं दस्सेसि। तस्स निस्सन्देन खुज्जा जाता। ते पन पच्चेकबुद्धे पटमदिवसे राजगेहे निसीदापेत्वा पत्ते गाहापेत्वा पायासस्स पूरेत्वा दापेसि। उण्हपायासस्स पूरे पत्ते पच्चेकबुद्धा परिवत्तेत्वा परिवत्तेत्वा गण्हन्ति। सा इत्थी ते तथा करोन्ते दित्वा अत्तनो सन्तकानि अद्दु दन्तवलयानि दत्त्वा, “इयं ठपेत्वा गण्हथा”ति आह। तेसु तथा कत्वा तं ओलोकेत्वा टित्तेसु तेसं अधिष्णायं त्त्वा, “नत्थि, भन्ते, अम्हाकं एतेहि अत्थो। तुम्हाकञ्जेव एतानि परिच्चत्तानि, गहेत्वा गच्छथा”ति आह। ते गहेत्वा नन्दभूलकपट्थारं अगमंसु। अज्जतनापि तानि वलयानि अरोगानेव। सा तस्स कम्पस्स निस्सन्देन इदानीं तिपिटकधरा महापञ्जा जाता। पच्चेकबुद्धानं कतउपद्धानस्स निस्सन्देन पन सोतापत्तिफलं पत्ता। इदमस्सा बुद्धन्तरे पुब्बकम्पं।

७१. कस्सपसम्पासम्बुद्धकाले पन एका बाराणसिसेट्ठिनो धीता बहुमानकच्छायाय आदासं गहेत्वा अत्तानं अलङ्करोन्ती निसीदि। अथस्सा विस्सासिका एका खीणासवा भिक्खुनी तं ददुं अगमासि। भिक्खुनियो हि खीणासवापि सायन्हसमये उपद्राककुलानि दद्दुकामा होन्ति। तस्मिं पन खणे सेट्ठिधीताय सन्तिके काचि पेसनकारिका नत्थि, सा “वन्दामि, अय्ये, एतं ताव मे पसाधनपेढकं गहेत्वा देथा”ति आह। थेरी चिन्तेसि- “सचस्सा इमं गण्हित्वा न दरस्सामि, मयि आघातं कत्वा निरये निब्बत्तिस्सति। सचे पन टस्सामि, परस्स पेसनकारिका हुत्वा निब्बत्तिस्सति। निरयसन्तापतो खो पन परस्स पेसनभावोव

सेय्यो”ति। “सा अनुदयं पटिच्च तं गहेत्वा तस्सा अदासि। तस्स कम्मस्स निस्सन्देन परेसं पेसनकारिका जाता”ति।

७२. अथ पुनेकदिवसं भिक्खू धम्मसभायं कथं समुद्गापेसुं “सामावतिप्पमुखा पञ्चसता इत्थियो गेहे अग्गिना ज्ञायिसु, मागण्डियाय जातका उपरि पलालग्गि दत्त्वा अयनङ्गलेहि भिन्ना, मागण्डिया पक्कुकथिततेले पक्का, के नु खो एत्थ जीवन्ति नाम, के मत्ता नामा”ति। सत्था आगन्त्वा, “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सत्त्रिसिन्ना”ति पुच्छित्वा, “इमाय नामा”ति वुत्ते, “भिक्खवे, ये केचि पमत्ता, ते वस्ससतं जीवन्तापि मत्तायेव नाम। ये अप्पमत्ता, ते मत्तापि जीवन्तियेव। तस्मा मागण्डिया जीवन्तीपि मत्तायेव नाम, सामावतिप्पमुखा पञ्चसता इत्थियो मत्तापि जीवन्तियेव नाम। न हि, भिक्खवे, अप्पमत्ता मरन्ति नामा”ति वत्त्वा इमा गाथा अभासि—

२१. “अप्पमादो अमनपदं, पमादो मच्चुनो पदं।
अप्पमत्ता न भोगिन्नि, ये पमत्ता यथा मत्ता ॥

२२. “एवं विसंरत्तो जन्वा, अप्पमादस्मि पण्डिता।
अप्पमादे पमादन्नि, अग्गियानं गोचरे ग्गा ॥

२३. “ने ज्ञायिनो साननिका, निच्चं दळ्ळपारक्कमा।
फूसानि धीग निच्चानं, योगक्खेमं अनुत्तरं नि ॥

७३. तत्थ अप्पमादोति पदं महन्तं अत्थं दीपेति, महन्तं अत्थं गहेत्वा तिट्ठति। सकलस्मि हि तेपिटकं बुद्धवचनं आहरित्वा कथियमानं अप्पमादपदमेव ओत्तरति। तेन वुत्तं—

“सेय्यथापि, भिक्खवे, यानि कानिचि जङ्गलानं पाणानं पदजातानि, सब्बानि तानि हत्थिपदे समोधानं गच्छन्ति, हत्थिपदं तेसं अग्गमक्खायति यदिदं महन्तत्तेन। एवमेव खो, भिक्खवे, ये केचि कुसला धम्मा, सब्बेते अप्पमादमूलका अप्पमादसमोसरणा, अप्पमादो तेसं धम्मानं अग्गमक्खायती”ति ।

(सं० नि० ५.१४०)

७४. सो पनेस अत्थतो सतिया अविप्पवासो नाम। निच्चं उपट्ठिताय सतिया चेत्तं नामं। अमतपदन्ति अमतं बुच्चति निब्बानं। तच्चि अजातत्ता नु जीयति न मीयति, तस्मा अमतन्ति बुच्चति। पज्जन्ति इमिनाति पदं, अमतं पापुणन्तीति अत्थो। अमतस्स पदं अमतपदं, अमतस्स अधिगमूपायोति वुत्तं होति, पमादाति पमज्जनभावो, मुट्ठस्सतिसद्धान्तस्स सतिया बोसगस्सेत्तं नामं। मच्चुनोति मरणस्स। पटन्ति उपायो मग्गो। पमतो हि जातिं नातिवत्तति, जातो जीयति चेव मीयति चाति पमादो मच्चुनो पदं नाम होति, मरणं उपेति। अप्पमत्ता न मीयन्तीति सतिया सपन्नामता हि अप्पमत्ता न मरन्ति। अजरा अमरा होन्तीति न सल्लक्खेतत्त्वं। न हि कोचि सत्तो अजरो अमरो नाप अत्थि, पमतस्स पन वट्टं नाम अपरिच्छिन्नं, अप्पमतस्स परिच्छिन्नं। तस्मा पमत्ता जातिआदीहि अपरिमुत्तता जीवन्तापि मतायेव नाम। अप्पमत्ता पन अप्पमादलक्खणं वट्टेत्वा खिप्पं मग्गफलानि सच्छिकत्वा दुतियततियअत्तभावेसु न निब्बत्तन्ति। तस्मा ते जीवन्तापि मतापि न मीयन्तियेव नाम। ये पमत्ता यथा मत्ताति ये पन सत्ता पमत्ता, ते पमादमरणेन मत्ता, यथा हि जीवितिन्द्रियुपच्छेदेन मता दारुक्खन्धसदिता अपगतविज्जाणा, तथेव होन्ति। तेसम्पि हि मत्तानं विय गहट्टानं ताव “दानं दस्साप, सीलं रक्खिस्साम, उपोसथकम्पं करिस्सामा”ति एकचित्तम्पि न उप्पज्जति, पब्बजितानम्पि “आवरियुपज्जायवत्तादीनि पूरेस्साम, धुतद्धानि सभादिथिस्साम, भावनं वट्टेस्सामा”ति न उप्पज्जतीति पतेन ते किं नानाकरणाव होन्ति। तेन वुत्तं- “ये पमत्ता यथा मता”ति।

Dhamma.Digital

७५. एत्थं विसंसतो जन्वाति पमतस्स वट्टतो निस्सरणं नत्थि, अप्पमतस्स अत्थीति एवं वित्सेसतोव जानित्वा। के पनेत्तं वित्सेत्तं जानन्तीति? अप्पमादम्पि पण्डिताति ये पण्डिता मेघाविनो सप्पज्जा अत्तनो अप्पमादे टत्वा अप्पमादं वट्टेन्ति, ते एवं वित्सेसकारणं जानन्ति। अप्पमादं पमादन्तीति ते एवं जत्वा तस्मि अत्तनो अप्पमादे पपोदन्ति, पहंसितमुखा तुट्ठपहट्टा होन्ति। आर्यानां गांघरं ग्गताति ते एवं अप्पमादे पपोदन्ता तं अप्पमादं वट्टेत्वा अरियाणं बुद्धपच्चेकबुद्धबुद्धसावकानं गोचरसद्धान्ते चतुसतिपट्टानादिभेदे सत्तन्तिस बोधिपक्खियधम्पे नवविधलोकुत्तरधम्पे च रता निरता, अभिरता होन्तीति अत्थो।

७६. ते ज्ञायिन्तीति ते अप्पमत्ता पण्डिता अट्ठसमापत्तिसद्धान्तेन आरम्पणूपनिज्ज्ञानेन विपस्सनामग्गफलसद्धान्तेन लक्खणूपनिज्ज्ञानेन चाति दुविधेनपि ज्ञानेन ज्ञायिन्तीति। सान्तिकाति अभिनिक्खमनकालतो पट्टाय याव

अरहत्तमग्गा सततं पवत्तकायिकचेतसिकवीरिया । निच्चं दळ्ळपरक्कमाति यं तं पुरिसथाभेन पुरिसवीरियेन पुरिसपरक्कमेन पत्तब्बं, न तं अपापुणित्वा वीरियस्स सण्ठानं भविस्सतीति एवरूपेन वीरियेन अन्तरा अनोसक्कित्वा निच्चप्पवत्तेन दळ्ळपरक्कमेन समन्नागता । फुसन्तीति एत्थ द्वे फुसना ज्ञाणफुसना च, विपाकफुसना च । तत्थ चत्तारो मग्गा ज्ञाणफुसना नाम, चत्तारि फलानि विपाकफुसना नाम । तेसु इध विपाकफुसना अधिप्पेता । अरियफलेन निब्बानं सच्छिकरोन्तो धीरा पण्डिता ताय विपाकफुसनाय फुसन्ति, निब्बानं सच्छिकरोन्ति । योगक्खेमं अनुत्तरन्ति ये चत्तारो योगा महाजनं वट्टे ओसीदापेन्ति, तेहि खेमं निव्वभयं सब्बेहि लोकियलोकुत्तरधम्महि सेट्टता अनुत्तरन्ति ।

Dhamma.Digital

देसनापरियोसाने बहू सोतापन्नादयो अहेसुं । देसना महाजनस्स सात्त्विका जाताति ।

साभावतीवत्थु पठमं ।

॥ नमो तस्स भगवतो अरहत्तो सम्पात्तमुद्दस्स ॥

पालि संक्षिप्त व्याकरण

मोग्गलान व्याकरण अनुसार पाळि भाषामा अ, आ आदि ४३ वटा अक्षर छन् भने कच्चायन व्याकरण अनुसार ४९ वटा अक्षर छन्। जस्तै -

अ आ इ ई उ ऊ ए ए ओ ओ

क ख ग घ ङ
च छ ज झ ञ
ट ठ ड ढ ण
त थ द ध न
प फ ब भ म
य र ल व स ह ळ अं।

नाम

अकारन्त पुलिङ्ग 'बुद्ध' शब्दको रूपावली:

१. बुद्धो, बुद्धा । २. बुद्धं, बुद्धे । ३. बुद्धेन, बुद्धेहि । ४. बुद्धस्स, बुद्धानं । ५. बुद्धा, बुद्धेहि । ६. बुद्धस्स, बुद्धानं । ७. बुद्धे, बुद्धेसु । ८. भो बुद्ध, भो बुद्धा ।

१^१. बुद्ध (बुद्धले), बुद्धरु (बुद्धहरूले) । २. बुद्धलाई, बुद्धहरूलाई । ३. बुद्धले, (बुद्धद्वारा), बुद्धहरूले (बुद्धहरूद्वारा) । ४. बुद्धलाई, बुद्धहरूलाई । ५. बुद्धबाट (बुद्धदेखि), बुद्धहरूबाट (बुद्धहरूदेखि) । ६. बुद्धको, बुद्धहरूको । ७. बुद्धया, बुद्धहरूया । ८. भो बुद्ध, भो बुद्धहरू ।

जनक	पिता	नर	मानिस
पुत्र	पुत्र	उरग	सर्प
मनुस्स	मनुष्य	धम्म	धर्म
काक	काग	सङ्घ	सङ्घ

^{११} विभक्ति लागेका माथिको १ को नेपालीमा एकवचन र बहुवचनका अर्थ

इकारन्त स्त्रीलिङ्ग 'रत्ति' शब्दको रूपावली:

१. रत्ति, रत्तियो । २. रत्तिं, रत्तियो । ३. रत्तिया, रत्तीहि । ४. रत्तिया, रत्तीहि । ५. रत्तिया, रत्तीनं । ६. रत्तिया, रत्तीनं । ७. रत्तिषं, रत्तीसु । ८. भो रत्ति, भो रत्तियो ।

रवि	सूर्य	कवि	कवि
मुनि	मुनि	कपि	बाँदर
भक्ति	भक्ति	षणि	षणि
भूपति	राजा	परिधि	परिधि
अधिपति	नायक	इति	ऋषि

अकारन्तनपुंसकलिङ्ग 'वन' शब्दको रूपावली:

१. वनं, वनानि । २. वनं, वने । ३. वनेन, वनेहि । ४. वना, वनानं । ५. वना, वनेहि । ६. वना, वनानं । ७. वने, वनेसु । ८. भो वन, भो वनानि ।

जल	पानी, जल	घञ्ज	पान
नगर	नगर	सुवर्ण	सुवर्ण
पद्म	पद्म	हिरञ्ज	सुवर्ण, सुन
कुल	कुल, जम्मा	पाप	पाप
पण्य	पात	नेत्र	नेत्र, आँखा
घर	घर	मन्थक	टाउको
अरञ्ज	जहल	तोत	कान
रट्ट	राष्ट्र	मुख	मुख
रष	रष	पीठ	कुर्सी
मूल	जरा, मूल	हृदय	हृदय
तीर	तीर	मञ्च	मञ्च
खेत	खेत	भत	भात
खीर	खीर	धन	धन
मंस	मासु	सुख	सुख
पुष्क	पुष्प, फूल	दुःख	दुःख
मन	मन	कारण	कारण

सर्वनाम

सो, सा	ऊ	तुप्पे	तिभीहरू
ते	उनीहरू	अहं	म
त्वं	तिमी	मयं	हामी

विशेषण

सुभ	शुभ	अलस	अलि
अधम	नीच	काण	कानो
अन्य	अन्यो	उम्भत	पागल
पक्क	पाकेको	अन्भुत	अद्भुत
सकल	सारा	अप्य	अत्य
नव	नयाँ	सीतल	शीतल
दुक्कर	दुस्कर	भीरु	डर
एकच्च	केही	उग्न	उग्र
चारु	सुन्दर	उण्ह	तातो
मुद्द	मुद्दु	अखिल	सारा
सुञ्ज	शून्य	अतीत	बितेको
मलिन	फोहर	अह	पानी
विवित्त	विविन्न	उजू	सीधा
जटिल	जटिल	गोल	गोलो
बोराण	पुरानो	चञ्चल	चञ्चल
सुक्ख	सुक्खा	दुब्बल	दुर्बल
दुग्गम	दुर्गम	पिय	प्रिय
पुधु	फैलिएको	बधिर	बहिरो
गरु	गह्गुह्रो	रस्स	छोटो
लहु	हलुका	सुफल	सुफल
विसाल	विशाल	धम्मिक	धार्मिक
रम्म	रम्य	फरुस	कठोर
अनुत्तर	अनुत्तर	मत	मृत
अनुरत्त	रागी	भूय	लाटो
बहु	धेरै	रित्त	रित्तो
उत्सुक	उत्सुक	विनीत	नम्र
सन्त	शान्त	बिन्वत्त	बिस्तृत
घोर	भयङ्कर	सुकक	सेतो

क्रियाविशेषण

अगतो	अगाडि	तदा	तब
अतीव	अत्यधिक	तुण्ही	मौण, चुप
अधुना	हाल	नाना	विभिन्न
अभिव्यञ्जनं	बाम्बार	परसुवे	पर्सि
अवस्सं	अवश्य	पातो	बिहान
इप	यहाँ	बहिद्धा	बाहिर
इह	यहाँ	यत्र	जहाँ
एतरहि	अब	याव	जबसम्प
कच्च	कहाँ	स्वे	भोलि
कदा	कहिले	साधु	ठिक, सही
कहं	कहाँ	सायं	सन्ध्याकाल
कुत्र	कहाँ	सुवत्ति	स्वस्ति
तथा	त्यस्तै	हिय्यो	हिजो
ताव	तबसम्प	भा	हुन्न, नाई
न	ठैन, न	यथा	जस्तो
नूनं	निश्चय नै	बिना	बिना, बाहेक
परितो	चौरितरि	सदा	सँधै
अज्ज	आज	सम्मा	रात्ररी
अत्र	यहाँ	सुद्धु	रात्ररी
अधो	तल	सुवे	भोलि
अलं	मात्र, पुण्यो	हेट्ठा	तल
आप	हो, ल	आदाय	लिएर
इदानि	अहिले, अब	अपि	पनि
उद्धं	माघि	च	र
एत्थ	यहाँ	कस्मा	कसरी, किन
कथं	कसरी	कुहिं	कहाँ
कदाचि	शायद	पुन	फेरि
कीव	कति	सद्धिं	सँधै, सँगसँधै
तत्र	त्यहाँ	सब्बदा	सर्वदा

क्रिया

करोति	गर्ष।	इच्छति	इच्छा गर्ष।
खादति	खान्छ।	पुच्छति	सोच्छ।
आगच्छति	आउँछ।	वदति	भन्छ।
निगच्छति	निस्कन्छ।	वन्दति	वन्दना गर्ष।
चजति	छोड्छ।	घोषति	घुन्छ।

१. वर्तमानकाल -

वर्तमाने ति जन्ति सि ष पि प ते जन्ते से के ए धे।^{१५}

गच्छति, गच्छन्ति, गच्छसि गच्छथ, गच्छामि गच्छाम, गच्छते गच्छन्ते, गच्छसे गच्छथे, गच्छे गच्छथे।

सो गच्छति = ऊ जान्छ।	ते गच्छन्ति = उनीहरू जान्छन्।
त्वं गच्छसि = तिमी जान्छौ।	तुम्हे गच्छथ = तिमीहरू जान्छौ।
अहं गच्छामि = म जान्छु।	भयं गच्छाम = हामी जान्छौं।
सो गच्छते = ऊ जान्छ।	ते गच्छन्ते = उनीहरू जान्छ।
त्वं गच्छसे = तिमी जान्छ।	तुम्हे गच्छथे = तिमीहरू जान्छौ।
अहं गच्छे = म जान्छु।	भयं गच्छथे = हामी जान्छौं।

वर्तमानकालमा गरिरहेको भन्ने अर्थमा घातुमा न्त तथा पान प्रत्यय भएर बन्ने केही पाठि शब्द -

Dhamma.Digital

पठन्तो, पठमानो	पढ्दै	भुञ्जन्तो, भुञ्जमानो	खाँदै
पचन्तो, पचमानो	पकाउँदै	तुस्सन्तो, तुस्समानो	सुक्दै
नयन्तो, नयमानो	लैजाँदै	करोन्तो, करमानो	गर्दै
रुन्धन्तो, रुन्धमानो	रोक्दै	कथन्तो, कथमानो	भन्दै

२. भविष्यकाल -

भविस्सति^{१६} स्सति स्सन्ति स्ससि स्सथ स्सामि स्साम स्सते स्सन्ते स्ससे स्सथे स्सं स्साथे।^{१७}

^{१५} गुरु गरिएको कथ नसिद्धिएसम्म महाखनेलाई वर्तमानकाल भनिन्छ वर्तमानकालमा - ति जन्ति सि ष जादि क्रियाको पछाडि आउँछन्।

^{१६} जसिले गुरु नभएको तर पछि हुनेलाई भविष्यकाल भनिन्छ। सम्भाव्यबाट टाढा रहेकोमा पनि यो काल प्रयोग हुन्छ। जस्तो - तिमीले सक्नेछौ र! यसरी यो काल निन्दाको, विभ्रम वा आश्चर्य र असम्भाव्यतामा पनि प्रयोग हुन्छ।

^{१७} भविष्यकालमा - स्सति स्सन्ति स्ससि स्सथ जादि क्रियाको पछाडि आउँछन्

गभिस्सति गभिस्सन्ति, गभिस्ससि गभिस्सथ, गभिस्सापि गभिस्साप, गभिस्सते गभिस्सन्ते,
गभिस्सते गभिस्सत्ते, गभिस्सं गभिस्साप्पे।^{१९}

सो गभिस्सति = ऊ जानेछ।	ते गभिस्सन्ति = तिनीहरू जानेछन्।
त्वं गभिस्ससि = तिमी जानेछौ।	तुम्हे गभिस्सथ = तिमीहरू जानेछौ।
अहं गभिस्सापि = म जानेछु।	मयं गभिस्साप = हामी जानेछौं।
सो गभिस्सते = ऊ जानेछ।	ते गभिस्सन्ते = तिनीहरू जानेछन्।
त्वं गभिस्सते = तिमी जानेछौ।	तुम्हे गभिस्सत्ते = तिमीहरू जानेछौ।
अहं गभिस्सं = म जानेछु।	मयं गभिस्साप्पे = हामी जानेछौं।

३. भूतकाल -

भूते^{१८} ई उं ओ त्व इं म्हा आ ऊ से वं अ म्हे।^{१९}

अगमी अगमुं, अगमो अगमित्त्व, अगमि अगमिम्हा, अगमा अगमू, अगमिसे अगमिक्कं, अगम
अगमिम्हे।^{२०}

सो अगमी = ऊ गयो।	ते अगमुं = उनीहरू गए।
त्वं अगमो = तिमी गयो।	तुम्हे अगमित्त्व = तिमीहरू गयो।
अहं अगमि = म गएँ।	मयं अगमिम्हा = हामीहरू गयोँ।
सो अगमा = ऊ गयो।	ते अगमू = उनीहरू गए।
त्वं अगमिसे = तिमी गयो।	तुम्हे अगमिक्कं = तिमीहरू गयो।
अहं अगम = म गएँ।	मयं अगमिम्हे = हामी गयोँ।

Dhamma.Digital

४. अनद्यतनकाल -

अनज्जतने^{२१} आ ऊ ओ त्व अ म्हा त्व तुं से वं इं म्हेसे।

अगमा अगमू, अगमो, अगमत्व, अगम अगमम्हा, अगमत्व अगमत्तुं, अगमसे अगमक्कं,
अगमि अगमम्हेसे।

^{१९} यो भविष्यकालका क्रियाका उदाहरण हुन्।

^{१८} परिसमाप्त भएको अर्धमा यो काल प्रयोग हुन्छ।

^{१९} भूतकालमा - ई उं ओ त्व आदि क्रियाको पछाडि आउँछन्।

^{२०} यो भूतकालका क्रियाका उदाहरण हुन्।

^{२१} अहिलेको समयतित्त सम्बन्ध नभएको तर भूततित्त सम्बन्ध भएकोमा यो काल प्रयोग हुन्छ। अज्ञात भूतकाल पनि हुन्छ। कुकुन त घोरे। मने काम भूतकालमा घएतापनि अहिले मात्र बाह्य हुन आएको यस्तो अर्थ अनज्जतनेसे दिन्छ।

सो अगमा = ऊ गएछ।	ते अगमू = तिनीहरू गएछन्।
त्वं अगमो = तिमी गएछौ।	तुम्हे अगमत्व = तिमीहरू गएछौ।
अहं अगम = म गएछु।	मयं अगमम्हा = हापी गएछौं।
सो अगमत्व = ऊ गएछ।	ते अगमत्वु = तिनीहरू गएछन्।
त्वं अगमसे = तिमी गएछौ।	तुम्हे अगमत्वं = तिमीहरू गएछौ।
अहं अगमि = म गएछु।	मयं अगमद्हसे = हापी गएछौं।

५. परोक्षभूतकाल -

परोक्षे^{११} अ उ ए त्य अ म् त्व रे त्वो बो इ म्हे।

जगाम जगमु, जगमे जगमित्व, जगम जगमिद्, जगमित्त्व जगभिरे, जगमित्वो जगमिबो, जगमि जगमिभे।

सो जगाम = ऊ गइसकेको छ।	ते जगमु = उनीहरू गइसकेका छन्।
त्वं जगमे = तिमी गइसकेको छौ।	तुम्हे जगमित्व = तिमीहरू गइसकेका छौ।
अहं जगम = म गइसकेको छ।	मयं जगमिद् = हापीहरू गइसकेका छौं।
सो जगमित्व = ऊ गइसकेको छ।	ते जगभिरे = उनीहरू गइसकेका छन्।
त्वं जगमित्वो = तिमी गइसकेको छौ।	तुम्हे जगमिबो = तिमीहरू गइसकेका छौ।
अहं जगमि = म गइसकेका छु।	मयं जगमिभे = हापीहरू गइसकेका छौं।

६. क्रियातिपतिकाल -

एव्यादो^{१२} वातिपत्तिपं स्ता स्तंसु स्ते स्तच स्तं स्ताप्हा स्तच स्तिसु तस्से स्तवे स्ति स्ताप्हसे।

सो गमिस्ता = ऊ गएको भए।	ते गमिस्तंसु = उनीहरू गएको भए।
त्वं गमिस्ते = तिमी गएको भए।	तुम्हे गमिस्ताप = तिमीहरू गएको भए।
अहं गमिस्तं = म गएको भए।	मयं गमिस्ताप्हा = हापीहरू गएको भए।
सो गमिस्तच = ऊ गएको भए।	ते गमिस्तिसु = उनीहरू गएको भए।
त्वं गमिस्तसे = तिमी गएको भए।	तुम्हे गमिस्तवे = तिमीहरू गएको भए।
अहं गमिस्तिं = म गएको भए।	मयं गमिस्ताप्हसे = हापीहरू गएको भए।

^{११} अक्षयल रूपमा आजतित सम्बन्ध नभएको वित्तिकेकोलाई परोक्षे भनिन्छ। घृट (घण्टित) विहित तथा अन्यमनस्कद्वारा गरिएको कार्यमा प्रयोग हुन्छ। यो पूर्णभूतकाल हो।

^{१२} घटलाई क्रियातिपति भनिन्छ। यो भनेको अवस्थालाई र परिस्थितिलाई बुझाउने काल हो। जस्तो - यदि उत्तरो पुरा अवस्थाका प्रवर्धित भएको भए अर्हत भगतकोभियो।

७. हेतुफल -

हेतुफलेस्त्वैव्य^{११} एव्युं एव्यासि एव्याष एव्यामि एव्याम एष एरं एषो एव्यको एव्यं एव्याम्हे ।

सो गच्छेय्य = ऊ जान्ठ भने ।	ते गच्छेय्युं = उनीहरू जान्छन् भने ।
त्वं गच्छेय्यासि = तिमी जान्छौ भने ।	तुम्हे गच्छेय्याष = तिमीहरू जान्छन् भने ।
अहं गच्छेय्यामि = म जान्छु भने ।	मयं गच्छेय्याम = हामीहरू जान्छौं भने ।
सो गच्छेष = ऊ जान्ठ भने ।	ते गच्छेरं = उनीहरू जान्छन् भने ।
त्वं गच्छेषो = तिमी जान्छौ भने ।	तुम्हे गच्छेय्यको = तिमीहरू जान्छन् भने ।
अहं गच्छेय्यं = म जान्छु भने ।	मयं गच्छेय्याम्हे = हामीहरू जान्छौं भने ।

८. प्रेरणार्थकक्रिया^{१२} -

तु जन्तु हि ष मि प तं जनां स्तु को ए जायसे ।

गच्छतु गच्छन्तु, गच्छाहि गच्छष, गच्छामि गच्छाम, गच्छतं गच्छन्तं, गच्छस्तु गच्छको, गच्छे, गच्छामसे ।

सो गच्छतु = उसलाई जानदेऊ ।	ते गच्छन्तु = उनीहरूलाई जानदेऊ ।
त्वं गच्छाहि = तिमीलाई जानदेऊ ।	तुम्हे गच्छष = तिमीहरूलाई जानदेऊ ।
अहं गच्छामि = मलाई जानदेऊ ।	मयं गच्छाम = हामीहरूलाई जानदेऊ ।
सो गच्छतं = उसलाई जानदेऊ ।	ते गच्छन्तं = उनीहरूलाई जानदेऊ ।
त्वं गच्छस्तु = तिमीलाई जानदेऊ ।	तुम्हे गच्छको = तिमीहरूलाई जानदेऊ ।
अहं गच्छे = मलाई जानदेऊ ।	मयं गच्छामसे = हामीहरूलाई जानदेऊ ।

Dhamma.Digital

प्रेरणार्थक कारित -

पाचयति, पाचयेति, पाचापयति, पाचापेति ।	पकाउन लगाए । (प्रथम पुरुष एकवचन)
पाचयन्ति, पाचन्ति, पाचापयन्ति, पाचापेन्ति ।	पकाउन लगाए । (प्रथम पुरुष बहुवचन)
पाचयसि, पाचोसि, पाचापयसि, पाचापेसि ।	पकाउन लगाए । (मध्यम पुरुष एकवचन)
पाचयष, पाचेष, पाचापयष, पाचापेष ।	पकाउन लगाए । (मध्यम पुरुष बहुवचन)
पाचयामि, पाचोमि, पाचापयामि, पाचापेमि ।	पकाउन लगाए । (उत्तम पुरुष एकवचन)
पाचयाम, पाचोम, पाचापयाम, पाचापेम ।	पकाउन लगाए । (उत्तम पुरुष बहुवचन)

^{११} हेतु (कारण) । फल (कार्य) को जर्षमा यो जर्षानकालमा प्रयोग हुन्छ । जस्तो - यदि ऊ दक्षिणतिरबाट जान्छ भने घरमा पुग्नेछ । जस्तो - सधैँ स्तूभार निव्या भवेय्युं न निरुद्धेय्युं = यदि संस्कार नित्य छ भने यो विरोध हुँदैन । यो सत्तम, योग्य र सम्भावना अर्षमा पनि यो प्रयोग हुन्छ । साथै यो प्रश्न सोध्न, पाचका गर्न र विधिविधानमा पनि यो काल प्रयोग हुन्छ ।

^{१२} प्रश्न सोध्ने प्रेरणा अर्षमा क्रियाको अन्तमा तु जन्तु आदि प्रयोग हुन्छ ।

अव्यय कृदन्त अव्यय

तुं, ताये, तवे, तून, क्तवान्, क्त्वा प्रत्ययहरू तथा यसै अर्थमा अन्य प्रत्ययहरूबाट बनेको कृदन्त रूप अव्यय हुन्छन्।

भोक्तुं	भोजन गर्न	सुत्वा	सुनेर
कातुं	गर्न	अभिपूय	तिरस्कार गरेर
सोतुं	सुत्न	अभिहृद्	लगेर
ददुं	देख्न	अनुमोदियान्	अनुमोदन गरेर
युञ्जितुं	युद्ध गर्न	आहृच्च	मारेर, विशेष
वक्तुं	बोल्न, भन्नु	सक्कच्च	सत्कार गरेर
रुञ्जितुं	रोक्न	असकच्च	असत्कार गरेर
कत्ताये	गर्न	अधिकिच्च	अधिकार गरेर
कातवे	गर्न	अधिच्च	पढेर
सोतून	सुनेर	समेच्च	भिलेर
सुत्वान्	सुनेर	दित्वा	देखेर

तद्धितान्त अव्यय -

तो, त्र, त्व, धि, हिं, हं, दा, धा, धा, एषा, ज्ञं, वक्ष्तु, सो, ची आदि प्रत्ययहरूबाट बनेको शब्द तद्धितान्त अव्यय हुन्छन्।

चोरतो	चोरदेखि	द्विधा	दुई प्रकारले
कुतो	कहाँबाट	एकधा	एक प्रकारले
सञ्चत्र	सबै ठाउँमा	बहुधा	धेरै प्रकारले
सञ्चधि	सबैमा	द्वेषा	दुई प्रकारले
तर्हि, तहं	त्यहीँ, त्यसमा	तेषा	तीन प्रकारले
सञ्चदा	सर्वदा	एकज्ञं	एक प्रकारले
एकदा	एकपटक	द्विवक्ष्तुं	दुई पटक
सञ्चधा	सबै प्रकारबाट	बहुवक्ष्तुं	धेरै पटक
यथा	जस्तै	कतिवक्ष्तुं	कति पटक
कथं	कसरी	खण्डतो	खण्ड गरेर
इत्थं	यसरी	एकेकसो	एक-एक गरेर

रूढि अव्यय -

अगतो	अगाडि	कामं	निश्चयले
अतीव	अत्यन्त	आरका	टाढा
अन्तरा	विचया	कुदाचनं	कहिल्यै
अभिक्षणं	वारम्बार	एवमि	यसरी
अमा	साय	तय	निश्चयले
अलं	पुग्यो	नु	सायद
आम	हो, हसु	परम्पुछा	पछाडितिर
ईस	घोरौ	पुनपुनं	वारम्बार
चिरस्सं	चिरकाल	पेच्च	परलोकमा
जातु	निश्चयले	मा	न, हुँदेन
ततो	त्यसपछि	मुसा	हुट
पतिरूपं	ठिक, योग्य	सद्धं	अनुकूल
तिरियं	तेस्रो	समन्ततो	चारैतिरबाट
दोसो	रातया	सम्पत्ति	यो समयमा
मुधा	वेकार	सहं	साय
मुहु	वारम्बार	रहो	एकान्त
यषत्रं	यसरी नै	सुहु	रात्ररी
यषातघं	यसरी नै	विय	झैं, जस्तो
सं	प्रसन्नतापूर्वक	अत्तु	यस्तै
रत्तं	रातमा	अम्मो	हे, मो
सु	अषवा	हि	ल
अद्दा	निश्चय नै	हिय्यो	हिजो
अअदत्तु	निश्चय	एवं	यसरी, हें, हजुर
अन्तरेन	विषयाट	धि	थिक्कार
अभिण्हं	वारम्बार	सापु	ठिक, सही
अयुत्र	फलानो ठाउँमा	कामं	निश्चयले

निमित्तार्थक-

छादितुं	खान	उपदिसितुं	उपदेश गर्न
आगन्तुं	आउन	परिसितुं	देह्न
निगन्तुं	वाहिरिन	नच्चितुं	नाल्ल
चजितुं	छोड्न	घोवितुं	पुन
चलितुं	चल्ल	पयितुं	पकाउन
चुम्बितुं	चुम्बन गर्न	परितुं	पढ्न
उयितुं	उड्न	पातुं	प्राप्त गर्न
टातुं	बस्न	रुदितुं	रुन
गन्तुं	जान्न	लिखितुं	लेह्न
किणितुं	किन्न	सयितुं	सुल्ल
वपितुं	रोप्न	सुणितुं	सुन्न
हसितुं	हौस्न	नयितुं	लग्न
दातुं	दिन	रन्धितुं	रसा गर्न
इच्छितुं	इच्छा गर्न	लभितुं	लाभ गर्न
कम्बितुं	काप्न	वसितुं	बस्न
कीलितुं	खेल्ल	वहितुं	बोक्न

पूर्वकालिक अव्यय -

मन्त्वा	गएर	वरित्वा	बोकेर
आगन्त्वा	आएर	कम्बित्वा	काँपेर
गत्वा	गएर	कीळित्वा	खेलेर
इच्छित्वा	इच्छा गरेर	निगत्वा	निस्किएर
करित्वा	गरेर	चलित्वा	चलेर
खेलित्वा	खेलेर	उयित्वा	उडेर
छादित्वा	खाएर	उपदिसित्वा	उपदेश दिएर
आगत्वा	आएर	नच्चित्वा	नाँचेर
चजित्वा	छोडेर	पयित्वा	पकाएर
चुम्बित्वा	च्वाँइ खाएर	पित्वा	पिएर
टत्वा	बसेर	रुदित्वा	रोएर
परिसित्वा	देखेर	लिखित्वा	लेखेर
घोवित्वा	घोएर	सयित्वा	सुतेर
परित्वा	पढेर	सुणित्वा	सुनेर
रन्धित्वा	रसा गरेर	नयित्वा	लगेर

लभित्वा	पाए	किणित्वा	किनेर
बसित्वा	बसेर	वभित्वा	रोपेर
हसित्वा	हंसेर	दत्त्वा	दिएर

सन्धि

सं + यमो	संयमो	तत्र + इमे	तत्रिभे
सं + योगो	सञ्जोगो	चत्तारो + इमे	चत्तारोभे
सं + युत्तं	सञ्जुत्तं	सो + अपि	सोपि
सो + अहं	स्वाहं, सोहं	लता + इव	लतेव, लताव
सो + अस्स	स्वस्स	तस्स + इदं	तस्सेदं
सक + य + ते	सकक्के	न + उपेति	नोपेति
छ + आयत्तनं	छत्तायत्तनं	वि + अकासि	व्याकासि
छ + अभिञ्जा	छत्ताभिञ्जा	सु + आगतं	स्वागतं
सम्पा + एव	सम्पदेव	तथा + एव	तथरिव
प + गहो	पग्गहो	तस्मा + इह	तस्मातिह
प + बजं	पब्बजं	ते + अहं	त्याहं, तेहं
तत्र + अर्यं	तत्रयं	ते + अज्ज	त्यज्ज, तेज्ज
इघ + पमादो	इघप्पमादो	त्वं + असि	त्वंसि
पुष + जनो	पुषुज्जनो	तं + करोति	तद्धरोति
जव + नद्धा	जोनद्धा	तं + चरति	तञ्चरति
एवं + अस्स	एवंस	तं + ठानं	तण्ठानं
अपि + ओकासो	अज्जोकासो	तं + धनं	तन्धनं
एकं + इध + अहं	एकभिदाहं	तं + पाति	तप्पाति
अति + इसिगणो	अतिसिगणो	तं + अहं	तपहं
अति + इव	अतेव	नि + पोसो	निग्घोसो
सद्धा + इन्द्रियं	सद्धिन्द्रियं	पति + अग्गि	पटग्गि
तत्र + इमे	तत्रिभे	महा + धनो	महद्धनो
चत्तारो + इमे	चत्तारोभे	यथा + इदं	यथिदं
अज्ज + अगो	अज्जतगो	यथा + एव	यथरिव
अत्त + य + ते	अत्तते	यदि + एवं	यज्जेवं
एत्तं + अबोच	एत्तदवोच	यस + धेरो	यसत्थेरो
खो + अस्स	ख्वस्स	याचके + आगते	याचकभागते

चक्रुपालस अतीतवत्सु

अतीते वाराणसिं चरित्स्वये रज्जं करोते एको वेज्जो गाघनिगमेसु वरित्वा वेज्जकम्पं करोतो एकं चक्रुदुब्बलं इत्थि दित्वा पुच्छि - "किं ते अफत्तुकन्ति? "अन्वीति न पत्तामी"ति। "मेसज्जं ते करिस्तामी"ति? "करोहि, तामी"ति। "किं मे दत्तासी"ति? "सवे मे अन्वीति पाकतिकानि कात्तु तन्निवससि, अहं ते तद्धि पुत्तपीताहि दासी भविस्तामी"ति। सो "सापू"ति मेसज्जं संविदहि, एकमेत्तज्जेव अन्वीति पाकतिकानि अहेत्तु। सा विन्नेति - "अभ्येतस तपुत्तपीता दासी भविस्तामी"ति पट्टियानि, "न खो पन पं तण्णेन तम्पावानेन तपुत्तवारिस्सति, वप्पेस्सामि न"ति। सा वेज्जेनागन्त्वा "कीदरिं, भवे"ति पुट्टा "पुब्बे मे अन्वीति धोके रज्जित्तु, इवानि पन अतिरेक्कलं क्खन्ती"ति आह। वेज्जे "अयं पं वप्पेत्वा किञ्चि अदात्तुकाया, न मे एताथ दिग्घाय धत्तिआ जत्थो, इदानेव नं अयं करिस्तामी"ति विन्नेत्वा गेहं गन्त्वा शरियाय एत्तम्बं अविच्छिन्ना। सा तुष्ठी अहोसि। सो एकं मेसज्जं योजेत्वा तस्सा तन्निंके गन्त्वा "भदे, इयं मेसज्जं अज्जेही"ति अज्जापेति। अचत्ता टे अन्वीति दीपसिक्खा विद्य विज्जायिस्सु।

एकपुत्तलेन कत्तकम्पं पच्छन्तो पच्छन्तो अनुबन्धि। पापकम्पञ्चि नामेत्तं पुं वड्ढो बलिवहस्स पदं चक्कें विय अनुगच्छन्तीति इदं खंभुं कप्पेत्वा धम्मराजा इयं गाघमाह -

"भनोपुब्बज्जा धम्मा, मनोत्तेहा मनोपया।

भनत्ता वे पट्टेन, पात्तति वा क्खन्ति वा।

ततो नं दुब्बखपन्नेति. चक्कं वड्ढतो पद"ति ॥

पूतिगतत्तिस्सत्त्वेरस्स अतीतवत्सु

अयं कस्सपत्तम्पासन्नुट्ठकाले साकुणिको हुत्वा बहू सक्कुणे वप्पित्वा इत्तत्तजनं उपट्ठहि। तेत्तं दिग्घावत्ते विक्किणाति, "विक्किन्तावत्तेसा भोत्वा टपित्ता पूतिको पविस्सन्ती"ति यथा उप्पत्तित्तुं न सक्कोन्ति, तथा तेत्तं जह्द्वीनि व पक्खद्दीनि व पिन्दिया तस्ति कत्त्वा टपेति, ते पुनरिदत्ते विक्किणाति। अतिवहून् पन लद्धकाले अत्तनोपि अन्वाय पयापेति। तस्सोच्छेदितं रत्तभोजने पक्के एको षीणासत्थो पिण्डाय वरन्तो गेहदारे अट्ठसि। सो वेरं दित्वा वित्तं बत्तादेत्वा, "गया बहू पात्ता भोत्वा छादिता, अय्यो च मे गेहदारे टित्तो, अत्तनोगेहे च रत्तभोजनं सविज्जति, पिण्डपातयस्स दत्तामी"ति तस्स पत्तं आहाय पूत्त्वा रत्तपिण्डपात्तं दत्त्वा वेरं पन्त्तपत्तिदित्तेन वन्त्तिव, "भन्ने, तुष्ठीहि दिट्ठम्मास मत्थकं धापुणेय"ति आह। वेरो "एवं होत्तू"ति अनुमोदनं अकासि। "पिक्खवे, तत्ता कत्तकम्पवत्तेवेत्तं तिस्सत्स निष्पन्नं, सक्कुणानं अदिग्घेहनित्स्सन्देन तिस्सत्स एत्तज्ज पूतिकं जात्तं, अट्ठानि व पित्रानि, षीणासत्थस रत्तपिण्डपातदाननित्स्सन्देन अहत्तं पत्तो"ति।

"अविं वत्तयं क्खयो, पवत्ति अपितेस्सति।

सुद्धो अपेतविज्जाणो, निरत्तं च कटिन्न"ति ॥

कोकमुनखलुट्ठकस्स अतीतवत्सु

अतीते कियेको वेज्जो वेज्जकम्पन्नाय गामं विवत्तिव किञ्चि रुम्पं अलपित्वा घातज्जतो निक्खपित्वा गाघद्वारो सन्नुत्ते कुमारके कोट्ठने दित्वा "इमे त्थयेन इत्तापेत्वा तिकिच्छित्वा आहयं लपिस्तामी"ति, एकस्मिं रुक्खचित्ते सीत्तं निहरित्वा निपन्नं तम्पं दत्तेत्वा, "अम्भो, कुमारका एसो ताठिकपोत्तको, गण्ण व"ति आह। अथैको कुमारको तम्पं गीवायं टक्कं गेत्वा नीहत्तिव तस्स तम्पथावं अत्ता विरवन्तो अविदूरे टित्त्स वेज्जस मत्थके छिपि। तम्पो वेज्जस खन्धिक्कं परिक्खित्त्वा दक्कं अत्तिव तत्थेव जीवितक्खयं पापेति, एवमत्त अक्खदुट्ठस्स पट्टुसित्त्वा विनात्तं पत्तो।

सत्त्वा धम्मं देतेतो इयं गाघमाह -

"धो अक्खदुट्ठस्स दास्स दुस्सति, सुट्ठस्स पोत्तस अनङ्गणस।

तमेव वात्तं पन्नेति पापं, सुक्कुपो रज्जो पट्टिवात्तं वित्तो"ति ॥

मणिकारकुलूपकतिसत्यैरवत्थु

एवमपेकेति इयं एवमदेतनं सत्त्वा जेतवने विहरन्तो मणिकारकुलूपकं तिसत्यैरं आरम्भ कथेति।

सो किर बेरो एकस्स मणिकारस्स कुले द्वादस वत्सानि भुञ्जि। तस्मिं कुले जयम्पत्तिका धातापितुद्धाने ठवा बेरं पटिजग्गिसु। अयेकविससं सो मणिकारो बेरस्स पुरतो मंसं छिन्दन्तो निसिञ्चो होति। तस्मिं छणे तस्मा पसेनदि कोसलो एकं मणिरातनं "इयं धोक्खिता विञ्जित्वा पण्डित्थु"ति बेसेति। मणिकारो सतोस्सित्तेनेव इत्थेन तं पटिग्गहेत्वा पेडाय उपरि ठपेत्वा इत्थप्येवचनत्वं अन्तो पविसि। तस्मिं एव मेहे पोसावनिक्कोञ्चवत्तुणो अत्थि। सो लोहितगन्धेन मंससञ्जाय तं मणि बेरस्स पसन्नास्सेव गिति। मणिकारो आगन्त्वा मणि अपसन्तो "मणि केन गहितो"ति परिपञ्च पुरत्के च पटिपाटिवा पुक्खिन्त्वा तेहि "न गण्डाया"ति वुत्ते "बेरेन गहितो पविसस्सी"ति। विन्नेत्वा परिपाय तदिं पजेति - "बेरेन मणि गहितो पविसस्सी"ति। सा, सापि, मा एवं अवच, एतकं कालं मया बेरस्स न किञ्चि वज्जं दिट्ठपुञ्जं, न सो मणि गण्डाहीति। मणिकारो बेरं पुञ्चि - "मनो, इयस्मिं ठाने मणिरातनं तुय्हेहि गहित"ति। न गण्डाधि, उपासकति। भन्ते, न इय अज्जो अत्थि, तुय्हेहिपेव गहितो पविसस्सति, देय मे मणिरातनन्ति। सो तस्मिं अत्थमटिच्छन्ते पुन परिपे आह - "बेरेनेव मणि गहितो, पीडेत्वा नं पुक्खिस्सामी"ति। सा, सापि, मा नो नात्थि, वं अप्पेहि दासत्वं उपगमन्तुं, न च बेरं एवरूपं वतुन्ति। सो "सन्धेव मयं दासत्वं उपगच्छन्ता मणिमूलं न अण्णयाया"ति रज्जुं गाहेत्वा बेरस्स सीसं बेडेत्वा टण्णेन प्रष्टेति। बेरस्स सीसतो च कण्णनात्ताहि च लोहितं पण्णरि, अवच्छीनि विन्धमननाकारभत्तानि अहेतुं, सो वेदेनापमत्तो भूषियं वति। कोण्डो लोहितगन्धेना गन्त्वा लोहितं पिपि। अह नं मणिकारो बेरो उप्पन्नकोपवेणेन "त्वं किं कसेसी"ति पादेन पहरित्वा छिपि। सो एकम्पहारेनेव गरित्वा उत्तानो अहोति।

बेरो तं दिस्सा, उपासक, सीसे वेटनं ताव मे तिप्पिलं कन्त्वा इयं कोण्डं ओलोकेहि "मत्तो वा, नो वा"ति। अथ नं सो आह - "एतो विप त्वमि मरिसस्सी"ति। उपासक, इमिन्ना सो मणि गितिल्लो, तवे अयं न अपरिस्सा, न ते अहं धान्तोपि मणि आचिक्खिस्सन्ति। सो तस्स उदरं फालेत्वा मणि दिस्सा पवेणेनो संकिग्गमानतो बेरस्स पाटमूले निपज्जित्वा "छपय, मे, भन्ते, अजानन्तेन मया कत्त"न्ति जाह। उपासक, नेव तुयं दोसो अत्थि, न मणं, वट्ठसेवेत्त दोसो, छपयि तेति। भन्ते, तवे मे छपय, पकतिनियामेनेव मे गोहे निसीदित्वा पिक्खं गण्डाधीति। "उपासक, न दानाहं इतो पद्दाय पेसं गेहस्स अन्तोउदरं पविसिस्सामि, अन्तोगेहपवेसनस्सेव हि अयं दोसो, इतो पद्दाय पादेतु आवहन्तेसु गेहदारे डितीव पिक्खं मणिसस्सामी"ति कत्ता पुत्तं सपादाय इयं गाथयाह -

"वच्चति मुनिनो धत्तं, पोके पोके कुत्ते कुत्ते।

पिण्डिकाय वरिसस्सामि, अत्थि जह्वलं मया"ति।

इदञ्च एव कत्ता बेरो तेनेव व्याधिना न चिरास्सेव परिनिव्वायि। कोण्डो मणिकारस्स परिपाय कुक्खिस्मिं पटिसन्धि गण्णि। मणिकारो कालं कन्त्वा निरपे निव्वत्ति। मणिकारस्स परिपाय बेरो मुत्तचित्ताय कालं कन्त्वा देवल्लोके निव्वत्ति। पिक्खु सन्नारं तेसं अधिसम्पारायं पुक्खिसु। सत्त्वा, "पिक्खवे, इपेकव्ये मग्गे निव्वत्तन्ति, एकव्ये पापकारिनो निरपे निव्वत्तन्ति, एकव्ये कत्तकन्त्वाण्ण देवल्लोके निव्वत्तन्ति, अनासवा एव परिनिव्वायन्ती"ति कत्ता अनुत्तमिं पदेत्वा धम्मं देसेन्तो इयं गाथयाह -

"एवमपेके उप्पज्जन्ति, निरयं पापकम्मिनो।

समं सुगतिनो वन्ति, परिनिव्वन्ति जनासवा"ति ॥

देसनावसाने वत्थु सोतापत्तिफलदीनि पासुणिसूति।

तयोजनवत्थु

न अन्तलिक्खेति इयं धम्मदेसनं सत्त्वा जेतवने विहरन्तो तयो जने आरम्भ कथेति।

सत्त्वारि किर जेतवने विहरन्ते सत्त्वहुत्ता पिक्खु सत्तु दत्तनत्वाय आगच्छन्ता एकं गामं पिण्डाय पविसिसु। गामवासिनो ते सत्त्वते आदाय आसनसालाय निसीदापेत्वा यापुक्खञ्जके दत्त्वा पिण्डपात्तेसं आगमयन्ता धम्मं सुगन्ता निरीदिसु। तस्मिं छणे भत्तं पक्खिता तूषब्बज्जनेन पूपयमानाय एकिस्सा इन्धिया भाजन्ते अग्गिआला उद्दिहत्वा छदं

गण्डि। ततो एकं तिणकत्तं उद्दिश्या जलपानं आकासं पक्खन्दि। तस्मिं षण्णे एको काको आकासेन गच्छन्तो तत्र गीवं पवेसेत्वा तिणवन्तिवेडितो प्राणित्वा पापपञ्चे पति पिक्खू तं दिस्वा “अगो धारियं कम्मं, पत्तवापुत्तो, कञ्जेन पसं विपक्कां, इमिना कतकम्मं अप्पञ्च सत्त्वाा को जानिस्सति, सत्त्वाापत्तस कम्मं पुच्छिस्सापा”ति विन्नेत्वा पक्कमित्तु।

अपरेतस्मिं पिक्खूत्तं सत्तु दत्तनन्वाय नावं अधिरुद्ध गच्छन्तानं नावा समुद्रे निच्चत्वा अद्दति। वनुस्सा “काक्कणिना एव धवितन्व”नि सत्ताकं विचारेत्तुं। नाविकस्स व परिथा वटपवये डित्ता दत्तनीया पात्तादिक्का, सत्ताका तस्सा पापुप्पि। “सत्ताकं पुन विचारेथा”ति दत्त्वा वावत्तियं विचारेत्तुं, तिक्खन्तुप्पि तस्सा एव पापुप्पि। वनुस्सा “किं, सानी”ति नाविकस्स पुच्छं ओलोकेत्तुं। चाविको “न तक्कन्न एकिस्सा अन्याय महात्तनं नात्तेत्तुं, उदके नं छिपथा”ति आह। सा गौन्त्वा उदके छिपियमाणा पराणपत्तज्जिता दिवं अक्कति। तं सुत्वा नाविको को अन्था इपिस्सा अपाणोत्ति न्हेत्ति, सत्त्वाभरणानि आंजुञ्चित्वा एकं भिलोसिकं निवातापेत्वा छोषे नं, अहं पनेत्तं उदकपिद्रे एवपानं वद्धं न सक्खिस्सापी तस्सा यथा नं अहं न पत्तापि, तथा एकं बाहुककुटं गीवाय वन्थित्वा समुद्रे छिपथाति। ते तथा करिंत्तु। तस्मिं पत्तित्तापेयेव मच्चकत्तथा विपुप्पित्तु। पिक्खू तं पवति अन्त्वा “उपेत्त्वा सत्त्वाां वये प्रच्छो एविस्सा इ. - ग कतकम्मं जानिस्सति, सत्त्वाां तस्सा कम्मं पुच्छिस्सापा”नि इच्छित्तान् पत्ता नावतो जोरुद्ध पक्कमित्तु।

अपरोपि सत्त पिक्खू सत्तु दत्तनन्वाय मच्चन्ता सायं एकं विद्वां पत्तित्त्वा वत्तनद्वां पच्छित्तु। एकस्मिञ्च लेणे सत्त मच्चा होत्ति। तेसं तदेव वक्खित्वा तत्र निपज्जानं पत्तिभाये कूटागारगतो पात्ताणो पवड्ढपानो जायन्त्वा लेणज्जां पिदद्दि। नेवात्तिका पिक्खू “मयं इमं लेणं आगनुकपिक्खूत्तं पापयिक्का, अप्पञ्च महापात्ताणो लेणज्जाां पिदहन्तो अद्दति, अपनेत्ताथ न”ति सपत्ता सत्ताी धामेद्दि वनुस्से सत्तिपातेत्त्वा वायमन्तापि दत्ता वालेत्तुं नासक्खित्तु। जत्तो पविद्दिमिक्खूप्पि वायमित्तुपेयं। एवं सत्तेपि सत्ताहं पात्ताणं चात्तेत्तुं नासक्खित्तु। जाननुका सत्ताहं छात्तज्जता महादुक्खं अनुभवित्तु। तस्मै दिवसे पात्ताणो सयमेव पवद्दित्वा अपयत्तो। पिक्खू निक्खपित्त्वा “अम्हाकं इमं पापं अप्पञ्च सत्त्वाा को जानिस्सति, सत्त्वाां पुच्छिस्सापा”ति विन्नेत्त्वा पक्कमित्तु। ते पुरिमिद्दि तद्दि अन्तरापाणे सत्तागन्त्वा सत्त्वे एकत्तेव सत्त्वाां उपमद्दिपित्त्वा वन्दिन्त्वा एकपत्तं निश्चिन्त्वा सत्त्वाा कत्तपत्तिसत्त्वाा जत्तना अत्तना दिद्दानुत्तानि कारणानि पत्तिपाटिया पुच्छित्तु।

सत्त्वापि तेसं पटिपाटिया एवं ब्याकस्मि - “पिक्खवे, सो ताव काको अत्तना कत्तकम्मपेव अनुपत्ति। अतीतकाले तिं बाराणसियं एको कस्सको अत्तनो गेणं दमेत्तो दमेत्तुं नात्तसिद्ध। सो हिस्स गेणो षोकं गन्त्वा निपज्जि, पापेत्त्वा उद्दपित्तोपि षोकं गन्त्वा पुनपि तत्रेव निपज्जि। सो ब्यायित्त्वा ते दमेत्तुं असक्कन्तेसो कोपाधिपूतो हुत्त्वा ‘इतो दानि पद्दाय तुच्छं निपज्जिस्ससी’ति पत्तात्तपिण्डं विय कोन्तो पत्तात्तेन तस्स गीवं पत्तिवेत्त्वा अधिपदात्ति, गेणो तन्थेव प्राणित्त्वा पत्तो। तथा, पिक्खवे, तेन कमेत्तनं तं पापकम्मं कत्तं। सो तस्स विपाकेन दीघरत्तं निरये पक्खित्त्वा विपाकावसेत्तेन सत्तक्खत्तुं काकयोनिंयं निब्बत्तित्त्वा एवमेव आकासे प्राणित्त्वाय पत्तो”ति।

सापि, पिक्खवे, इत्थी अनन्था कतकम्मपेव अनुपत्ति। सा हि अतीते बाराणसियं एकस्स गार्धतकस्स परिथा उवकङ्गणकोट्टनपवनागीनि सक्ककिञ्चानि सहन्थेनेव अक्कति। तस्सा एको तुण्णो तं गेहे सक्ककिञ्चानि कुरुपानं ओलोकेत्तेव नितीदत्ति। छेत्ते भत्तं इत्तिया दारुपण्णादीनं वा अन्याय अरच्छं गच्छन्तिया ताथ सत्तिदेव गच्छति। तं दिस्वा वहरवन्तुस्सा “अम्भो निक्खन्तो तुण्णत्तुइको, अर्य्यं पयं येत्तेन पुञ्जिस्साथा”ति उण्ण्थेत्ति। सा तेसं कपाय मद्दु हुत्त्वा तुण्णं लेट्टुण्णदीरि पत्तित्त्वा पत्तेपेत्ति, तुण्णो निवत्तित्त्वा पुन अनुवन्थति। सो किरस्सा तत्तिये अत्तथावे भत्ता अहोत्ति, तस्मा तिमिहं ठिन्दिंतुं न सक्कवेत्ति। किञ्चापि हि अनपत्तणे भंत्ताां जया वा पत्ति वा प्रभूत्तुपुत्त्वा नाम नत्ति, जविदू पन अत्तथावे आत्तेत्तु अधिपत्तो तिमिहो हंति, तस्मा सो तुण्णो तं विज्जित्तुं न सक्कवेत्ति। सा तस्स कुञ्जित्त्वा छेत्तं ताभिकस्स थायुं इत्ताना रत्तुं उक्खे उपेत्त्वा अगपत्ति, तुण्णो तापेय सद्दि पत्तो। सा ताभिकस्स थायुं दत्त्वा तुक्कत्तं आदाय एकं उदकदानं गन्त्वा कुटं बाहुकाय पूत्त्वा समीपं ओलोकेत्त्वा दित्तस तुण्णस्स सत्तयक्कति। तुण्णो “चित्तसं वत्त मे अर्य्यं वधुक्का छत्ता”ति नद्दुं चात्तेत्तुं उपसत्तुमि। सा तं गीवाय दब्बं गौन्त्वा एकाय रज्जुकोटिया कुटं बन्धित्त्वा एकं रज्जुकोटि तुण्णस्स गीवाय बन्धित्त्वा कुटं उदकाभिपुच्छं पवद्दति। तुण्णो कुटं अनुवन्थन्तो उदके पत्तित्त्वा तत्रेव काठयक्कति। सा तस्स कम्मस्स विपाकेन दीघरत्तं निरये पक्खित्त्वा विपाकावसेत्तेन अत्तपावत्ते बाहुककुटं गीवायं बन्धित्त्वा उदके पक्खित्त्वा कालमकासीत्ति।

तुक्केरिपि, पिक्खवे, अत्तना कतकम्मपेव अनुपत्तं। अतीतस्मिञ्चि बाराणसिवरिगिने सत्त गोपालकदारक्य एकस्मिं अदविपदेत्ते सत्ताहवारेन गावियो विवरन्त्वा एकादिवत्तं गावियो विचारेत्त्वा आगच्छन्ता एकं महागोपं दिस्वा

अनुभवितु। गोपा पलायित्वा एकं बन्धिकं पविति। तस्स पन बन्धिकस्स तत्त छिद्रानि, वारका “भयं वानि गहेतुं न तन्निष्कस्सप, ह्वे आगन्त्वा गणित्स्सापा”ति एकेको एकेकं सावधभण्टि आदाय सत्तपि जना सत्त छिद्रानि पिट्ठित्वा पक्कयित्तु ते पुनदिवसे तं गोघं अपनवीरुत्वा अज्झस्मि पदेसे गणियो विचारोत्था सत्तये दिवसे गणियो आदाय गच्छन्ता तं बन्धिकं दित्वा सत्ति पटिलभित्त्वा “का नु खो तस्सा गोघाय पवती”ति अतन्ना अतन्ना विदहितानि छिद्रानि विवर्तितु। गोपा जीविते निरासया हुत्वा अडिक्कम्पावसेत्ता पवेधयाना निव्वयपि। ते तं दित्वा अनुकम्पं कत्वा “वा नं मारेध, सत्ताहं छिद्रभत्ता जत्ता”ति तस्सा पिण्णि परिपत्तिवत्त्वा “तुखेन गच्छाही”ति विस्सज्जेतुं। ते गोघाय अपारित्ता निरये ताव न पच्चित्तु। ते पन सत्त जना एकतो हुत्वा चुइससु अतथावेसु सत्त सत्त दिवसानि छिद्रभत्ता जहेतुं। तदा, भिक्खवे, तुभेहि सत्तहि गोपालकेहि हुत्वा तं कम्पं कतन्ति। एवं तन्त्वा तेहि पुइपुइ पक्कं व्याव्हासि।

अपेको भिक्खु सत्त्वारं आह - “किं पन, भन्ने, पापकम्पं कत्वा आकाते उप्पत्तित्तसपि सपुटं पक्खन्वत्तापि पक्खन्तारं पवित्तुत्तापि भोक्खो नन्वी”ति। भत्त्वा “एवमेतं, भिक्खवे, आकासादीसुपि एकपदेतोपि नत्थि, पक्कं इतो पापकम्पतो मुच्चयेत्वा”ति कत्वा अनुत्तम्भि घट्टेत्वा पक्कं देसेतो इपं गावभाह -

“न अन्तर्निक्खे न सपुटपज्जे, न पक्खन्तारं चिवरं पविसस।

न विज्जती तो जगतियदेतो, कवदितो मुच्चयेय पापकम्पा”ति ॥

देतन्दावसाने ते भिक्खू सोतापत्तिकलादीनि पापुणित्तु, सम्पत्तपण्डजनस्सापि सात्थिका घम्पदेसना अगोसीसि।

लालुदायित्थेयवत्सु

अप्यत्सुतायन्ति इमं धम्मदेसनं इत्था जेतवने विहरन्तो लालुदायित्थेयं आरव्य कथेसि।

तो किर मण्डलं कोत्थानं गेहं गन्त्वा “तिरोकुट्टेसु तिद्धन्ती”ति आदिना नयेन अवभक्तं कथेति, अवभक्तं कथेत्तानं गेहं गन्त्वा तिरोकुट्टादीसु कथेतब्बेसु “दानञ्च धम्मचारिया चा”ति आदिना नयेन मण्डलगाथा वा “यं किञ्चि वित्तं इप वा हुं वा”ति रतनसुत्तं का कथेति। एवं तेसु तेसु अनेसु “अज्झं कथेत्तापी”ति अज्झं कथेत्तपी “अज्झं कथेत्तपी”ति न जानाति। भिक्खू तस्सा कथं सुत्त्वा तत्तु आरोवेत्तु - “किं, भन्ने, लालुदायित्त मण्डलमण्डलानेषु गमनेन, अज्झस्मि कथेतब्बे अज्झमेव कथेती”ति। तन्त्वा “न, भिक्खवे, इदानेवेस एवं कथेति, पुजेपि अज्झस्मि कथेतब्बे अज्झमेव कथेती”ति कत्वा अतीतं आहरी -

अतीते किर बाराणसिपं जगिदत्तस नाम ब्राह्मणस्स पुत्तो सोमदत्तकुम्भारो नाम राजानं उपइहि। तो रज्जा पियो जहोसि पनत्तो। ब्राह्मणो पन कसिकम्पं निस्साय जीवति। तस्स ज्ञेयेव गोणा जहेतुं। तेसु एको मत्तो। ब्राह्मणो पुत्तं आह - “तात्, सोमदत्त, राजानं मे याचित्वा एकं गोघं आहय”ति। सोमदत्तो “तवाहं राजानं याचित्त्वापि, लडुवावो मे पज्जायित्तती”ति विन्तेत्वा “तुभेयेध, तात्, राजानं याचथा”ति कत्वा “तेन हि, तात्, मं गाम्त्वा याही”ति पुत्तो विन्तेसि - “अयं ब्राह्मणो दव्यपज्जो अभिक्कमादियवन्नमतम्पि न जानाति, अज्झस्मि वत्तब्बे अज्झमेव वदति, सिक्खावेत्ता पन नं नेत्तापी”ति। तो तं आदाय वीरणन्वम्पकं नाम सुत्तानं गन्त्वा तिणकलापे वन्थित्वा “अयं राजा, अयं उपराजा, अयं सेनापती”ति नामानि कत्वा पटिपाटिया पित्तु दस्सेत्वा “तुभेहि सत्तकुलं गन्त्वा एवं अभिक्कपित्तम्बं, एवं पटिककपित्तम्बं, एवं नाम राजा वत्तब्बो, एवं नाम उपराजा, राजानं पन उपसहृषित्वा “जयतु भवं, महाराजा इति कत्वा एवं दत्त्वा इपं गाघं कत्वा गोघं याचेय्याथा”ति गाघं उगाणहपेसि -

“हे मे गोणा महाराज, येहि खेतं कत्तापसे।

तेसु एको भतो देव, दुत्तियं देहि खत्तिया”ति ॥

तो हि संयच्छरम्पत्तेन तं गाघं पणुणं कत्वा पणुणभावं पुत्तस्स आरोवेत्ता “तेन हि, तात्, कज्जिदेव पण्णाकारं आदाय जागच्छध, अहं पुरिषत्तरं गन्त्वा रज्जो सन्तिके ठस्सापी”ति वुत्ते “साधु, ताता”ति पण्णाकारं गम्त्वा सोमदत्तस्स रज्जो सन्तिके टित्तकाले उस्साप्यत्तो सत्तकुलं गन्त्वा रज्जा तुइपित्तेन क्तपटित्तम्प्योदने, “तात्, चिरसं वत्त आगल्हव, इदपत्तसं निरीदीत्त्वा वदध, येन्त्तो”ति वुत्ते इपं गाघमाह -

“हे मे गोणा महाराज, येहि खेतं कत्तापसे।

तेसु एको भतो देव, दुत्तियं गण् खत्तिया”ति ॥

रज्जा “किं वदेसि, तात्, पुन वदेही”ति दुत्तेपि तथेव गाघं आह। राजा तेन विरुत्तित्त्वा कथित्तभावं वत्त्वा तित्तं

कत्वा, "सोमदत्त, तुभ्यां कं गेहे बहू यस्से गोणा"ति वत्ता "तुभेहि दिव्वा बहू भविससन्ति, देवा"ति तुने नेपित्तत्तस्स तुस्सित्त्वा ब्राह्मणस्स सोमस गोणे अलङ्कारमण्डकं निवासपापञ्चस्स ब्रह्मदेव्यं दत्त्वा पक्खनेन यत्तेन ब्राह्मणं उज्जोनेसीति।

सत्त्वा इयं घम्मेदत्तं आहरित्वा "तदा राजा जानन्दो अहोसि, ब्राह्मणे सोढुदायी, सोपवतो पन अहमेवा"ति ज्ञप्तकं सन्धोधनेत्वा "न, भिक्खवे, इदानेव, पुब्बेपेस जत्तनो अप्पस्सुत्तताय अज्जप्पिस्स वतब्बे अज्जनेव वव्हेति। अप्पस्सुत्तपुरित्तो ि बलिबहसदित्तो नाप होती"ति वत्ता इयं गाथपात्र -

"अप्पस्सुत्तायं पुरित्तो, बलिबहोव जीरति।

पंसन्ति तस्स वहुन्नि, पग्घा तस्स न वहुती"ति॥

देवनावसाने पद्मजनो संतापतिकलादीनि पापुणीति।

महाधनसेट्ठिपुत्तवत्थु

अजतीत्वाति इयं घम्मेदत्तं सत्त्वा इत्थिपत्तने पिग्गदाये विहरन्तो महाधनसेट्ठिपुत्तं जात्थ कथेति।

सो किं ब्राह्मणसिंयं असीतिकोटिबिभवे कुले विन्हेत्ति। अणस्स मातापित्तो चिन्हेत्तुं - "अण्णकं कुलो पहापोपक्खन्धो, पुत्तस्स नो हत्थे थ्येत्ता यथासुख परिभोगं करिस्साम, अज्जेन कम्पेन किच्चं नत्थी"ति। तं नच्चपीतवादिदमतमेव सिक्खापेत्तुं। तन्मिथेव नगरे अज्जप्पिस्स असीतिकोटिबिभवे कुले एका धीतापि निब्बन्ति। तस्सपि मातापित्तो तथेव चिन्हेत्ता तं नच्चपीतवादिदमतमेव सिक्खापेत्तुं। तेत्तं वय्यत्तानं अवाहविवाहो अहोति। अण नेत्तं अपरपाणे मातापित्तो कालमकंसु। देअसीतिकोटिपत्तं एकस्मिथेव गेहे अहोसि। सेट्ठिपुत्तो दिवसत्त सिक्खत्तुं रज्जो उपदानं गच्छति। अण तस्मि नगरे पुत्ता चिन्हेत्तुं - "सत्त्वायं सेट्ठिपुत्तो सुत्तसोण्णो भविससन्ति, अण्णकं फामुक्कं भविससन्ति, उग्गहण्येव नं सुत्तसोण्णभावं"ति। ते सुत्तं आदाय क्खम्भन्ते वेव सोणत्तक्खरा व इत्तन्ने वन्धित्त्वा मूलकन्धे पोत्त्वा तस्स यत्तकुत्तनो आगच्छन्तस्स मणं ओलोकेयमाना निसीदित्वा तं आगच्छन्तं दित्त्वा सुत्तं पिवित्ता सोणत्तक्खरं पुच्छे विपित्ता मूलकन्धं उत्तित्वा "वत्तसत्तं जीव तापि, सेट्ठिपुत्त, तं निस्साय मयं छादनपिवनत्तम्भा भवेय्याण"ति आहत्तु। सो तेत्तं ववन्तं तुत्त्वा पच्छतो आणच्छन्तं वृद्धपुत्तकं पुच्छि - "किं एत्ते पिवन्ती"ति। एकं पानकं, सापीति। मनापजसिकं एतन्ति। तस्मि, इत्थिस्स जीवलोके इत्थिणा सत्तिसं पातब्बपुत्तकं नाप नत्थीति। सो "एवं सत्ते मण्णि पत्तुं वहुती"ति थोके थोके आहरापेत्ता पिवति। अणस्स नचिरत्सेव ते पुत्ता पिवनभावं अत्त्वा तं परिवारियेत्तु। गच्छन्ते क्खत्ते परिवारो महा अहोति। सो सत्तेनपि सत्तदयेनपि सुत्तं आहरापेत्ता पिवन्तो इत्थिणा अनुक्कमेनेव नित्थिवाद्दामदीसु क्खण्णयत्तसिं थ्येत्ता सुत्तं पिवन्तो "इत्थिणा मात्ता आहारप, इत्थिणा मन्थे, अयं जत्तो जुत्ते ठेको, अयं नत्थे, अयं गीते, अयं वदित्ते। इत्थस्स तहस्सं देव, इत्थस्स दे सत्तस्सानी"ति एवं विकिन्तो नचिरत्सेव जत्तनो सत्तकं असीतिकोटिपत्तं छेपेत्ता "क्षीणं ते, तापि, यत्त"ति तुत्ते किं परिियाय वे सत्तकं नत्थीति। अत्थि, सत्तपीति तेन हि तं आहरवात्ति। तस्मि तथेव छेपेत्ता अनुपुब्बेन छेतआरापुय्यानयोगारिकस्मि अत्तमत्तो धाजनपण्डकस्मि अत्तरणपातुरण्णनिसीदनस्मि तत्त्वं जत्तनो सत्तकं विक्किणित्ता छादि। अण नं पट्टककाले पेत्तिसं कुलसत्तकं गेहं विक्किणित्ता गहितं, ते तं गेहा नीहरीत्तु। सो परिंयं आदाय पाजनस्स गेहपित्ति निस्साय वत्तन्तो कपालच्छण्डं आदाय भिक्खाय वरित्ता जनस्स उच्छिद्रकं पुञ्चित्तुं जात्थि।

अण नं एकदिवसं आसनसालाय द्वारे ठत्ता वहरासापणोत्ति दिव्यमानं उच्छिद्रकभोजनं पटिण्णहन्तं दित्त्वा सत्त्वा तित्तं पात्ताकात्ति। अण नं जानन्दन्थेरो तित्तकारणं पुच्छि। सत्त्वा तित्तकारणं कथेत्तो "पत्तानन्द, इयं महाधनसेट्ठिपुत्तं इयंमि नगरे देअसीतिकोटिपत्तं छेपेत्ता परिंयं आदाय भिक्खाय धरन्तं। तथे हि अयं पट्टमवधे भोगे अछेपेत्ता कम्पन्ते पयोजयिस्स, इत्थिस्मिथेव नगरे अण्णसेट्ठि अण्विस्स। तथे पत्त निक्खमित्त्वा पम्बजिस्स, अरहत्तं चाणुत्तिस्स, परिियापित्त अनागापिफले पत्तिट्ठिस्स। तथे पत्तिपत्तवयं भोगे अछेपेत्ता कम्पन्ते पयोजयिस्स, दुत्तिपत्तसेट्ठि अण्विस्स, निक्खमित्त्वा पम्बजन्तो अनागामी अण्विस्स। परिियापित्त सक्कट्ठापिफले पत्तिट्ठिस्स। तथे पत्तिपत्तवयं भोगे अछेपेत्ता कम्पन्ते पयोजयिस्स, तत्तिपत्तसेट्ठि अण्विस्स, निक्खमित्त्वा पम्बजन्तोपि सक्कट्ठागामी अण्विस्स परिियापित्त संतापत्तिफले पत्तिट्ठिस्स। इदाने पनेस गिहिभोत्तपि परिहीनो सापञ्जत्तोपि। परिहादित्ता च पत्त तुक्खपत्तले कोच्चसकुणो विषय जत्तो"ति वत्ता इत्था गाथा अण्णत्ति -

"अवसित्ता ब्रह्मचारियं, अलट्ठा योच्चने पत्तं।

दिण्णकोच्चाव ज्ञापन्ति, क्षीणमत्थेव पत्तले॥

“अचरित्वा ब्रह्मचर्यं, अतद्वा योन्वने धनं।
तेति चापत्तिषीणाव, पुराणानि अनुबुधन्ति॥
देसनावसाने बहू सोतापत्तिकलावीनि पापुणित्ति।

द्वे उदा

अतीतीमि अनुतीरवासी च गम्भीरवासी वदति द्वे उदा पशन्तं तेषित्तमच्छं लभित्वा “धर्मं तीतं हेतु, तव ननुदु”ति विवादापभा भायेतुं अतस्कोन्ता एकं सिद्धात्तं दिस्वा आहंभु - “मातुल, इधं नो ध्मेजेत्वा देही”ति। अहं रज्जा विनिच्छयद्दाने उपितो, तत्त्व चिरं नितीवित्वा जह्वविहात्याय आगतोमि, इदानी मे ओकासो न्स्वीति। मातुल, मा एवं कतोष, भायेत्वा एव नो देषाति। पथ वचने टस्सपाति। टस्साय, मातुलस्सति। “तेन ति हापू”ति सो तीसं छिन्दित्वा एकमन्ते अकासि, ननुदु एकमन्ते। क्त्वा च धन, “तात, येन वो अनुनीये वीतं, सो ननुदु गण्हातु। येन गम्भीरो वीतं, तस्स तीतं हेतु। अयं पन वज्जिनो छण्डो धम विनिच्छधम्मो त्तिस्स भविस्सती”ति ते सज्जापेत्तो -

“अनुतीत्वारि ननुदु, तीसं गम्भीरवारिणो।
अथायं मज्झिमो छण्डो, धम्मदस्स भविस्सती”ति॥

इधं गाधं वत्त्वा मज्झिमखण्डं आदाय पक्कामि। तेषि विष्पटित्तारिणो तं ओलोकेत्वा अहंभु।
स्त्वा इधं अतीतं दसोत्वा “एवमेत अतीतेषि तुषे विष्पटित्तारिणो अक्कसियेवा”ति ते पिक्खू सज्जापेत्त्वा उपनन्दं गहन्तो, “पिक्खवे परं ओववनेन नाम पठमपेव अत्ता पतिरूपे पतिद्वापेतम्भो”ति वत्त्वा इधं गाधथा -

“अतानमेव पठमं, पतिरूपे निवेत्तये।
अथज्जमनुसासेय, न किञ्चित्त्सेय पण्डितो”ति॥
देसनावसाने ते पिक्खू सोतापत्तिकले पतिद्वाहिं, गहण्जनस्सापि सात्थिका धम्मदेतना अहोतीति।

सुद्धोदनवत्तु

उत्तिहेति इधं धम्मदेतनं स्त्वा निद्रोधासने विहरन्तो पितरं आरम्भ करोति।
एकस्मिञ्चि समये स्त्वा पठमपयनेन कपिलपुरं गन्त्वा अतीति कत्तपञ्चुगमभो निद्रोधासणं पत्त्वा अतीतं मानविन्दनत्वाय आकासे रत्नवह्वं सापेत्त्वा तत्त्व चह्वयन्तो धम्मं देतेसि। आती पत्तगविता सुद्धोदनमहासज्जानं आदि क्त्वा वन्दित्तु। तस्मि आसित्तमागमे पोक्खारवत्सं वस्सि। तं आरम्भ महापयनेन क्त्वाय सधुद्रापिताय “न, पिक्खवे, इदानेव, पुन्नेषि धम्मं आसित्तमागमे पोक्खारवत्सं वस्सियेवा”ति वत्त्वा वेत्सन्तारज्जत्तं करोति। धम्मदेतनं सुत्त्वा पक्कमन्नेतु आसीत्तु एकोषि स्त्वारं न निपन्नेसि। सजापि “धम्मं पुत्तो धम पेहं अनागन्त्वा क्त्वं गणिससती”ति अनियन्तेत्वाव अयमासि। गन्त्वा च धन गेहे वीसत्तिया पिक्खुसहस्रसानं पापुआदीनि पटियादापेत्त्वा आसन्तानि पज्जापेसि। पुनविबसे स्त्वा पिण्डाय धवित्तन्तो “किं नु सो अतीतबुद्धा पितु नयं पत्त्वा उजुकमेव अस्सिकुत्तं पविसित्तु, उदात्तु पटियाडिया पिण्डाय वरित्तु”ति आक्खेन्ते “पटियाडिया वरित्तु”ति विस्वा पठमगेहत्तो पदाय पिण्डाय चरन्तो पायासि। राहुरम्भाता पासादत्तले निशित्ताय दिस्वा तं पवति रज्जो आगेवेसि। सजा साटके सम्प्रापेत्तो देगेन निक्खमित्त्वा स्त्वारं बन्दित्वा - “पुत, कस्मा मं नासेसि, अतिविद्य ते पिण्डाय चान्नेन रज्ज्ज उप्पावित्ता, पुत्तं नाम वो हपस्सियेव नग्गे सुवण्णसिदिक्कादीहि विचरित्वा पिण्डाय वरित्तुं, किं मं रज्जापेती”ति? “नाहं तं, पहराज, रज्जापेमि, अतन्तो पन कुल्लवंसं अनुवत्तामी”ति। “किं धन, तात, पिण्डाय धरित्वा जीवन्वंतो धम वंत्तो”ति? “नेत्तो, महाराज, तव वंत्तो, धम पनेत्तो वंत्तो। अनेकानि हि बुद्धसहस्रानि पिण्डाय वरित्त्याव जीवित्तु”ति वत्त्वा धम्मं देतेन्तो इत्था गाथा अथासि -

“उत्तिहे नयमज्जेय्य, धम्मं सुचरितं चो।
धम्मचारी सुच्छं सेति, अस्मि लोके परमि च॥
“धम्मं वो सुचरितं, न मं दुच्चरितं यो।
धम्मचारी सुच्छं सेति, अस्मि लोके परमि वा”ति॥

देसनावसाने रज्जा सोतापत्तिकले पतिद्वाहिं, सत्थितान्मि सात्थिका धम्मदेतना अहोतीति।

आनन्दत्वेरपञ्चवत्यु

सन्ध्यापरस अकारणं इयं पम्पदेसनं सत्त्वा जेतवने विहरन्तो आनन्दत्वेरस पञ्च आरम्भ कथेति ।

येो किं दिवाद्वाने नितिश्रो चिन्तेति - "सत्त्वात् सत्तत्रं बुद्धानं पातपितरो आपुपरिच्छेदो बोधिं तावकसंविधातो अगतावकसंविधातो अगतावकउपद्राकोति इदं सत्त्वं कथितं, उपोसथो पन अकथितो, किं नु श्रो तेसमि अपयेव उपोसथो, अज्यो"ति? सो सत्त्वारं उपसहमित्वा तमकं पुच्छि। धत्वा पन तेसं बुद्धानं कालपेदोव अहोसि, न कथापेदो। विपस्ती सत्त्वासनुदो हि सत्तमे सत्तमे संवखरे उपोसथं अकसि। एकदिवसं दिग्गोवादोयेव हिंस सत्तत्रं संवखरानं अलं होति। तिथी चेव वेसपू च छट्टे छट्टे संवखरो उपोसथं करित्तु, ककुत्तयो कोणागमनो च संवखरो संवखरो। कस्सपदसवल्लो छट्टे छट्टे पासे उपोसथं अकसि। एकदिवसं दिग्गोवादो एव हिंस सत्तत्रं पासानं अलं अहोसि। तस्मा सत्त्वा तेसं इयं कालपेदं आरोचेत्वा "ओवादमाथा पन नेसं इपायेवा"ति इत्त्वा सत्त्वेसं एकमेव उपोसथं आवि कतेत्तो इथा माथा अपासि -

"सन्ध्यापरस अकारणं, कुसलस उपसम्भवा।

सचितपरिवोदपरं, एतं बुद्धानं सत्तनं ॥१८१।

"सन्ती परं तपो तित्तिक्का, निम्बानं परं वदन्ति बुद्धा।

न हि पम्पन्नितो परुपधाती, न सपणो होति परं विरोधन्तो ॥

"अनुपवादो अनुपपातो, पातिपोक्खे च संवरो।

धत्तञ्जुता व धत्तसिंघ, धन्नाञ्च सपनासनं।

अपिविते च आयोगो, एतं बुद्धानं सत्तनं"ति ॥

देतनावसाने बहू सोतापत्तिफलादीनि पापुगिसि।

जातिकलहवूपसमनवत्यु

मुमुक्षुं वताति इयं पम्पदेसनं सत्त्वा सक्केसु विहरन्तो कलहवूपसमनत्वे आत्के आरम्भ कथेति।

सांकिक्कोतिथा किं कथित्वत्तुनगरस च कोलियनगरस च अनरो रोहिणिं नाम नरिं एकेनेव आवरणेन वन्यापेत्वा सत्तानि करोन्ति। अथ जेट्ठूलमासे सत्तंसु मिल्लयन्नेसु उपघनगरवासिकान्धि कम्पकारा सत्तिसिपित्तु। तन्न कोलियनगरवासिनो जाहंसु - "इदं उदकं उपपत्तो हरियथानं नेव तुम्हाकं, न अम्हाकं परोस्सति, अम्हाकं पन सत्तसं एकउदकेनेव निम्फज्जिस्सति, इदं उदकं अम्हाकं देथा"ति। इतरेपि आहंसु - "तुम्हेसु कोट्टके पूरेत्वा ठित्तसु पयं रत्तुवण्णनीलभगिक्काठ्ठकसपणे च गहेत्वा पच्छिपत्तिव्वाकदिहत्त्वा न सन्निक्खस्साम तुम्हाकं पारां विचारित्तु, अम्हाकम्पि सत्तसं एकउदकेनेव निम्फज्जिस्सति, इदं उदकं अम्हाकं देथा"ति। न पयं दस्सापाति। मयम्पि न दस्सापाति एवं कथं बोत्त्वा एको उद्दाव एकस पारां अदासि, सोपि अज्यस्सति एवं अज्यमज्जं पहरित्वा रात्रकुलानं जातिं पेट्त्वा कत्तहं वृथिसु।

कोलियकम्पकारा वदन्ति - "तुम्हे कपिलदत्तुवामिके गहेत्वा मज्जथ, ये सोपासिद्वालादयो विप जत्तनो भगिनीहिं सत्ति संवसिसु, एतेसं हन्थिनो चेव अस्सा च फलकत्तुपानि च अम्हाकं किं करिस्सन्ती"ति। सांकिक्कम्पकारापि वदन्ति "तुम्हे इदामि कुट्टिनो दाके गहेत्वा मज्जथ, ये अनाथा निग्गणिका तिक्काना विप कोलदम्भे वसिसु, एतेसं हन्थिनो च अस्सा च फलकत्तुपानि च अम्हाकं किं करिस्सन्ती"ति। ते पन्त्वा तस्मि कम्पे नियुत्तानं जम्प्यानं कथयिसु, अमत्त्वा रात्रकुलानं कथेत्तुं। ततो सांकिक्का "भगिनीहिं सत्ति संवसित्तकानं धामञ्च बलञ्च दरसेस्सापा"ति पुदत्तम्मा निक्खामिसु। कोलियापि "कोलदम्भवासीतं धामञ्च बलञ्च दस्सेस्सापा"ति पुदत्तम्मा निक्खामिसु।

सन्ध्यापि पञ्चतसपये लोके बोत्तोकेन्तो आत्के दित्त्वा "मपि अगळ्ठेने इये नसिस्सन्ति, पया गन्तुं वट्ठी"ति चिन्तेत्वा एककोव आकसेन पन्त्वा रोहिणिंदिथा मज्जे आकसे पत्तञ्जेन निसीदि। जातका सत्त्वां दित्त्वा आवुपानि छट्टेत्वा वट्ठित्तु। अथ ने सत्त्वा आह - "किं कलहो नापेत्त, पहात्तम्मा"ति? "न जानाम, भन्ते"ति। "को दानि जानिस्सती"ति? ने "उपरया जानिस्सति, सेनापति जानिस्सती"ति इपिना उपायेन याव वासकम्पको पुच्छित्त्वा, "भन्ते,

उदककलहो"ति आहंशु। "उदकं किं अपघति, महाराजा"ति? "अपघत्तं, घन्ने"ति। "छत्तिया किं अपघति महाराजा"ति? "छत्तिया नाम अनघा, घन्ने"ति। "अयुत्तं तुष्काकं अपघत्तत्तं उदकं निस्साप अनघो छत्तिये नारोतु"न्ति। ते तुष्की अहेत्तुं। अघ ते सत्त्वा आमन्तेत्वा "कस्मा महाराजा एवरुपं करोष, भवि अत्तन्ने जज्ज लोहितवदी पवत्तिस्सत्ति, अयुत्तं वो कत्तं, तुष्के पम्बहि वेदिहे त्तवो विहरष, अहं अवेरो विहरापि। तुष्के किन्तेसत्तुत्त हुत्वा विहरष, अहं अनात्तुरो। तुष्के कापपुणपरियेतनुस्सुक्का हुत्वा विहरष, अहं अनुस्सुक्को विहरामी"ति वत्त्वा इमा गाथा अपाति -

"सुसुत्तं वत्त जीवाप, वेरिनेसु अवेरिने।
वेरिनेसु मनुस्सेसु, विहराप अवेरिने ॥
"सुसुत्तं वत्त जीवाप, आत्तुरेसु अनात्तुरा।
आत्तुरेसु मनुस्सेसु, विहराप अनात्तुरा ॥
"सुसुत्तं वत्त जीवाप, उस्सुकेसु अनुस्सुका।
उस्सुकेसु मनुस्सेसु, विहराप अनुस्सुका"ति ॥

देतनावसाने बहू सोत्तापत्तिफलादीनि पापुणिसूति।

कोसलरज्जो पराजयवत्तु

जयं वेरन्ति इत्तं धम्मदेत्तनं सत्त्वा जेतवन्ने विहरन्तो कोसलरज्जो पराजयं आरघ्य कथेति।

तो किर कात्तिकनामं निस्साप भागिनेय्येन अज्जत्तत्तुना तद्धि पुज्जन्तो तेन तथो वारो पराजितो तत्तिपव्वा विन्नेसि - "अहं छीरपुत्तम्बि वारकं परजेत्तुं नासक्खि, किं मे जीवितेना"ति। सो आहारूपच्छेदं कत्त्वा मज्जके निपज्जि। अबसस ता पवत्ति सत्कलनगरं पत्तथि। भिक्खू तथामत्तस आरोवेत्तुं - "घन्ने, राजा किर कात्तिकनामकं निस्साप तथो वारो पराजितो, सो इदानी पराजित्वा आगतो 'छीरपुत्तम्बि वारकं परजेत्तुं नासक्खि, किं मे जीवितेना'ति आहारूपच्छेदं कत्त्वा मज्जके निपज्जो"ति। सत्त्वा तेत्तं कथं तुत्त्वा, "भिक्खवे, जिनन्तोपि वेरं पत्तवति, पराजितो पन दुक्कं सेतियेवा"ति वत्त्वा इत्तं गाथमाह -

"जयं वेरं पत्तवति, दुक्कं सेति पराजितो।
जपत्तन्तो सुत्तं सेति, इत्त्वा जयपराजय"न्ति ॥

देतनावसाने बहू सोत्तापत्तिफलादीनि पापुणिसूति।

पसेनदिकोसलवत्तु

आरोग्यपरमा लाभति इत्तं धम्मदेत्तनं सत्त्वा जेतवन्ने विहरन्तो राजानं पसेनदिकोसलं आरघ्य कथेति।

एकस्मिञ्चि सपये राजा तथुलदोगसस ओदत्तं तदुपियेन तूपव्यञ्जेनेन पुञ्जति। एकदिवत्तं भुत्तपात्तारो पत्तसम्पदं अधिनेदेत्त्वा सत्त्वा हानिकं गम्त्वा किलत्तरूपो इतो वित्तो व सत्पत्तिवत्तति, निहाप अधिभूयपानोपि उजुकं निपज्जितुं असक्कोन्तो एकमत्तं निशीदि। अघ वं सत्त्वा आह - "किं, महाराज, अविस्समित्ताव आगतोसी"ति? "आप, घन्ने, भुत्तकल्लतो पद्दाप मे महादुक्कं होती"ति। अघ वं सत्त्वा, "महाराज अतिबहुभोजनं एवं दुक्कं होती"ति वत्त्वा इत्तं गाथमाह -

"भिद्दी यदा होति महपत्तो च, निहापिता सम्परिकत्तयायी।

महावराहोव निवापपुट्ठो, पुनयुत्तं गम्भमुपेति मन्दो"ति ॥

इमाय गाथाय ओवदित्त्वा, "महाराज, भोजनं नाम पत्ताय पुञ्जितुं वट्ठति। मत्तपोजिनो हि सुत्तं होती"ति उत्तरि ओवदन्तो इत्तं गाथमाह -

"मनुजस्स सदा सत्तीमतो, मत्तं जानतो लद्धभोजने।

तनुक्कस्स पवन्ति वेदना, सण्णिकं जीरति आपुपात्तय"न्ति ॥

राजा गाथं उगण्ठितुं नासक्खि, सपीये टित्तं पन भागिनेय्यं, सुदत्तनं नाम माणवं "इत्तं गाथं उगण्ठ, तत्ता"ति आह। सो तं गाथं उगण्ठित्त्वा "किं करोमि, घन्ने"ति सत्त्वारं पुच्छि। अघ वं सत्त्वा आह - "रज्जो

पुञ्जन्तस्स ओसानिण्डकाले इमं गाबंधय्यासि, रत्ता अत्वं सत्त्वन्धेत्वा यं विण्णं छोस्सति, तस्मिं विण्णे सित्त्वाणनाय रत्तो भतपचनकाले तसके तण्णुले होय्यासी"ति। सो "साधु, भन्ते"ति सायमि पातोमि रत्तो पुञ्जन्तस्स ओसानिण्डकाले तं गाबंध उदाहरित्वा तेन छदित्तिण्णे सित्त्वाणनाय तण्णुले हापंति। रत्तापि तस्स गाबंध मुत्ता तस्सं तहासं दापेसि सो अपणेन सम्पयेन नाञ्चिक्खेदन्परमात्ताय सण्णहित्वा सुखप्पतो तनुत्तरीते अहोसि।

अपेकदिवसं सत्तु सन्निकं गत्त्वा सत्तारं वदित्वा आह - "भन्ते, इदानी मे सुखं जातं, विगमि अस्समि अनुबन्धित्वा गणहनसम्भो जातोमि। पुब्बे मे भागिनेयेन सद्धिं पुद्भवेव होति, इदानी कवीरुक्खायिं नाम धीतरं भागिनेय्यस्स दत्त्वा सो गाभो तस्सायेव नानुपुण्णमूलं कत्त्वा दिवो, तेन सद्धिं विग्गहो रूपसन्तो, इमिनापि मे कारणेन सुखमेव जातं। कुलसन्तकं राजपणितनं नो गेरे पुरिपदिवसे नद्धं, तस्मिं इदानी हत्त्वपत्तं आगतं, इमिनापि मे कारणेन सुखमेव जातं। तुष्पाकं साव्केहि सद्धिं विस्सातं इच्छन्तेन अतिपीतापि नो गेरे कत्ता, इमिनापि मे कारणेन सुखमेव जात"ति। सत्त्वा "आरोघ्यं नाम, महासन्न, परमो लाभो, यच्चालदेन सन्नुद्भवसदसिस्मि धनं, विस्सासतदितो च परया ज्ञाति, निब्बानसदितस्य सुखं नाम नत्थी"ति वत्ता इमं गाभनाह -

"आरोग्यपरया लाभ्या, तन्नुद्दिषामं धनं।

विस्सासपामा ज्ञाति, निब्बानपामं सुख"ति ॥

देसनावसाने वहू सोत्तापत्तिकलादीनि पापुणित्ति।

अतुलउपासकवत्सु

पोताण्णेतन्ति इमं धम्मदेसनं सत्त्वा जेतवने विहरन्तो अतुलं नाम उपासकं आरभ्य कथेसि।

सो हि सावन्निवासी उपसको पञ्चसतउपासकपरिवाहो एकदिवसं ते उपासके आदाय धम्मस्सवन्नाय विहारं गत्त्वा रेवतन्वोरस्स सन्निके धम्मं सोतुक्कयो हुत्वा रेवतन्वरं प्रथित्वा विसीदि। सो पनायस्मा पटितत्तयनागामो सीहो विप एकचरो, तस्मा तेन सद्धिं न किञ्चि कथेसि। सो "अयं वेरो न किञ्चि कथेसी"ति कुद्दो उदाय सात्तुत्तन्वोरस्स सन्निकं गत्त्वा एकमन्तं टितो वेरेन "केनत्थेन आगतत्त्वा"ति जुते "अहं, भन्ते, इमे उपासके आदाय धम्मस्सवन्नाय रेवतन्वरं उपसह्मि, तस्स वे वेरो न किञ्चि कथेसि, त्वाहं तस्स कुञ्जित्वा इपागतो, धम्मं मे कथेषा"ति आह। अथ वेरो "तेन हि उपासका नितीदत्त्वा"ति वत्ता बहुकं कत्त्वा अविधम्मकथं कथेसि। उपासकोपि "अविधम्मकथा नाम अतिसण्णा, वेरो बहु अविधम्मपेव कथेसि, अध्दकं इमिना को जन्वो"ति कुञ्जित्वा परिं आदाय जानन्द्वोरस्स सन्निकं अण्णसि।

वेरेनापि "कि उपासका"ति जुते, "भन्ते, ययं धम्मस्सवन्नाय रेवतन्वरं उपसह्मिषा, तस्स सन्निके आलपत्तत्तपपत्तस्मि अलपित्त्वा कुद्दा सात्तुत्तन्वोरस्स सन्निकं अण्णिषा, सोपि नो अतिसण्णं बहु अविधम्ममेव कथेसि, 'इमिना अण्णकं को जन्वो ति एतस्सापि कुञ्जित्वा इपागणिषा, कथेहि नो, भन्ते, धम्मकथ"ति। तेन हि नितीदित्त्वा सुण्णापति वेरो तेनं सुविज्जेय्यं कत्त्वा अण्णमेव धम्मं कथेसि। ते वेरस्सपि कुञ्जित्वा सत्तु सन्निकं गत्त्वा वदित्त्वा एकमन्तं नितीदित्तु, अथ ने सत्त्वा आह - "कस्मा उपासका आगतत्त्वा"ति? "धम्मस्सवनाय, भन्ते"ति। "तुतो पन वो धम्मो"ति? "भन्ते, ययं आदितो रेवतन्वरं उपसह्मिषा, सां अपहेहि सद्धिं न किञ्चि कथेसि, तस्स कुञ्जित्वा सात्तुत्तन्वरं उपसह्मिषा, तेन नो बहु अण्णिषाम्भो कथितो, सं जसत्त्वन्धेत्वा कुञ्जित्वा जानन्द्वोरं उपसह्मिषा, तेन नो अण्णपत्तकोव धम्मो कथितो, तस्सपि कुञ्जित्वा इपागतत्त्वा"ति।

सत्त्वा तस्स कथं मुत्ता, "अतुल, पोताण्तो पद्दाय अविण्णमेवेतं, तुष्ठीमूत्तमि बहुकथमि मन्दकथमि गहन्तिवेव। एकन्तं गहन्तित्त्वोपेव वा हि पसंसित्त्वोपेव वा नत्थि राजानोपि एकत्त्वे निन्दन्ति, एकत्त्वे पसंसन्ति। महापक्वमि चन्दिमत्तुरीयेपि आकासादयोपि वत्तुपरिसमञ्जे नितीदित्त्वा धम्मं कथेत्तमि सम्भासत्तुदं एकत्त्वे गहन्ति, एकत्त्वे पसंसन्ति। अन्यवालाजान्जि निन्दा वा पसंसा वा अण्णमाणा, पण्डितेन पन मेधाविना निन्दितो निन्दितो नाम, पसंसितो व पसंसितो नाम होती"ति वत्ता इमा गाथा अण्णसि -

"पोताण्णमेतं अतुल, नेतं अण्णतनापि व।

निन्दन्ति तुष्ठीपासीनं, निन्दन्ति बहुमाणिनं।

पित्तमाणिमि निन्दन्ति, नत्थि लोके अनिन्दितो।

"न चाहु न च पविस्सति, न चेतसि विज्जति।

एकन्तं निन्दितो पोसो, एकन्तं वा पसंसितो ॥
 “वं वे विष्णु पसंसन्ति, अनुविच्य सुखे सुखे।
 अक्षिरुसुति मेधावि, पञ्चासीतसपाशितं ॥
 “निस्वन्नं जम्बोदस्येव, को सं निन्दितुपरहति।
 देवापि नं पसंसन्ति, ब्रह्मनापि पसंसितो”ति ॥

देसनावसाने पञ्चसतापि उपासका सोतापतिरुले पतिद्विस्तुति।

पोडिलन्धेरवत्सु

योग वेति इयं वष्यदेतनं सत्वा जेतवने विहरन्तो पौष्टिं नाप भेरां आच्य कर्येति।

सो किा तसत्रय्यि दुद्धानं सासने तेषिटको पञ्चवं भिक्खुसतानं धम्मं बावेति। सत्त्वा चिन्तेति - “इयस्स भिक्खुनो ‘अतनो दुक्खनिस्सरणं करिस्सामी’ति चित्तिमि मच्चि संवेजेस्सापि न’नि। ततो पद्दाय तं भेरां अतनो उपद्धानं आगतकाले “एहि, तुक्खपोडिल, वन्द, तुक्खपोडिल, नितीद, तुक्खपोडिल, पाहि, तुक्खपोडिला”ति वदति। उद्दाय गतकालेपि “तुक्खपोडिलो गतो”ति वदति। सो चिन्तेति - “अहं साट्टकचानि तीणि चिट्ठकानि धारोमि, पञ्चवं भिक्खुसतानं अद्धारस पहाणो धम्मं बावेमि, अथ यन मं सत्त्वा अधिक्खणं, ‘तुक्खपोडिला’ति वदेमि, अद्दा मं सत्त्वा द्धानादीनं अभावेन एवं वदेती”ति। सो उप्पाधसंवेगो “दानि अरब्धं पविस्सित्वा समणधम्मं करिस्सामी”ति तपधेव पतवीवरं संविदहिस्त्वा पच्चूसकाले सन्ध्याध्या धम्मं उगगहिस्त्वा निक्खणनेन भिक्खुना सद्धिं निक्खमि। परिवेणे नितीदित्वा सत्त्वायनानां नं “आचरियो”ति न सत्त्वच्छेत्तुं। सो वीसपोजनसतमणं गन्त्वा एकस्मि आउप्पावाते तित्त भिक्खू वसन्ति, ते उपसङ्गमिस्त्वा सङ्घेनं वन्दित्वा, “धन्ने, अवस्सयो मे होषा”ति आह। आबुत्तो, त्वं धम्मक्कधिको, अप्पेहि नाप तं निस्साय किञ्चि जानितम्भं धवेय्य, कस्सा एवं वदेसीत्ति? मा, भन्ने, एवं करोष, अवस्सयो मे होषाति। ते एन सन्धे खीणसत्तवाव। अयं नं महाभेरो “इयस्स उगगं निस्साय पानो अन्धियेवा”ति अनुचेस्स सत्तिकं पणिमि। सोपि नं तत्त्वेनाह। इधिना नीहारेन सन्धेपि तं पेटेत्ता दिवाद्धाने नितीदित्वा सूचिकम्भं कवीनास्स सच्चववकस्स सत्तवस्सिकसामणोस्स सत्तिकं पणिमित्तु। एवमस्स यानं नीहारीत्तु।

सो निहतमानो सामणेरस्स सत्तिके अज्जलि पगुहेत्वा “अवस्सयो मे होहि सप्पुरिता”ति आह। अहो, आचरिय, किं नामेत्तं कथेय, तुषे मइत्तका बहुस्तुता, तुष्ठाकं सत्तिके मया किञ्चि कारणं जानितम्भं धवेय्यासि। मा एवं करि, सप्पुरित, होहिष्ये मे अवस्सपोडि। धन्ने, तवेपि ओवावक्खया धविस्सय, पविस्सापि वो अवस्सपोति। होमि, सप्पुरित, अहं “अग्गि पविस्सा”ति जुत्ते अग्गि पविस्सामियेवासि। अयं नं सो अचिदूरे एकं सरं दस्सेत्वा, “धन्ने, एवानिबन्धपाकरोत्ते इयं सरं पविस्सा”ति आह। सो हिस्स महग्ग्यानं दुपद्वीवरानं निवत्तपाकत्तधामं अत्त्वापि “ओवावक्खयो नु खो”ति वीपंसन्तो एवमाह। बेरोपि एकवचनेनेव उरकं ओतीर। अयं नं चीवाकण्णानं तेमित्तकाले “एष, धन्ने”ति वत्ता एकवचनेनेव आगन्त्वा द्वितं आह - “धन्ने, एकस्मि सत्तिके ष छिद्धानि, तव एकेन छिटेन गोषा अनतो पविद्दा, तं मणिमत्तुकोमो इतरानि पच्च छिद्धानि षकेत्त्वा छद्दं पिट्ठित्वा पविद्दछिटेनेव गण्हाति, एवं तुषेपि छद्धारिकेसु आरम्भणेषु तेसानि पच्चद्धारानि पिधाय मनोद्धारं कम्भं पट्टपेषा”ति। बहुस्तुतास्स भिक्खुनो पत्तकेनेव पटीपुज्जलनं विद्य अहोसि। सो “एतकमेव हेसु सप्पुरिता”ति क्कज्जकाये अण्णं ओतात्त्वा समणधम्मं आरिपि।

सत्त्वा वीसपोजनसत्तमण्यके नितिधोव तं भिक्खु ओलोकेत्त्वा “पधेवापं भिक्खु भूरिपज्जो एवमेवं अनेन अतानं पतिद्वाम्पेतुं वदती”ति चिन्तेत्ता तेन सद्धिं रूपेन्तो विद्य जोषात्तं फरित्वा इयं गाषमाह -

“योगा वे जायती भूरि, जयोगा भूरिस्तम्भो।
 एत्तं टेषापपचं अत्ता, धवाव विषवाध व।
 तत्तात्तानं निवेत्तेय्य, एषा भूरि पवहती”ति ॥
 देसनावसाने पौष्टिकधेरो अरहते पतिद्वितीति।

थाईल्याण्ड वाट्साकेतका विहार प्रमुखसँग अनुवादक

थाईल्याण्डका राजदूतद्वारा 'उमइजातक' पुस्तक विमोचन गर्नुहुँदै

गिद्ध धर्ममृदा महास्थलर

जन्म : वि.सं. २०२१ बैशाख ११ गते
उपसम्पदा बीछा : वि.सं. २०४२ ज्येष्ठ ५ गते
शाला : M.A. (History & Philology)
National Cheng Kong University

संस्ान संस्ाहरू • उपाध्यक्ष - अखिल नेपाल भिक्षु म्हासंघ
• सह शाखाध्यक्ष - नेपाल बौद्ध परररगल शाला
• म्हासलररर - लुम्बनी ढेरवाल बुद्धरष्ट एकेडेमी
• वररार प्रमुख - बौद्ध जन वररार, सुनाकोठी

प्रकाशरत ग्रन्थहरू • पुगालपञ्जलर
• अरररधररार्थ संग्रह
• धातुवररररणक प्रेतमा र्थ
• संगायन पाठ
• तुरररररक र अतुकका (साइडवेरी कर्पर)
• उमडुजलरक
• सामाकती (तपाईंको हलरमा)

प्रकाशकग्रन्थहरू • पद्मन
• धातुकम्पा